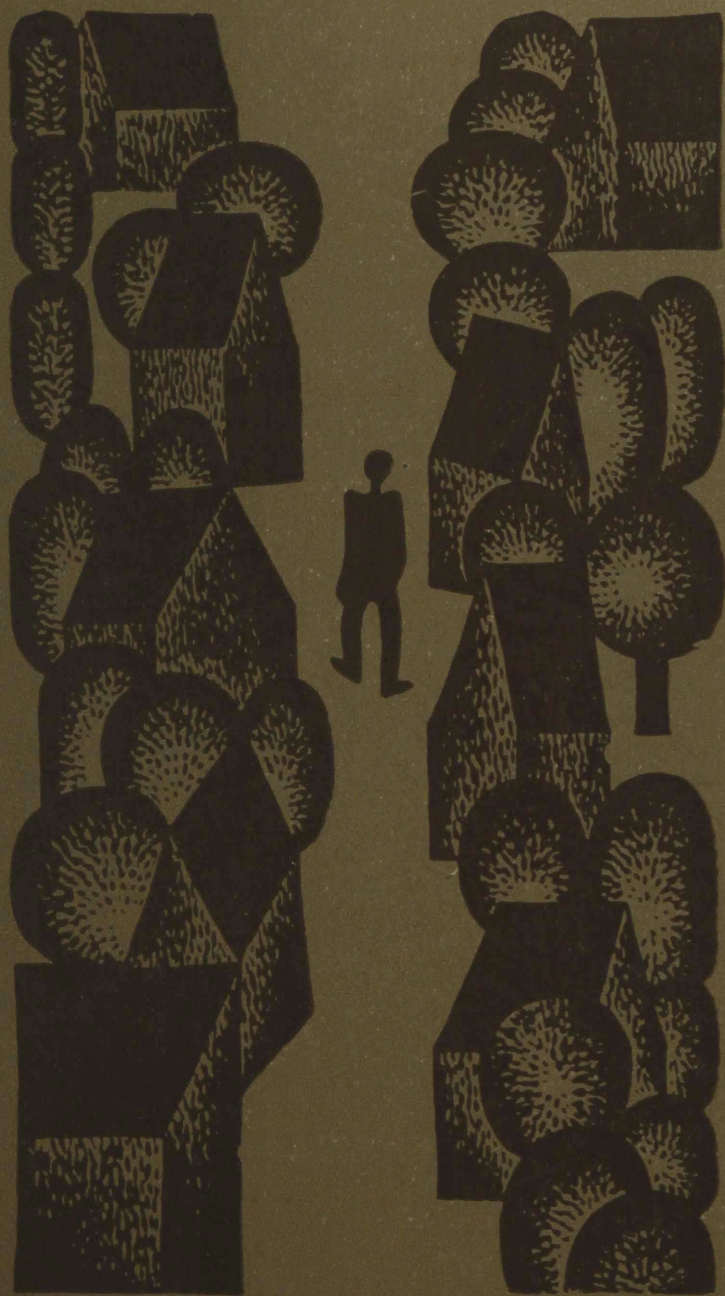

HANS LVIK

**Kosmodroomidest
kaugel**

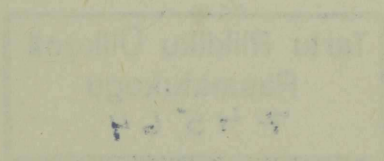

HANS LUIK

KOSMODROOMIDEST KAUGEL

Romaan

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · TALLINN 1969

E
L 83

Kujundanud *H. Laretel*

Teos 1967. a. romaani-õistluselt

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
74564

SAATEKS

See raamat on noortest ja — noortele.

Õnneks on inimese iga niisama suhteline kui aeg ise. Hüppenöör ei taga noorust, kargud ei tee vanaks.

Süvenege endasse. Kas teie on homse ärevat ootust? Loomiskihku? Igatsust maailmade järele, mida me veel ei tunne? Otsimisrõõmu? Kasvutungi?

Kui on, siis ärge uskuge peeglit ega passi. Õnnitlen teid! Te olete noor.

Vapram tegu on elu muutumisi vastu võtta
kui vaenlase maale tungida.

Victor Stafford Reid

1. NOORMEES HOMMIKUSELT RONGILT

Peeter saabub koju

Rong kadus Veskimetsa taha ja mets neelas tema mürina. Mind ümbritses tihke vaikus. Kuulsin liiva kriginat taldade all ja oma hingetõmbeid. Kuulsin, kuidas vaksaliesisele väljakule maandus vurinal varblane.

Vaikus tõi kodutunde. Olin jälle Saralas.

Imelik, et ma varemalt, enne väeteenistust, nagu ei märganudki, missugune see Sarala õieti on.

Punakast mullast kõnniteed on kahele kitsad; õunaaedadest vaatavad vastu üheperemajade ärkliaknad; piimapoodi mahub kolm ostjat korraga... Meie Sarala pole tehtud nimetuile tuhandeile, siinsed inimesed tundsid üksteist. Nad ehitasid oma eluaseme nii, nagu vanasti kingsepp meisterdas saapad, tisler — voodi, kirstumeister — kirstu. Mõõdu järgi.

Peale televisiooni ülekandemasti, lihakombinaadi kollase ja tellisetehase musta korstna ei püri siin miski uhkelt taeva poole. Ent see-eest ei suru sind miski ka maadligi. Sa pole kaduv-väike kübemeke kivises labürindis. Inimeste rutakas vool ei vea sind väetsi kaasa ühest tänavaristmest teiseni. Sind ei ähvarda sodiks tallata bensiniist purjus tehiselukate jõurav kari, kes pelgab vaid valgusfoori tigeponast silma. Sa ei tunne end kõnnina hiidudemaal. Sarala on sulle paras nagu hea rätsepa õmmeldud ülikond.

Vaevalt oled rongisõidust kanged jalad nõtkeks kõnninud, kui juba leiad end varjuliselt, kummeleist lõhnalt tänavalt. Sa ei komistaks siin ka kottpimedal ööl. Võid ise olla unustanud selle tänava lohud ja väljaulatuvad kivid, aga su jalad mäletavad neid ja loovivad ohutult mööda kunagise laternaposti pehkinud kontsust, mis juba su põnnipõlves siin jalakäijaid varitses.

Siruta käsi, ja sa saad kõnnitee kohale kooldunud

suislepa oksalt vöödilise õuna. Könnid seda krõmpsutades mõne sammu edasi — ja näed juba värava juurest, kas su tüdruk on kodus või ei.

Ma teadsin, et Juta on tööl. Tahtsin teda üllatada, ei kirjutanud, millal saabun. Nüüd heitsin igaks juhuks siiski pilgu üle aia, mille roostesed naelad mu koolipükse olid rebinud. Juta aken oli kinni, tihedad kardinaad ees.

Veel paar majadevahet, ja ma jõudsin koju.

Siin aiasopis haraliste sirelite ja valusasti kribivate tikrite vahel mängisime peitust. Selles upakile vajunud kuudis elas Pontu, heasüdamlik lontkõrv, keda meie koertearg kirjakandjagi ei kartnud. Peenramaal tegi ema mulle selgeks, mida tähendab sõna «töö». (Nõgese-kõrvetustest kipitavad käed, tüdimus, naabri-Kuti vile: läki järve äärde! . . . Ema tõrelemine: «Ei sa lähe kusa-gile, enne kui peenrad rohitud.» Ja siis viimaks hell kutse: «Tule nüüd, paikene, pese käed puhtaks, hakkame sööma.» Tangupuder võisilmaga, külm piim savikruusis.) Ema, emake, su kõõgiakna all on umbrohi põlvini . . .

Kodu pole kodu, kui sind siin keegi ei oota. Hall maja kõmmeldunud laudvoodriga, muud midagi. Roostetanud luku rõgin. Lingi kääksatus. Laual, toolidel, kummutil tolmu. Mõtlesin: kui siin kärbeski piriseks, hiirgi viiksataks. Aga neil pole siin midagi süüa. Aasta tagasi sõitis ema Tallinna tühisele (nii ta kirjutas mulle) operatsioonile. Nädala aja pärast teda enam ei olnud. Ta maetigi Tallinna, Liiva kalmistule. Sain sellest teada tagantjärele, Juta kirjast.

Põrandahari, prügikühvel, tolmulapid — kõik seisid kõõgis omal kohal. Kuid ma otsustasin jätta toa koristamise pärastiseks, sest see töö ähvardas pikale venida.

Ettevaatlikult, et mitte tolmu üles keerutada, võtsin kapist sportliku tegumoega tšehhi pintsaku. Selle ostis ema mulle keskkooli lõpetamise puhul kooperatiivi peakauplusest. (Juntsuna küsisin kord temalt, kas peakaupluses tõesti müüakse päid . . . Mõni ime: õppuripõlves Tallinna sattudes uskusin veel, et autokaupluses müüakse autosid.) Vana riidekapi uks vajus käginal kinni, ja ma nägin end ovaalsest peeglist.

Nägin nurgelist nägu suurte kõrvade ja roostepruuni juuksepahmakaga. Peedikarva nägu. Millegipärast punetan ma alati, nagu oleksin maratoni jooksnud või, pea alaspidi, rippunud. «Sul on terve inimese välja-nägemine,» lohutas ema. Punased põsed tähendavat elujõudu, suured kõrvad — pikka iga. Küllap ta sala-mahti vangutas pead: kellesse poeg ometi on läinud, terves suguseltsis teist säärast ei ole.

Vanemates klassides igatahes tegi mu välimus mulle tõsist muret. Vähemalt seni, kuni selgus, et Jutat see põrmugi ei häiri. Kes mulle kogemata või meelega Peedu või Peet ütles, see kolki sai.

Kui ma aga autobaasi tööle läksin, selgus, et mu näo-värvus kaitseb mind kindlalt viinakuradi eest, kelle nahka mõnegi sohvi load on läinud. Katsu sa kannu õlutki juua, kui kõik inspektorid, nii palju kui neid teel vastu juhtub, su kahtlase punetamise pärast ilmtingi-mata kinni peavad! Nad nuusivad mind ikka erilise hoo-lega või käsivad torru hingata. Iga kord pettuvad, aga kisu ei jäta.

Nii et punetava silmnäoga harjub ära. Mind häiris miski muu. Kuuevarrukad olid mulle silmanähtavalt lühikesed ning hõlmade kinninööpimisele ei maksnud mõeldagi. Meie leitnandi sõnad: «Ma teen teist, silgu-niiskadest, atleedid!» polnud tühipaljas praalimine.

Pöörasin peeglile selja. Teist kuube mul ei olnud. Kuni esimese palgani pidin käima sellesamaga.

Rõginal keerasin ukse jälle lukku ning sammusin läbi keskhommikuselt vaikse linnakese autobaasi poole.

Oi sinikuldset septembripäeva! Taevas on kõrge ja nii puhas, nagu ei läheks ta enam kunagi pilve. Sa hingad täie rinnaga, su samm on kerge ja sa tunned, et millised kaotused või mured sind ka ei tabaks — elu väärrib elamist.

Säravsinisel päeval on hea ronida katusele, värvi-mannerg näpus, ning tinamennikuga võõbata soe plekk oranžiks nagu kosmonaudi skafander.

Või siis pärast väsitavat õppust lauldes ja vilistades väliköögi poole marssida.

Veel etem aga on seesugusel päeval hoida rooli, kihutada mööda maanteed, küünarnukk aknast väljas. Vajutad gaasi põhja, lappad maastikke justkui raamatulehti. Tuul sasib su juukseid, jahutab nägu. Paremat vist ei olegi.

Mis mind ikka jälle autosse tõmbab? Seda on raske sõnades väljendada. Ütleksin: roolitunne. Mis see on, teavad need, kellele see on antud. Pime ei saa nägijaks, kui talle värve kirjeldatakse.

Liiklusmäärused ja käikude vahetamise võib igaühele selgeks õpetada. Tsirkuses tuiab ju karugi mootorrattal! Aga valus on näha käpardeid, kes tänavaristmel kõhklevad — kas anda gaasi või vajutada pidurile, vilgutavad suunda paremale ja keeravad vasakule.

Autos on ainus ihaldusväärne koht rooli taga. Juhi kõrval istudes hakkab ma igakord nihelema ja olematuid pedaale tallama — olete näinud, kuidas koer unes jalgu siputab? Kogu aeg tunnen, et kui saaks ise rooli taha, sõidaks täpsemalt, kindlama käega (teine mõtleb aga mind rooli taga vaadates vististi sedasama!).

Autot juhtides kasvab temaga ühte — mitte nagu ratsanik hobusega, vaid nagu kentaur. Tajun autot oma käte-jalgade jätkuna, kuulen, kas mootoril on kerge või raske. Iga õõtsatus ütleb mulle, kas vedrud on terved ja amortisaatorid täis. Ilusti võetud kurv pakub mulle lausa füüsilist rahuldust nagu võimlejale kordaläinud harjutus.

Olen autojuhiks sündinud.

Autobaasi õu oli justkui mustlaslaager. Soe päike (kauaks seda enam!) oli roolirüütliid kabiinidest ja õli-jürid töökojast välja meelitanud. Garaazi ees pingil, tühjadel kastidel, siledaks sõidetud kummidel ning lihtsalt plangu ääres kolletanud rohul harutati paberinutsakust välja võileibu ja rüübati kefiiri peale. Ka õllepudelid käisid ringi. Kangemat kraami pruugitakse nurga taga, sest mine sa tea . . .

Kõik, keda ma üle õue minnes nägin, olid võnnuvõrad. Tjaa, vähemalt tööjõu voolavuse poolest on meie vanajumalast ja kõrgemalseisvaist instantsidest hüljatud autobaas Sarala kümnekonna ettevõtte hulgas esi-

kohal. Ei kedagi, kelle kätt suruda, kellele hõigata: «Tere jälle!» Olin ma ära kolm aastat või kolmkümmend?

Läbisin läppunud koridori ning tõstsin juba käe, et poikvel kontoriust lahti lükata, kui kuulsin seest telefonihelinat ja kohe seejärel Juta häält: «Jaa, autobaas.» Juta! ... Avasin hiljakesi ukse — seal ta istuski, selg minu poole. Minu Juts!

Vaatasin tema sihvakat selga lihtsas, rõhutatult lihtsas hallis kleidis, ja saledat kätt, mis hoidis telefoni kõrvast parasjagu nii kaugel, et soeng sassi ei läheks. Vaatasin tema juukseid, mida mäletasin tuhmpruunidenä; nüüd olid nad lillakaspunased nagu tundmatu vedelik suures pudelis apteegi aknal. Vaatasin... ja tahtmatult jäin kuulatama juttu, mis polnud minu kõrvadele määratud. Kui seda viimaks taipasin, oli juba hilja. Ma polnud enam pealtkuulaja, olin asjaosaline.

«Direktor läks lõunale, aga mis see teie mure on?» sähvas Juta.

Kes küll võis olla traadi teises otsas? Ametikõne moodi see igatahes ei olnud, direktori sekretärid nii viisi ei vasta. Järg tuli samal toonil:

«Ja-ah, puhuge aga puhuge! Ma tundsin teid kohe ära. Raimu, lihakombinaadist. Ah et mis ma õhtul teen?»

(«Kuradi sell! Või tema tahab kiilu lüüa...» vandusin endamisi.)

«Telekat vaatan,» sõnas Juta sõltumatult. «Ei tea... eks sealt midagi ikka tule. Teiega?... Kuhu?... Kultuurimajja peole?»

Ja endal pea edevalt viltu, nagu räägiks ta videotelefoniga!

«Ei-ei. Te olete imelik poiss, Raimu. Teised toovad tüdrukutele lilli, teie saadate pirukaid. Ja võtke vähe-malt vaevaks pirukategemine selgeks õppida!»

(Mul langes kivi südameelt. Seda meest ei võetud tõsiselt.)

«Olen teie pirukatest kõike leidnud — nööpe, nööri-juppe... Mis asja? Ei, teie lipsunõel on kellegi teise kõhus.»

(Tundsin nähtamatu Raimu aasimisest julma mõnu.)

«Kuulge, ma juba vastasin teile: ei!» kordas Juta peaeagu pahašelt. Ent äkki nõksatas ta ettepoole.

«Noo?» huvitus ta. «Täna? Isver! Miks te seda kohe ei öelnud?»

(Juta «jah» ja «ei» on kaksikõed. Tean tema meele muutusi! Isegi kui te olete Juta pärast kino piletisabas palitunööbid eest ära trüginud või koos sünnipäevale minekuks tordi ja veinipudeli ostnud, võib ta veel tänaval ümber mõelda.)

«Tallinna näitlejad — ja veel kes! Toots ja Kiir. Oh sa issand!» kilas Juta juba Kiire häälega. «Võtke jah mulle koht ära. Pai-pai.»

(Grr... Oleks too Raimu nüüd siin!)

Juta vist tajus, et keegi teda vaatab. Ta viskas toru hargile, pööras vilkalt oma värvitud pead ja silmas mind. Hetkeks tardus ta üllatusest. Arvasin, et kui ta nüüd ei punasta, siis vähemalt kohmetub. Valmistusin talle epistlit lugema, olen seda varemgi kavatsenud teha, ent ei saa kuidagi hakkama, ikka läheb pahameel enne üle. Ja nüüd sööstis Juta mu juurde, näol kõige ehtsam jällenägemisrõõm. Ta puudutas näpuotsaga mu käeselga, nii kergelt, et tundsin vaid terava küüne tippu.

«Peeter...» See oli imestav sosin.

«Peeter!» See oli hõise.

«Las ma katsun sind, kas sa tõega jälle siin oled!» See oli juba mäng.

Juta vaatas mulle otsa, varjas korraks ripsmetega oma kollakate silmade sära ja tõstis taas pilgu. «Täistuled... pooltuled... täistuled,» leidsin võrdluse. Ta võttis hoogu ja laksas kõigest jõust vastu mu õlga — enne ühelt, siis teiselt poolt. Nii oli ta mu kord rüütliks löönud, oma eeliskavaleri seisusse ülendanud.

«Ma sind veel udin!» ähvardas ta naerusui. «Millal sa mulle viimati kirjutasid?»

Braavo! Kui tunned end milleski süüdi olevat, ründa esimesena. Juba ma olingi sunnitud taanduma, end õigustama:

«Aga sina mulle?»

«Mul on nii palju tegemist,» kurtis Juta. Vist oli mu ilme natuke irooniline, sest ta lisas kähku: «Sekelda siin, rahmelda kodus...»

«Aa, sul polnud aega. Ajasid ametiasju...» Osutasin telefonile.

«Ja mis siis?» pareeris Juta. «Ei tohi või? Enne võta mind ära, siis käsi ja keela.»

«Mine tea, äkki ma teengi selle hullu tüki.» Meil oli kombeks ka tõsistest asjadest ainult naljatoonil rääkida. «Aga sa pole karvavõrdki muutunud. Silmad nagu täistuled. Ainult juuksed olid sul enne teist värvi.»

Sirutasin käe Juta lillakaspunaste läikivate kahlude poole. Ta tõmbas ruttu pea eemale.

«Oi-oi!» hädaldas ta. «Tee tüdrukuga, mis sa teed, aga soengut ära puutu!»

Ent kui ma käe kohmetult alla lasksin, võttis ta mul ise kaela ümbert kinni ja suudles mind. Sealjuures ei unustanud ta teise käega oma soengut kaitsta. Aga mis mul sellest!

Juta armastab suudelda — ja oskab! Tal on kohe kaasasündinud anne. Juba tirtsuna suudles ta mind Lossimäe hämarail radadel, nii et mul hing kinni jäi.

Ma ei märganudki, millal dispetšerittoa uks avanes.

«Oi! Justkui kinos!» kostis sealt äkki vaikne vaimustushüüe. Uks sulgus.

Tahtsin Jutat uuesti kaissu krabada, ent jälle liigutas keegi ust: see läks paokile ja lükati kohe kinni.

«Kai, kuripatt!» pahvatas Juta naerma ja tormas dispetšerituppa. «Oota, kuhu sa punud!» Ta tuli tagasi, käekõrval veidi masajas, kuid meeldiva avala näoga tüdruk, päris plikaõhtu alles.

«Ma... ma ainult vaatasin, kes sul siin on,» leidis see oma uudishimule enam-vähem usutava vabanduse. Niisuguse häälega loetakse lasteraadios näärivanale värsse.

«Saage tuttavaks,» lükkas Juta ta lähemale. «Kai, meie dispetšer.»

Kai pistis mulle pihku väikese sitke käe ja tunnistas mind teraselt, koguni nõudlikult.

«Ah teie oletegi Peeter...» sõnas ta, enne kui ma suud paotada jõudsin.

«Kas see on mulle otsaette kirjutatud?» üllatusin.

«Ma tunnen teid ammu. Juta räägib teist ühtelugu, nii et mul kõrvad kumisevad.»

«Mina ei tunne siin enam kedagi,» laususin kahetsusega. «Puha võõrad näod.» Lasksin pilgul ringi käia ning lisasin: «Aga kontoris on kõik nagu vanasti. Muuseum.»

Hallitriibulise tapeediga seinal rippus satiirileht «Rutta aegamööda!». Silma hakkasid kummulipaikunud veoauto fotosuurendus ning isetegevusliku karikaturisti pilkepildid, kus peaosa etendasid märjukesepudolid. Paistis, nagu poleks autobaasil pakilisemat päeva-probleemi kui võitlus mehesuurusena kujutatud kurikavalate pudelite vastu. Juta laual seisis vanaaegne kirjutusmasin, kohmakas nagu traktor. Selle kõrval ürises tasakesi taskuraadio. Jaa, vaikust Juta ei salli... Veel tabas silm paari luitunud aukirja — see oli mälestus paremaid päevist.

«Aukirjadki ikka needsamad,» nentisin.

«Kes meile uusi annab,» ohkas Kai.

«Mis sina siis arvasid?» lausus Juta rahulikult. «Lootsid, et meie õue on vahepeal kosmodroom ehitatud?»

Noh, kas just seda, aga... mina küll ei kärsiks nii viisi elada. Täna nagu eile, homme nagu täna. Ümbruse muutumatus, mis mu koduteel heldima oli pannud, hakkas nüüd korruga vastu. Mind valdas seisakuäng. Tuli tunne, et ma ei hüpanud hommikul rongilt maha mitte Saralas, vaid kuskil ääretul legendikul, mis elab oma elu nagu aastatuhandeid tagasi. Ümberringi üksnes rohutirtsude tõusev ja mõõnav, tõusev ja mõõnav sirin, päikeselõõsas koltunud rohi. Justkui polekski maailmas olnud Norbert Wienerit ega Juri Gagarinit ega kedagi... ainult päike ja tuul, vihm ja lumi.

«Kogu meie maa on suur kosmodroom,» ütlesin Jutale. «Iga kord, kui mõni kosmonaut stardib, on mul tunne, et me kõik, nii palju kui meid on, lükkame takka, anname hoogu. Näe, nii!»

Kahmasin Juta sülle, kiigutasin teda ja tõstsin kõrgele üles. «Kolm... kaks... üks... start!»

«Näed, Kai, kes viib mu orbiidile!» naeris Juta.

«Hullud!» kohkus Kai. «Kui nüüd Moorits tuleb...»

Panin Juta maha. Ometi üks tuttav nimi... Pidi see just Moorits olema!

«Kas Moorits on ikka veel direktor?» pärisin.

«Tema ei lähe siit kuhugi, enne kui pension käes. Ainult tema ongi sinu ajast siin,» seletas Juta.

«Sa unustad Kuti,» ütles Kai. Ta ütles seda rõhuga. Küllap ta oli kuulnud Juta, Kuti ja minu kunagisest kolmikust, kus ükski end vabatahtlikult kolmandaks, ülearuseks ei tunnistanud.

«Peaasi, et sina teda ei unusta,» vastas Juta.

«Nojah, nüüd mul koidab, miks sa just siia tööle tulid!» pistsin sekka. Lõmpsiv toon ei suutnud varjata mu tõsist huvi selle küsimuse vastu. Nõnda andsin Jutale põhjust narrimiseks:

«Kuti pärast muidugi, õrr-õrr!»

«Või siis Kutist sai baasi raudvara,» imestasin. Keegi teine siin ei püsi, mis siis teda köidab? Me polnud korragi teineteisele kirjutanud. Juta pärast polnud meie hüvastijätt kaugeltki pingevaba. Aga kui mina tagasi tulin, miks ei võinud klassivend Kutt siin kanda kinnitada? Ka teda huvitavad autod üle kõige. Mitmendas me olimegi — kümnendas vist? —, kui ta põrutas: «Aitab koolipingi nükkimisest!» ja läks autobaasi tööle.

«Kutile sobib nahkjopp ja motoklubi müts,» ütles Kai unistavalt.

«Aga mulle?» küsisin.

«Ei tea öelda. Pole näinud,» mõõtis Kai mind pilguga.

«Peetrile passib tudengi värvimüts,» lausus Juta kindlalt. «Ma vist polekski kooli lõpetanud, kui Peeter mind, logaskit, puksiiris poleks vedanud.»

«Nii ta kiidab teid ilmast ilma,» tähendas Kai.

Teada puha need naiste nõksud!

«Küllap ma olen teie meelest üks tüütu tuupur?» küsisin.

«Mis siis. Jutale olete muinasjutuprints. Kuidas ta teid o-o-tas!» Kai ütles seda hea raadiotüdruku häälega, kuid tema silmad pilkasid.

«Ootasin jah. Mis sa norid!» sähvas Juta.

Tüdrukute vahelt oli vist must kass läbi jooksnud.

«Nüüd te saabusitegi valge ratsu seljas ja viite Jut-sikese siit igavusepesast ära,» vadistas Kai edasi.

«Viibki, küll näed,» trotsis Juta. «Sa ju viid, Peeter?»

«Muinasmaale?» elasin sellesse mängu kiires korras

sisse, nii hästi kui suutsin. Ma polnud ju ammu enam lastesaateid kuulanud ega raadioonule kirjutanud!

«Mulle käib Tallinn küll,» tõi Juta mu tõsiellu tagasi. «Vii mind Tallinna.»

Kui Juta mind niiviisi täistuledega vaatab, siis...

«Laupäeval sõidame!» nõustusin kergemeelselt, teadmata veel, kust ma selleks raha saan.

«Ei, mitte nädalalõpuks,» jätkas Juta. «Päriselt.»

Tjaa... Koolipäevil unistas ta kui mitte Hollywoodist, siis «Mosfilmist» kindlasti. Hea, et ta nüüd niigi-võrd elulähedasemaid plaane teeb.

«Mida ma seal peale hakkan?» pärisin ettevaatlikult. Vasturääkimine paneb Juta mossitama. Järele anda ka ei tohi — ta kasutab seda kurjasti. Katsu siis keskteed leida!

«Saad korteri. Demopitud sõjamees, palun väga, esimeses järjekorras.»

«Ja siis?»

«Õpid inseneriks.»

«Millest me elama hakkame? Õhust ja armastusest?»

«Ma lähen tööle,» lubas Juta.

«Ministri sekretäriks,» torkas Kai, kes jälgis meie dialoogi varjamatu huviga ja, ma ütleksin, hea õpilase tähelepanelikkusega. Hiljem märkasin, et ta vaataski Jutale nagu õppevahendile. Aga ta ei matkinud kogenumat suguõde pimesi, vaid tabas ära ka tema nõrkused. Ma muigasin. Oma soovunelmais on Juta endast-moistetavalt mitte selle vana tuhakoti, direktor Mooritsa, vaid elegantse noore ministri sekretär.

Kaie märkus keeras Juta üles, nagu oleks tema parimate tunnete üle irvitatud.

«Ah, kas või käskjalaks!» pahvatas ta. «Et aga siit mülkast minema pääseks. Kolime Tallinna, Peeter! Ma hakkan palka saama, sina — stippi, me tuleme ilusti välja. Öhtud on meie päralt. Öhtul läheme inimeste sekka: kohvikusse ja peole ja kui raha on, restosse.»

Plaane kui palju. Ja minu arvamust ei küsitudki. Kõik oli ette otsustatud.

Juta silmad särasid (täistuled!). Tundsin, et ta rääkis millestki väga südamelähedasest. Ta ootas minult vastust, mina aga ei riskinud talle otsekohè oma tuleviku-

kavadest pajatada. Teadsin, mis siis sünniks. Mind aitas välja Kai.

«Ma ootasin teilt, Peeter, midagi muud,» sõnas ta.

«Tohoh!» lülitusin tänulikult ümber tema lainepik-kusele. «Kas teil ka on minuga mingid plaanid?»

«Muidugi.» Kai tuli mulle lähemale ja tasandas häält. «Juta rääkis, te olite siin kord kõva mürgli teinud. Vana Moorits pidanud rabanduse saama.»

Tüdruk pakkus kõvasti üle. Ma lihtsalt rääkisin kom-somolikoosolekul mõningaist asjadest, millest baasis oli kombeks vaikida. Aga pärast seda vana tõesti ei vaadanud mind hea pilguga.

«Mõtlesin, et tulete tagasi,» jätkas Kai, «ja panete meie baasis rattad õiget pidi veerema.»

«Häh!» lõi ka Juta kaie jutu katki. «Peetril on nüüd meie baasi vaja nagu muhku pähe.» Mulle sähvas ta: «Poleks sa aega teenima läinud, oleks sind välja söödud.»

Seda ütles talle kindlasti Kutt! Nende sõnade mõju aga oli loodetule vastupidine. Nad äratasid minus jonnid.

«Oleksin veel vaadanud, kes keda!» läksid mul käed rusikasse. Kuid kohe taltsutasin end. See polnud alus-tamiseks õige toon. «Misjaoks tunamulluses pahnas-sorida,» laususin leplikult. «Baasis juba uued inimesed.»

«Kombed on vanad,» ütles Juta. «Miks meil muidu minejaid rohkem on kui tulijaid.»

«Mina ei lähe kuhugi,» kuulutas Kai tähtsalt. «Kui ma ära lähen, kes siis meie joodikud ja viilid üles maalib?»

«Näe, Kaie kunstitöö.» Juta viipas hooletult seinalehe suunas. «Ta loodab nende sääsehammustustega meie meeste paksu nahka hellaks teha.»

See lapsuke siis peabki siin ebavõrdset võitlust mehesuuruste pudelite vastu!

«Ma tahan, et siin hea oleks ja keegi ei kipuks mujale marjamaid otsima,» andis Kai varmalt vastu.

«Kolkapatrioot!» turtsatas Juta halvakspanevalt.

Ma sain Kaiest aru. Hommikul läbi Sarala kõndides oli mul nii kodune tunne. Kõik teretasid mind. Naljakas väike vaksal. Pihlakad tänava ääres. Veski-mets.

«Kas sa pärast meile tuled?» küsis Juta. Ta oli vaidlusest tüdinud. Ta tüdib kõigest ruttu. Aga mõnikord on see hea: ka tema tusatuju möödub kiiresti.

«Tulen,» vastasin.

«Kuulsid, Kai, kuidas ta seda ütles?» nokkis Juta. «Öhh... tulen ja teen sust tuulepeast inimese!... Peetrike! Mulle meeldib, kui sa mind kasvatad. Sa oled ainuke poiss, kellel mind nähes tõsised mõtted pähe tulevad. Selle eest küpsetan sulle õunakooki ja õhtul lähen sinuga peole.»

«Sa ju lubasid selle lõbu kellelegi teisele?» kimbutasin Jutat.

«Kellele?» oli Kai ühtäkki põnevil.

«Ah, on üks ohmu... tiristab iga päev, nii et traat tuline. Lubasin täna minna, et ta mu rahule jätaks.» Juta vedas telefoni juhetspidi lähemale ja valis numbri.

«Halloo, lihakombinaat? Palun pirukatsehh. Teie, Raimu? Isver... justkui telefonivalves! Teate mis, Raimu, ärge hoidke mulle õhtul kohta. Ma mõtlesin ümber. Ei, peole ma tulen, aga oma poisiga. Nonoh, jutt või asi! Ausalt: teil vedas. Minuga pole kerge. Olen hellitatud pirts, mulle peab tooma šokolaadi ja likööri, ja enne kui te mu metsa marjule meelitate, tuleb mind kolm korda kinno viia... Nii et ärge leinake. Lollus. Head päeva.»

Kõlkesti lendas toru hargile.

«Kas ta teid samaviisi kiusab?» küsis Kai minult.

«Sada korda hullemini,» vastasin muheldes. «Pole viga, pärast pulmi teen tasa.»

«Haa!» muigas Juta. See tähendas: «Eks me näe.»

Kui tüdrukut saab nii piskuga õnnelikuks teha, nagu väike edvistamine, siis jäägu talle see lõbu. Ausalt öelda, see koguni kōditab mu mehelikku eneseuhkust. Raimu, keda ma kunagi näinud pole ja kes võib täitsa vahva sell olla, sai minu pärast korvi. Oleks lugu vastu-
pidi, siis küll ei tea, kas ma oleksin nii vabameelne...

Telefon helises ägedalt.

«Vaene otu!» tundsin kaasa.

«Tuleta meelde, mis nägu sa ise olid, kui ma kord Kutiga suusamatkale läksin.» Juta kergitas toru hargilt ja pillas tagasi. Koridoris põntsusid reipad sammud, üks paiskus valla ning sisse tõttas Moorits, enam kui

kuuekümnest eluaastast ja tusedusest hoolimata käbe- ja sekeldamisvalmis.

«Etskae! Nii-öelda külaline,» raputas ta mu kätt, ise juba Juta poole kiigates. «Kas mulle hellistati?»

«Ei, valeühendus,» luiskas Juta silma pilgutamata.

«Iga päev valeühendused,» torises Moorits. «Kord nõuavad nii-öelda haudejaama, kord matusebürood...»

«Jaa, ega Jutal kerge ole,» kinnitas Kai muiet peites.

Ma usun, et kus Juta ka ei töötaks, seal heliseb telefon päev läbi. Niisugust nägusat nähvitsat juba rahule ei jäeta!

Moorits tegi poolpöörde minu poole:

«Kaua juba kodukandis?»

«Tulin hommikuse rongiga.»

Moorits uuris mind, mina teda. Kolm aastat polnud meest kuigi palju muutnud. Tahate teada, mismoodi Sarala autobaasi pensionieelikust direktor välja näeb? Voolujooneline. Munajas kere, lühikesed koonusekujulised käed-jalad. Ümar nulliga põetud pea. Lidus kõrvad. Ei midagi väljaulatuvat. Pole kuskilt kinni hakata. Ei juukseid, habet ega vurrusid. Ei kulme ega ripsmeid. Aga kui ta suu avab, on, mida vaadata. Mooritsa suus on rauda, kulda ja särav-valget plastmassi. Isegi paar originaalhammast on alles. Tema hammastik näitab meie maa majanduse arenguetape. Mees on ikka ajaga kaasas käinud!

Nii nägin mina Mooritsat. Aga tema mind?

«Sõdur on sõdur,» ütles ta heatujuliselt. «Vaevalt saab mundri seljast, kohe... ähähää... tüdrukute manu.»

«Ma tulin teie jutule, seltsimees Moorits.»

«Jajah, muidugi...» noogutas Moorits masinlikult. «Mis? Mis?» virgus ta siis ja tema ripsmeteta silmad muutusid valvsaks.

«Ma tulin teie jutule,» kordasin.

Kas vana tõepoolest arvas, et ma ainult Jutat vaatama tulin? Või taipas ta mu kavatsusi, aga ei tahtnud seda näidata?

«Ahah, ma juba nii-öelda aiman,» tegi ta oma lahkeima näo.

Parasiitsõna «nii-öelda» lobbab direktor Mooritsa jutus nagu umbrohi peenral.

«Tahate iseloomustust nii-öelda endisest töökohast?» tasandas Moorits vandeseltslaslikult häält ja pani käe mu õlale. «Hea meelega, hea meelega.»

Ta lükkas oma kabineti ukse lahti ja ma astusin külalise õigusega esimesena sisse.

Juta teeb valiku

Peeter kadus koos Mooritsaga kabinetti. Kai vaikis viivu ja poetas siis tähendusrikkalt: «Jaa...»

«Mis jaa?» tundsin huvi tema muljete vastu.

«Seda poissi hoia küünte ja hammastega. Teist temaugust niipea ei leia.» Tean seda isegi, ent ikkagi oli mul hirmus hea meel, et Kai sellest otsekohe aru sai. Olen edev, mis parata. Vaevalt ma oma küüntest, mis tippimisel alatihti murduvad, jubedast juuksevärvist, millega ma ka ise ei harju, või tolle tobeda Raimu helistamisest mõnu tunneksin, kui teised seda kõike tähele ei paneks. Ka Peetri ja Kuti juures köitis mind esialgu, koolipäevil, nende kukevõitlus minu pärast rohkem kui nad ise.

«Minu juurest ei lähe ta kuhugi,» sõnasin enesekindlalt.

«Kui sa ise teda minema ei peleta,» hoiatas Kai.

«Mida sa sellega öelda tahad?»

«Ah, sa ei taipa?»

Muidugi taipasin.

«Parem jätame selle jutu,» lõin käega.

«Poe jah põõsasse.»

«No räägi siis ometi,» käratasin, «mis sa keerutad nagu kass ümber palava pudru.»

«Ise sa keerutad!»

Olin Kaie peale kuri. Enne, Peetri kuuldes, oli ta samuti tobedaid vihjeid teinud. Vaatasime teineteisele nii tigeda pilguga otsa... et puhkesime mõlemad naerma.

«Hakkame otsast peale,» ütlesin.

«Hakkame,» nõustus Kai.

«Lase tulla! Noh?» nõudsin.

«Sul on Peeter. Mis sa veel teisi noolid?»

«Näiteks keda?» mängisin lolli.

«Küll sa tead.»

Häbematu plika! Kuhu sa oma nöbinina topid? Peeter ja Kutt on mõlemad minu poisid. Jajah! Kord tuleb mul muidugi valida, elu on niisugune — aga sellele on veel aega mõelda. Mis saab teisest, kui ma ühe välja valin, pole minu mure. Ohaku, kui tahab, nagu vana-aegses armastusromaanis, et õnn talle ei naeratanud. «Näe,» parastasin endamisi, «paha Juta järel joostakse, kukupai Kaieke aga ootab nagu müüri lill.»

«Mis sa passid? Ega ma kade ole. Löö üle!» õrritasin.

«Kerge öelda. Senikaua kui sina ta ees kekutad, ta ei märkagi mind.» Kai ohkas katkendlikult nagu lapsed pärast nutuhoogu. «Parem, kui ta mind ei salliks. Aga ta on minuga lahke... justkui koera või kassiga.»

Kaie abitus ja hingehäda üks poleks mu südant pehmeks teinud. Aga äkki ma tundsin: see aeg, mida ma arvasin kaugel olevat, ongi käes. Tuleb ühe juurde kindlaks jääda. Poistest on saanud mehed. Mängida on kangesti tore, aga pilli lõhki ajada ei maksa.

«Ära noruta,» lohutasin Kaie, kes istus mu laua nurgal ja vahtis aknast välja, et ma ei näeks tema silmis pisaraid. «Tahad, ma räägin temaga?»

«Sina?»

«Nojah. Ütlen talle: Kai, see hea tüdruk, on sinusse kõrvuni armunud...»

«Katsu sa!»

«Ole siis ise tubli. Ma annan tee vabaks.»

«Oi, Jutsikene! Mul tuleb eluisu tagasi.» Kai hüppas krapsti lauanurgalt maha ning isegi keksis paar korda. Ta usub minusse, nagu oleksin fakiir. Laps mis laps. Ja tema tahab Kutti endale... Einoh, ta on kena tüdruk ja küllap saabki, aga kauaks? Nii tüütab ta poisi varsti ära. Ka mina olin üksvahe, pärast kooli, Peetrist hullusti sisse võetud. Tantsisin ainult temaga, nägin ainult teda. Hea, et Peeter sõjaväkke võeti ja mul vahepeal mõistus pähe tuli.

Kui koridoriuks äkki lahti läks ja Kutt suurte sammudega kontorisse vedrutas, vaatasime teda õige juhmi näoga. Lõunatund oli lõppemas, Kutt tuli iga päev esimesena dispetšeri juurde, et paremat otsa krabada.

Imestada polnud siin midagi. Seetõttu reetis meie jahmatatus, et olime teda taga rääkinud.

«Uih! Mis sa ehmatad!» kiljatas Kai.

«Kus hundist juttu...» rabelesin ma piinlikust olukorrast välja, nii hästi kui oskasin.

«... seal karu tuleb,» lõpetas Kutt. «Ketra, Liisu!»

See «Ketra, Liisu» on tema «tere» ja «head aega», aga sellel on veel muidki tähendusi. Kutile sobib see pisut skeptiline, pisut üleolev sõnakõlks, samuti kui uljalt ühele kõrvale lükatud kaheksakandiline motoklubi müts, mida ta toaski peast ei võta.

«Mida te minust kokku ketrasite?» uuris Kutt. «Head või halba?»

Kai kadus vaikselt oma tupp. See oli parim, mida ta võis teha.

«Me arutasime, kas sa ikka oled maailma kõige kihvtim Kutt,» muigasin.

Miski mu toonis häiris Kutti.

«Ma uskusin — sulle on see küsimus selge,» sõnas ta veidi solvunult.

«Aga näe, ei ole.»

«Õhtul tulen tõestan sulle.»

«Jääb ära.»

«Sa ei saa täna?»

Raputasin pead.

«Siis homme?»

Raputasin veel energilisemalt pead.

«Ülehomme?»

«Ei saa. Ega saagi saama. Ära luni.»

«Tujud!»

«Ei.»

«Mis siis?»

«Kriips.»

«Mis pagana kriips?»

«Kõigele, mis on olnud, tõmban kriipsu peale.» Selguse mõttes näitasin talle käega, kui pikk see kriips saab olema. Isver, kui kahju mul oli Kutist ilma jääda... Kutt on tore poiss. Tal on mehine profiil — kotkanina, tumedad säbrulised juuksed (enam ma neid ei sasi...), tugev lõug. Tema mustlasesilmad on kavalust täis. Kutt tantsib jumalikult ja oskab tüdrukuid naerutada. Aga ma tean, et viie aasta pärast ja kümne ja viieteist-

kümne aasta pärast on ta täpselt niisama kaugel kui praegu. Õiendab ehk kunagi esimese liigi juhieksami või pannakse brigadiriks, muud midagi. Hall tulevik. Minu plaanidega see ei klapi.

«Tänasest päevast algab mu elus uus lehekülg. Ei, uus peatükk.»

«Ütle juba: uus romaan,» salvas Kutt, taibates, et tahan teha lõpuarve.

«Romaani mul, Kutike, polegi veel olnud,» siristasin. «Ainult novellihakatised.»

«Aitäh.»

«Võta heaks.»

Kuti mustlasesilmad välgatasid. Isver! Kartsin, et ta lööb mind. Peeter ja Moorits ja Kai kuulevad, jooksevad appi... ja on seda skandaali tarvis! Kähku suskasin paberilehe masinasse ning hakkasin klõbistama, misest, et ähmiga ei tulnud mul pähe kirjutada muud kui LUGUPEETUD SELTSIMEES! LUGUPEETUD SELTSIMEES!! LUGUPEETUD SELTSIMEES!!! Peaasi — masin klõbises, nagu oleks võlli vahel aastaaruanne, ja kontoris tekis asjalik töömeeleolu.

Kui ma taas pilgu tõstsin, seisis Kutt ikka veel mu ees. Ma ei talunud tema pilku, tigidat ja haledat nagu peksasaanud koerakutsikal. Laususin:

«Kai ootab sind teekonnalehe järele.»

«Muud sul mulle öelda ei ole?» ei jätnud Kutt.

«Ära pea pikka viha, eks?» palusin.

Alles nüüd ta plahvatas.

«Ena mul asja. Ma pööran kah... uue lehekülje. Ketra, L-liisu!» Nii sapiselt polnud ta minuga veel kunagi rääkinud. Ta pistis käe tasku, teisega tegi mulle «adjöö!» ja loivas rõhutatud hoolimatusega dispetserituppa.

LUGUPEETUD SELTSIMEES... kirjutasin lihtsalt inertsist veel kord, siis viskasin paberilehe — oma hüva piksevarda — prügikasti.

Tõmbasin kergendustundega hinge. Sooh, sellega on asjad ühel pool. Aga samas hakkas mind närima kahtlus. Ega ma järsku lollisti ei tee?

Kutikesega on kerge. Tal pole muud kui neli käiku

edasi ja üks tagasi nagu tema kallurilgi. Ma teen temaga, mida tahan. Aga Peetriga ümber käia oskan ma niisama vähe kui lennukit juhtida. Numbrilaudu ja nuppe nii palju, et silmad võtab kirjuks. Ei tea, kuhu nupule vajutada ja mis siis juhtub. Ta võib mul veel seesuguseid surmasõlmi teha, et karju appi.

Kas asi on nii hull? — rahustasin end kohe. Ega mul pruugi kõigest aru saada, mis Peeter mulle räägib. Las targutab! Ma kuulan tema ideed ja teooriad ilusti ära või vähemalt teen näo, nagu kuulaksin, ja asi tahe. See-eest praktilises elus peab tema minu sõna kuulama. Küllap hakkabki.

Ei, mis ma muretsen! Kõik läheb õiget rada. Koolis oli Peeter alati esimene. Teda saadeti igale poole meie kooli esindama. Valiti komsomolikomiteesse. See poiss jõuab elus kaugele.

Aga mida ta seal Mooritsaga nii kaua arutab? Kas vana hakkas oma sõjamälestusi heietama?

Võtsin laualt ühe valmistipitud paberi, koputasin ja pistsin pea kabinetti.

«Vabandust, seltsimees Moorits, palun teie allkirja.»

Direktor viipas mu sisse.

Mõlemal mehel oli nagu surmtõsine, nagu istuksid nad mõnel tähtsal nõupidamisel. Mida see tähendab? Nad pole ju enam ülemus ja alluv, neil pole midagi jagada.

Moorits andis kribinal allkirja. Mul ei sobinud kauemaks kabinetti jääda. Tagasi tulles kuulsin dispetšeritoast Kaie heledat naeru.

Juba tümpsisid koridoris autojuhid. Rüsinal vajuti kontorisse. Kõige ees rõõsa näoga villpea Mariina, siis tema mees, sorakil vurrudega grusiinlane Giivi, kes naist hetkekski omapead ei jäta; viimasena tuli vaikne Sevostjan ja pani sõna lausumata mu lauale suure kollase tuviõuna. Kutiga ühtekokku moodustavad nad meie kalluritebrigaadi. Nad on meie juhutöölised. Piimatsisternidel, leivafurgoonidel, külmutusautodel, mis veavad Sarala lihakombinaadi tooteid, on omad kindlad ülesanded. Kallurid aga saadetakse, kuhu juhtub — kord ehitustele, kord väetiselattu või kruusaauku, seepärast käib brigaad kaks korda päevas dispetšeri juures.

Teekonnalehed käes, vooriti jälle läbi kontori. Kutt vuhises mööda, pidamata mind pilgu vääriliseks. Ole'nd mees, Kutt! Misjaoks elu tobedalt keeruliseks teha?

Ukse vahelt piilus Kai. Nähes, et olen üksi, hõljus ta tantsusammul tuppä.

«Jutakene, elu on maru vahva!»

«Nonoh?»

«Nojaa noh! Me läheme Kutiga õhtul välja.»

«Kuhu te siis lähete?» pärisin viisakalt. Ma ju nägin, kui väga ta soovis oma uudise mõju näha.

«Ükspuha. Kutt ise kutsus.»

Ise . . . Kas tõesti mina ka kunagi nii rumal olin? Aga ma ei rikkunud Kaie rõõmu.

«Mis sul viga on?» märkas Kai mu tusatuju. «Kas Peeter läks ära?»

«Oleks ta läinud! Seal istub.» Nõksasin peaga direktori kabineti poole. «Ja mina olen siin nagu tulistel sütel. Äkki on Peetril tõi taga? Äkki ta tulebki baasi tööle?»

«Tore!»

«Ma annan sulle naha peale! Mõtlet, mis portsu otsas mina siis olen,» läksin tigidaks.

Kai pages oma tuppä. Jäin taas oma mõtetega üksi.

Mis Kaiel viga! Ta jääb elu lõpuni niisama tagasihoidlikuks ja vähenõudlikuks. Vabal ajal luusib värvi-kasti ja pintslitega mööda metsi, maalib puid-põõsaid ja on õnnelik. Mina aga tahan elada, nii mis särtsub. Iga kord, kui mul Tallinna asja on või kui ma nädalalõpuks sinna sõidan, ma lihtsalt ei suuda enam tagasitulekule mõelda. Kus ikka inimestel on põli! Kõnni kõpskingaga terve linn läbi, ei sa plärtsata porilompi ega pea nõgesepuhmastes kahlama. Isegi tuvid tänaval on soliidsema olemisega. Ja kogu aeg on mul suurlinna saginas õnnis tunne, et juba täna, viie minuti pärast juhtub minuga midagi põnevat. Kas ei või seal nurga taga kõnnitee ääres parkida «Volga», kus istub mõni tuntud filmirezissöör? Kas ei või ta mind nähes oma assistendile öelda: «Vaata, niisugust tüdrukut ma otsin juba pool aastat. Ruttu! Kutsu ta siia!» Isegi kui seda eales ei juhtu, juba tunne, et nii võib juhtuda, on nagu peo avatantsu eelne ärevus, kui sa ei tea, kes sind tant-sima palub.

Kui Peeter otsustab Saralasse jääda, siis hüvasti, lootused, hüvasti, pealinn ja ilus elu! Ei-ei. Nii rumal ta ei ole. Või on?

Viimaks avanes kabineti uks. Püüdsin Peetri ja Mooritsa nägudelt jutuajamise tulemust lugeda. Peeter punetas nagu ikka, tema ilmest ei saa kunagi midagi aru. Moorits aga kõverdas suud, otsekui oleks Peeter tal hamba välja tõmmanud. Tal oli käes kaks paberilehte.

«Lööge, palun, ümber,» andis ta ühe neist mulle, «ma kirjutan alla.»

«Iseloomustus,» lugesin. «Tallinna Polütehnilisele Instituudile.»

Oi, Peeter! Kaisutaksin sind, kui vana siin poleks! Teist paberit pakkus Moorits Peetrile.

«See... nii-öelda avaldus jätke oma kätte,» pilgutas ta närviliselt oma ripsmeteta laugusid. «Kuulake vanema inimese nõuannet, mõelge järele. Kuhu te ruttate? Seadus on seadus, sõduri töökoht seisab alles.»

«Raudselt!» kinnitas Peeter.

«Kui mina noor oleksin,» pani Moorits kogu oma veenmisoskuse välja, «ja kõik teed mu ees nii-öelda valla — mina ennast küll siia ei matak. Ta virildas huuli, nagu oleks ta kogemata lusikatäie sinepit suhu pistnud.

Kuula ometi, Peeter! Kuula, põikpea!

«Kas mu avaldus on õigesti kirjutatud?» küsis Peeter. Ta küsis seda vaikselt ja rahulikult, nagu poleks ta teise sõnu kuulnudki. Ma tean: kui ta on midagi pähe võtnud, siis võid talle peale käia, hääle kähedaks rääkida, see on talle nagu hane selga vesi. Tema järeleandmatus võib ingli välja vihastada. Kas avaldus on õigesti kirjutatud!...

«Hmh,» ühmas Moorits. «Kuidas soovite. Pärast ärge kurtke, et auto on armetu, sellega ei teeni pruudile nii-öelda miniseelikutki. Paremat mul teile anda ei ole.»

«Küll ma ta korda teen. Läheb, nii et vile taga.»

Vastumeelselt ulatas Moorits ka teise paberi mulle.

«Vormistame ära.» Peetrile mühatas ta: «Esimesel tulge tööle.» Vana heitis väsinult käega ja lentsis lühikestel jalgadel oma kabinetti.

Peeter seisis mu kõrval ja jälgis, kuidas paberile ilmusid read, mis kuulutasid ta Sarala baasi kalluritebrigaadi autojuhiks.

«Diplomaadid ütlevad: jutuajamine leidis aset sundimatus ja südamlikus õhkkonnas,» tegi ta kabinetis toimumust kokkuvõtte.

«Soovin õnne,» pillasin mokaotsast, pilku klahvidelt tõstmata.

«Juts, mis on?» küsis Peeter ja kummardus, et mulle silma vaadata. «Miks sa pooltuledele üle läksid? Ära'nd tee nii haput nägu.»

«Pean ma siis hõiskama? Ma ei mõista sind, Peeter,» raputasin pead, nii et juuksekaht silmade ette lendas.

«Mis siin mõista?» kehtitas Peeter õlgu.

«Mind sundisid takka: õpi, õpi!»

«Õppima hakkam kaugõppes. Kõigepealt tarvis teada, mida ma suudan ja kus mu õige koht on.»

«Kõik elavad kuidagiviisi ära. Elaksime meie ka.»

«Kuidagiviisi? Mina nii ei oska. Lähed talvel metsa suusatama, näed: siit on jänes läbi läinud, sealt põder. Ma tahan endast ka jälje jätta: näe, siit läks Peeter Linnus.»

«Miks just siia kõlkasse?»

«Siin ma alustasin,» ütles Peeter. «Kui ma siin, omas kodus, midagi ära ei tee, siis pole minust kuskil asja. Diplomiga hädavareseid on kõik kohad täis. Ära mossa, Juts. Ma ei saa teisiti.»

«Sina! Sina ei saa. Aga mina pean saama, jah? Kas ma selleks sind kolm aastat ootasin?» purskasin oma meelekibeduse välja. «Eluaeg Saralas tohletada... Täna väga! Arvad, et mul muid võimalusi pole? Nii palju kui kulub!»

Tema aga nihutas telefoni mulle lähemale ja pakkus teenistusvalmilt toru: «Palun.»

«Sa veel kahetsed!» sisistasin ja pöörasin talle selja.

«Kuidas soovid,» lausus Peeter. Kuulsin kaugenevaid samme.

Isver... Selle püstihullu pärast andsin ma Kutile hundipassi! Mis nüüd saab? Ei või ometi teda ka minema lasta. Kellega ma siis õhtul peole lähen? Raimule ütlesin juba ära...

«Peeter!» hüüdsin.

Peeter seisatas. Piilusin tema poole. Peetri laiad õlad ja jonnakas kukal ootasid, mis mul veel on öelda.

«Peeter, sa oled ainus poiss, kes kunagi mu tahtmist ei tee.»

Peeter vaatas tagasi, suur nurgeline nägu naeru täis.

«Kuidas sa ometi võid?» kurtsin.

«Sõjasaladus,» viipas ta mulle hüvastijätuks ja läks.

2. ÕHTU LOSSIMÄEL

Miks Kutt peole ei läinud

Kui ma Kaiete kohtamise määrasin, oli mul peas üksainus mõte: nähku Juta, et mul tarvitseb vaid viibata ja...

Aga kell seitse ootas Kai mind kino ees, uhiuued kingad jalas, ultramoodne soeng peas, ja ma ei teadnud, mida temaga peale hakata.

«Kultuurimajas on täna pidu,» alustas Kai õhinal. «Toots ja Kiir Tallinnast. Lõpuks tants.» Tüdruk vaatas mind nagu laps lelu, mida ta seni vaid suuremate käes oli näinud. Eks tahtnud temagi kohe teiste ette eputama minna, et vaadake, mul on ka poiss!

«Näed oma koolivenda Peetrit ka,» jätkas Kai.

«Kust sa tead?»

«Ta käis lõuna aegu kontoris. Tahab vist meile tööle tulla. Täna ütles ta Jutaga peole minevat.»

Ah juba jõudis! Olin vahepeal kodus kuulnud võõrasisa jorinat, et Linnuse poiss tulnud hommikuse rongiga ja sedamaid napsanud, rajakas, meie aiaäärse suislepa otsast kõige ilusama õuna.

Nüüd ma teadsin, mis kärbes Jutat oli hammustanud. Tähendab, ta mõtles kõik need aastad Peetrile, mina olin talle vaid väike vahemäng. Terve õhtu näha teda Peetriga kaelakuti koos tantsupõrandal, näol armunute totter õndsus nagu tookord, kooli lõpuõhtul... Tore lõbu!

«Peole ma ei tule,» ütlesin Kaiete. «Püksid on viikimata.» Tema pettunud nägu nähes lisasin kähku: «Lähme kinno.»

Sellega päästsin end jutuajamise vajadusest. Võisin istuda ja teha, nagu vaataksin filmi. Meile näidati mingit moodsat pilti, kus inimesed uitavad nagu kuutõbi- sed mööda tänavaid, käivad lõputuist treppidest üles ja

alla, ohivad ja soiuvad ega saa kuidagi öeldud, mis neil õieti viga on. Tol õhtul aga oleks mulle võidud näidata kas või seda filmi, mille ainus tegelane seansi algusest lõpuni magab, aeg-ajalt norsatab, pöörab teise külje... ja põõnab rahumeeli edasi. Säärane film olevat kuskil tehtud.

Ega Kaigi ekraani vastu erilist huvi tundnud. Ta niheles veidi aega, sättis end mugavamalt istuma. Siis sattus tema käsi justkui kogemata mu kämblale, ja mul ei jäänud muud üle, kui võtta tema sõrmed pihku. Tüduruk rahunes kohe ja istus vaikselt seansi lõpuni. Oleks ehk veel kauemgi istunud, aga saali tahmase lae all süttisid poolpimedad tuled nagu seasilmad ning me pidime tahes-tahtmata tõusma ja minema. Käsi oli Kaiel soe ja kuidagi usaldav, hoopis teistmoodi kui Jutal, kelle pikad sõrmed hetkegi paigal ei püsi.

Kinost väljudes võttis Kai mul käre alt kinni. Ta tegi seda nii endastmõistetavalt, nagu oleksime eluaeg nii kõndinud. Mul oli ükspuha, kuhu minna. Olin nagu vaimu väljakutsujate taldrük, mida keegi ei liigutavat, aga mis siiski liigub. Lonkisime sihitult ringi, viimaks jõudsime Lossimäele. Tegime seal õige mitu tiiru. Jalgade all sahisid esimesed langenud lehed, kastanite alleel vedeles okaskerade koori. Kai leidis ilusa läikiva kastanimuna ja pistis tasku. Küllap meisterdab vist kodus kastanimunadest lehti ja hobuseid!

Olime kolmandat korda mäe tipus. Kai tonksas näpuga all-linnas põlevate tulede poole:

«Näe, siinsamas ma elan. Lippan mäest alla ja olengi kodus.»

«Lippa pealegi.»

«Aga ma ei taha veel koju. Istume natuke.»

Istusime pargipingile.

«Külm on!» väratas Kai natukese aja pärast. Võtsin ta kuuehõlma varju.

«Oi kui hea!» sosistas ta tänulikult.

Eemalt kostis tantsumuusika. Imelik, isegi uljas rumba kostab kaugelt nagu matuselaul.

«Kuuled? Lõputants.»

Selle looga lõpevad kõik meie kultuurimaja peod.

«Tantsid, mis sa tantsid, ükskord tuleb su lõputants,» filosoferisin. «Ja pidu on läbi, pane pillid kotti.»

«Sa oled täna justkui ära vahetatud,» imestas Kai.
«Iga sõna peab sul tangidega suust kiskuma... Kuule, mis sinuga lahti on?»

«Ma hakkas vist vanaks jääma.»

«Küll see võib naljakas välja näha! Pea läheb sul kindlasti paljaks nagu kaalikas. Kes käskis võõrastel patjadel magada!»

«Ketra, Liisu!»

Tüdruk noris mu kallal. Ta oli natuke pettunud. Nojah, eks tal olnud põhjust kah. Lähed välja poisiga, kellest oled kõikisugu põnevaid lugusid kuulnud — ja tema käitub nagu viimane tossike.

«Kuule, August...» alustas ta.

«August!» kordasin. Mu nimi olevat pärit muistse Rooma keisritelt. Uhke nimi, aga mina ei oska temast midagi pidada. Keegi ei hüüa mind nii. Emale-isale olin Kutu. Võõrasisa hõikab mind «kuule, poiss», justkui kartes, et võib mind kogemata vale nimega nimetada — tal oli ju oma pere, kust ta meie juurde ära tuli. Koolis olin Kutt, autobaaasis sai minust Vändakutt. Võib-olla soovriuljuse, võib-olla ka naisteõnne pärast. Tühja kah. Olen sellega juba harjunud.

«Ma nimetan sind mõttes kogu aeg Augustiks. Võib-olla just sellepärast, et keegi teine sind nii ei hüüa.»

Tema nimetab mind mõttes kogu aeg. Vaata aga vaata. Või see lapsuke mõtleb minule! Peab mind teisest paremaks, vahest koguni paremaks, kui ma ise end pean.

«Mida sa tahtsid küsida?» püüdsin tema vastu lähem olla.

«Ei, ma ei küsi.»

«Mida?»

«Seda, mida ma küsida tahtsin.»

«On see nii keeruline küsimus?»

«Ei... ma lihtsalt ei julge.»

«Ära siis küsi.»

«Nüüd ma just küsin. Ütle, kuidas sul täna minu jaoks silma oli?»

«Vahelduse mõttes,» kavaldasin.

«Aga... tõsiselt?»

«Põrgusse tõsidus. Kord meeldis mulle üks tüdruk tõsiselt. Aga tema... ah, jätame selle jutu.»

Vaikisime natuke aega.

«Kui ma baasi tööle tulin,» võttis Kai jutuotsa üles, «vaatasin sind ja mõtlesin: on see vast sünge tegelane. Kõik on talle kama. Aga sa pole ju niisugune. Ütle, August, et sa ei ole niisugune... maanteehulgas.»

«No tead sa, olen siiani ära elanud, elan edaspidi ka.»

Ma ei kannata mingit kasvatustööd. Kas ma kodus vähe näägutamist kuulnud olen!

«Ma ei tahtnud sind solvata.» Kai puges sügavamale mu kaissu.

«Imelik õhtu!» ütlesin. Olen paljudega siin pargis ja linna taga Veskimetsas käinud. Harilikult läheb kõik nagu noodist laulmine. Kumbki teab, mida ta teiselt ootab.

«Imelik tüdruk, tahtsid öelda?» täpsustas Kai. «Keegi peab sulle ometi kord õigust rääkima.»

Keda see õiguserääkimine õnnelikuks on teinud?

«Sa oled tüdrukuid võtnud ja jätnud ja nemad sind ka, ja nüüd sa nagu ei oskagi teisiti elada.»

«Kuidas teisiti?»

«Inimese moodi.»

«Ketra, Liisu! Nii te ütlete kõik. Aga ise...»

«Nojah, sa ju ei usu kedagi ega midagi. Lööd käega ja lased aga minna,» kritiseeris Kai edasi.

«Mis siis? Kellelgi pole sellest sooja ega külma!»

«Miks sa nii arvad?»

«Võõrasisa räägib: «Ära sa ilmaski teiste peale looda. Peaks sa püstijalu surema, ei viitsi keegi sind isegi pikali lükata.»»

Ta ise pani, muide, juba oma viiekümnendal sünnipäeval endale kirstulauad pööningule valmis ja matuseraha hoiukassasse eriarvele. Võõrasisa elutarkus on julm, aga selge nagu kirvetäks. Kui ta ise oma irina ja epistlite lugemisega mulle nii vastumeelt poleks!

«August!» protesteeris Kai.

«Anna andeks.» Nägin, et mu sõnad tegid talle haiget. «Sina, Kaieke, oled teistsugune. Aga sul on omad teed ja rajad, sa ei jää kellelegi jalgu.»

«Lollus. Ma pole kellegi nohik,» hakkas ta ennast õigustama. «Kas ma siis ei taha teiste seltsis olla ja peol käia ja üldse... Aga päike läheb nüüd hirmus vara

looja. Kui tahad natukenegi sügist näha, pead kärke olema. Leegin otse töö juurest metsa. Uitan pimedani, koju jõudes olen nii omadega läbi, et kui võtangi raamatu kätte, jään tugitooli tukkuma. Isa naerab: kunst nõuab ohvreid.»

«Kunst on kunst, elu on elu,» tegin meie jutust kokkuvõtte. «Sa ära arva, minagi olen kinos «Romeod ja Juliati» näinud. Aga seanss lõpeb, saal tehakse valgeks — ja kus nad on?»

«Oi, iga tüdruk tahaks olla Julia!» pahvatas Kai. «Olekski, usu mind. Ainult et Romeod naljalt ei leia.»

Kultuurimaja poolt tuli paarike. Meid nähes keerasid nad kõrvale ja eemaldusid puude varju. Hämaraski näisid nad mulle hirmus tuttavatena. Tõmbasin pea õlgade vahele. Kai tundis, et midagi on juhtunud. Ta vaatas ringi, nägi paarikest ning taipas.

«Selge.» Ta tõmbus eemale. «Jutat leinad. Ja mul, rumalakesel, oli nii hea soe olla.» Kai kargas püsti.

Ka mina tõusin. «Sa ju teadsid...»

«Mitte midagi ma ei teadnud! Arvasin, et sa temaga lihtsalt niisama... nagu teistega, kellest sul tuhkagi pole!»

«Ma ise arvasin ka...»

Jah, oleks keegi mulle täna hommikul öelnud, et õhtul siin sees niimoodi kribima hakkab, ma oleksin ta põrgu saatnud.

«Head ööd, August,» ütles Kai vaevalt kuuldavalt.

Embasin teda. Millegipärast tahtsin äkki, et ta jääks. Tema aga pistis kisama:

«Ära puutu, ma... hakkam nutma!» Ja pani jooksu.

Vajusin jälle pingile ja vedasin oma kaheksakandilise sohvrimütsi silmile. Öö oli jahedapoolne, puhus vilu tuul, aga ma ei tahtnud veel koju minna.

Õnnelikud inimesed need veidrikud! — mõtlesin. Võta see kunstiagar Kai või too tehnikahaige Peeter... Peetrist ma saan aru. Auto võib sõita, nagu oleks ta vaid ratastega rauakolakas. Aga anna masin mehe kätte, siis teeb ta tööd, otsekui oleks tal hing sees, visalt ja püüdlilikult. Mõnikord on mul päris kahju oma vanakest takka sundida. Aga mis parata! Enne õhtut peab jõudma mõne otsa ka «vasakule» teha.

Minust võinuks saada spordihull. Omal ajal tõmbas mind suusasõit. Tegin kõva trenni, iga päev pärast kooli ajasin Lossimäe nõlvadele uusi radu. Aga võõrasisa pani mu suusad pööningule luku taha ja luges sõnad peale: mis asja poiss jumalamuidu ringi ajab, lõhkugu parem puid, see on täismehe sport. Muid huviseid ma endas avastanud ei ole. Kooris laulmiseks pole mul häält. Rahvatants ei paku lõbu. Mis ma ikka kargan...

Olen miikhel enese ja teistega vaidlema. Küll asja pärast, küll lihtsalt niisama. Praegu ka. Olgu need veidrikuud pealegi õnnelikud. Ega minagi nurise. Mulle meeldib, et olen kainelt mõtlev, praktiline inimene. Jah, meeldib!

Toomingate tagant mäeveerult kostis tuttav vilelugu. Seda vilet ja seda vilistajat ma ootasingi.

Peeter kohtab klassivenda

Koju läksin üle Lossimäe, sest sohvrimütsiga sell, keda olin seal näinud, ei saanud olla keegi muu kui Kutt. Konutaski teine pingiotsal, müts silmil, terav lõug püsti, ja tegi, nagu ei kuuleks ta mu vilet ega samme. Jäin tema ees harkisjalu seisma, kõhatasin bassiselt ja põrutasin:

«Teie dokumendid, kodanik?»

«Ei ole,» kostis mütsi varjust.

«Miks?» nõudsin seletust.

«Olen Rahvamalevlaste Hirm.» Kutt lükkas mütsi näolt, tegi koleda grimassi ja kähistas: «Uuh!»

«Käed üles!» sihtisin teda nimetissõrmega, põialvinnas.

«Sõida põrgu!» vastas ta ning kargas püsti.

Vanasti olid meie jõud ligikaudu võrdsed, nüüd aga surusin ta suurema vaevata pingile.

«Ai, kuram,» ähkis Kutt. «Nii ma ei mängi. Mis sul põues on?»

Hakkasin naerma ja lasksin ta lahti. «Meelest läks ära. Said haiget?»

Võtsin triikraua põuest ja panin pingile.

«Miks see sul kaasas on? Täna pole ju tuult,» tõgas Kutt.

«Juta ema kurtis, et ei lähe kuumaks,» seletasin.

«Ja kauaoodatud väimeheke krapsti parandama?» salvas Kutt. «Tule nüüd!» karjus ta, välgutades oma mustlasesilmi. «Tule nüüd ilma triikrauata, kilu!»

Me maadlesime veel, kuid tulemus oli sama.

«Noh, kas vannud alla? Kes on kilu?» küsisin, kui Kutt selili rabeles ja ma tema õlad vastu pinki surusin.

«Naabripoiss,» ähkis Kutt.

«Üks-null.» Lasksin ta lahti.

«Ainult selles mängus,» lõõtsutas Kutt tõustes. «Aga muidu — me veel vaatame.»

Istusime, tõmbasime hinge.

«Mäletad, kuidas me siin vanasti sõda mängisime?» meenutas Kutt.

«Madistasime mis hirmus.»

«Kas sa võidusõite ka mäletad?»

Noogutasin. Võidusõit käis meil sedamoodi, et Kutt helistas kiirabi välja, mina tõmbasin tuletõrjele traati. Püüdsime põõsast, kumb rutem kohale jõuab. Mõlemad tulid korraga. Üks-üks. Katsusime veel kord, aga siis tuli — väljaspool võistlust — miilits. See kord jäigi päramiseks.

Kõik oli jälle nagu vanasti. Meie pink, toomingad, vilu, kuid mõnus õõ. Ainult meie polnud enam muretud jõnglased.

«Said sõjaväes kõvasti mahvi? Att-dva!» tegi Kutt teist juttu.

«Raketiväelase mahv on matemaatika. Pea võttis märjaks,» pajatasin. «Instituudist tulnud poisid ütlesid, et professorid nõudnud vähem.»

«Huvitav, kas sõdurielu sind siledamaks ka käias või on sul ikka nülkid püsti?» vihjas Kutt meie viimastele kokkupõrgetele enne mu ajateenistusse minekut.

«Kes ette jääb, see muhu saab,» muigasid.

«Ketra, Liisu! Sa ju nüüd elu näinud mees. Koolist tulles uskusid küll, et elus on kõik täpipealt nagu raamatus. Unenäodki olid sul mõistlikud nagu loogikaõpik.»

«Tõesti?» naersin. «Ei mäleta.»

«Mul seisavad unenäod hästi meeles. Olen mitu korda näinud, et leian maast vaskviielise. Kuulan — tiksub. Vaatan — kuldkell.»

«Korjad ikka veel mootorratta raha?» küsisin.

Kuti pea on sedaviisi tehtud, et sinna mahub üksainus mõte korraga. See on tema õnn ja õnnetus. Tuleks tal pähe midagi üllast ja omakasupüüdmatut teha, siis saadaks ta suuri asju korda, kindel see. Aga niipalju kui mina teda tunnen, hoiavad tema mõtted hoopis teise kanti. Kutt on väärt mehaanik. Kuid kellel sellest kasu on? Kodus peitis ta voolumõõtja taha elektromagneti ja saab nüüd voolumõõtja parasjagu nii kauaks seisma panna, et kontrolöriil kahtlust ei teki. Auto spidomeeter näitab tal samuti just neid numbreid, mida ta soovib: ta venitab veidi trossi, ja osuti seisab paigal nagu naelutatult. On aga tarvis suuremat läbisõitu näidata, tõstab ta tagasilla tungraudade peale ja laseb ratastel keerelda, nii et tuli rummus. Üks meie raksumineku põhjus oligi see, et Kuti arust oli minu sõbrakohus tema kahtlastest äritehingutest osa võtta. Kas tõesti need kolm aastat temast jäljetult mööda on läinud? On ta samasugune kui varem?

«Ei mingit mootorratast!» deklareeris Kutt uhkelt. «Väikese «surma» saaksin juba kätte, aga ma ei hooli enam sääreväristajast. Parem rassin veel aasta või kaks ja ostan auto. Kas või «Sabarootsu», kui «Moskvitšile» jõud peale ei hakka.»

Praalib, mehike! — mõtlesin. Kutt teeks targemini, kui ta endale omaette toanurga muretseks. Vaevalt tal kodus vähem pahandust on kui koolipäevil. Parem kasvada isata, nagu mina kasvasin, kui seesuguse vana toriseja käe all, nagu on Kuti võõrasisa Taavet Kõvamees. Aga vahest sobivad nad nüüd hästi? Võib-olla askeldavad nad kogu oma vaba aja kodu ümbruses, toksivad, saevad, kaevavad ega näegi, mis nende plangu taga laias maailmas sünnib...

«Kui sa raketiväes teenisid, sa vist nägid neid nuppe?» küsis Kutt ootamatult.

Muidugi mõistsin ma kohe, millistest nuppudest ta rääkis. Vaevalt tänapäeval leidub inimest, kes neile nuppudele ei mõtle.

«Tead küll,» täpsustas Kutt, kui ma kohe ei vasta-

nud. «Neid, millele vajutamisel ilmkärakad käima hakkavad.»

«Sai neidki nähtud. Esiti muidugi tuubid teooriat, nii et pea suitseb. Aga ühel päeval seisad raketodroomil. Kõigist valjuhääldajaist kõmab: «Kolm... kaks... üks... start!» Mürin nagu tuhat kõuekärgatust. Rakett läheb, tulejutt taga. Hõbevälk!»

«Vägev küll,» lausus Kutt.

«Pärast seda ei saa enam vanaviisi elada,» jätkasin õhinal. «See ei lähe enam meelest. Mida sa ka ei teeks, sa tead, et kuskil on hõbevälgu ootel. Neil on ainult kaks teed — kosmost uurima või... dinnu põletama. Ja valik oleneb inimestest.»

«Ketra, Liisu!» irvitas Kutt. «Kes seda meie käest küsib. Kord vajutab keegi nupule.» Kutt tonksas sõrme õhku. «Viuu... põmm! Ja mida sa pole saanud, see jääbki saamata. Sellepärast mees võtab elult, mis võtta annab. Sina aga saatsid Jutsikese koju ja tulid tulema, triikraud taskus. Kas sa ei küsinud... või ei jäetud sind ehale?»

Ena, kuhu see maailmavalune sissejuhatus lõpuks välja viis!

«Silmasin sind ennest siin pingil konutamas,» mui-gasin. «Ei tihanud oodata lasta. Saad äkki nohu.»

«Ketra, Liisu! Kui Jutale keegi meeldib, siis ta käesilitamise ja musiga ei lepi.» Ja Kutt jorutas kiuslikult:

«Ma ei tahtnud ära tulla,
kuid mis muud mul üle jäi...»

«Vahetame plaati,» ühmasin.

Kooliajal rääkisime tüdrukuist enam kui avameel-selt ja rohkete üksikasjadega. Tahtsime paista eluko-genumatena, kui me tegelikult olime. Nüüd oli Kuti jutt mulle millegipärast vastumeelt.

«Või mõtled sina sellele parkimisplatsile kauemaks pidama jääda?» noris Kutt edasi.

Filmikangelased kargavad siinkohal püsti, hüüavad: «Sina, lurjus!» ja äigavad.

«Anna andeks, vanapoiss,» ütlesin mina. «Ei teadnud, et see sulle nii südamesse läheb.»

«Kas ma ise teadsin...» tunnistas Kutt korruga siiralt.

«Kutt, kuram!» ei kannatanud ma tema hingehäda näha. «Kumb meist pikem on?»

See tähendas: on kraageldud, on mõnigi kord teineteisel nina veriseks löödud, aga lõppude lõpuks — Sarala seisab vana koha peal ja siin me oleme, kaks kanget Sarala poissi!

Tõusime ja seadsime seljad vastamisi nagu tollal, kui mõõtnisrituaalilt iga kuu üllatusi võis oodata — ainult viruta hoolega putru süüa.

«Mina olen pikem,» kiitles Kutt, endal hääl kahtlaselt kähe.

«Kikivarvul, jah?»

«Mine sa...» Kutt laskus jõnksti täistallale. «Mööda siis juba.»

Tõmbasin lapiti käega üle enda ja Kuti pealae.

«Noh?» küsis Kutt.

«Mitte ei saa aru. Keegi peaks kõrvalt vaatama.»

«Tjaa...» venitas Kutt. «Mine võta kinni, kumb meist nüüd pikem on!»

Toomingapöösastes sahistas vilu öötuul.

3. ARGIELU JA HÖBEVÄLGUD

Peeter teeb rusust auto

Oleksid kõik inimesed meie voolujoonelise direktori soovi kohaselt tehtud, siis valitseks maailmas vaikus nagu akvaariumis. Vana Mooritsa sekeldamistel ja muretsemistel on üksainus eesmärk. Paremate kirja ta ei loodagi pääseda, ärgu siis temale usaldatud autobaaš vähemalt mõne prohmakaga ülemustele silma torgaku. Siit moraal: tee, mis sa teed, aga ära vahele jää! Moorits poeb nahast välja, et ei tuleks tülisid, kaebusi, avarii-sid. Mõneti on see üsna hea.

Tööle võttis Moorits mu õige vastumeelselt. Ent kui see sündinud oli, häälestas ta end imekähku ümber. Võib-olla kannab ta minu vastu veel salavimma? Ei tea. Kes teise sisse näeb. Tunda ta seda igatahes ei lase. Tõsi küll, ta andis mulle kõige armetuma loksu, mis plangu ääres ainsa poolpimedada silmaga prügimäe poole sihtis ning alandlikult oma saatust ootas. See-eest ei keelanud ta mulle ühtki tagavaraosa, ka kõige defitsiitsemat. Neid oskab ta küll rajooni, küll pealinna ladu-dest lausa mustilase kombel välja lunida.

Nädalat kaks sai garaažis möllatud. Ölimaik ei kadu-nud ööselgi suust. Tunkede põlved narmendasid auto all roomamisest, käed olid roostetanud mutrite krutti-misest sadavillilis.

Lammutasin oma kalluri pulkadeks. Vana ZIL oli oma aja ausalt ära töötanud. Kapitaalselt remontida teda enam ei tasanud, aga sõidukorda seada veel sai. Seda ma teingi, nii hästi kui oskasin. Raami ja sillad kraapisin tavoti, nigrooli ja maanteetolmu nätskest segust puhtaks, rooste hõõrusin liivapaberiga maha. Kui haljas metall vastu helkima hakkas, kruntisin ta mennikuga — luksus, mis veoautole harva osaks saab! — ja katsin musta lakiga. Veokasti pintseldasin rohe-

liseks. Igavavõitu nägi välja küll, kuid muud värvi laos ei olnud. Kabiini, kapoti ja rattad aga võõpsin rõõmuskollaseks. Selleks kulus neli purki emailakki ehk peaaegu kogu mu esimene avanss. Tühja kah, uue ülikonna ostmiseks niikuinii poleks piisanud. Ülikonna kavatsesin osta järgmine kord, aga siis juba kõige parema, mis saada on, kas või järeelmaksuga.

Auto sai ilmatu uhke. Roheline ja kollane hakkavad hästi kokku. Kui Sevostjan nõökima tuli, et pane punast ka, siis on valgusfoor valmis, vastasin, et egas ma ilu pärast! Lehes kirjutati, et jalakäijad jäävad heleda auto alla poole harvemini. Ohutustehnika, saad aru! Ise aga imetlesin, kui kedagi nägemas polnud, värskelt värvitud autot lähedalt ja kaugelt nagu kunstnik oma teost.

Ega Sevostjan ainult nõökimas käinud. Oma kallur oli tal parajasti remondis, ja ta tuli ühtepuhku vaatama, kuidas mul töö edeneb. Jutumees ta ei ole, nohises niisama mu selja taga ja poetas haruharva mõne sõna. Aga kui vaja oli midagi hoida, tõsta või tirida, pani ta sedamaid käed külge.

Sevostjan on meil löögi- ja kulumiskindel. Kõrtsikaklused pole talle jälgi jätnud. Muide, kahe palgapäeva vahel on ta väga mõistlik mees. Tema vanust ma ei tee katsetki ära arvata. Need vene talumeeste vintsked järeltulijad näevad kolmekümneselt välja nagu neljakümnesed — ja viiekümneselt samuti. Rohmakas nägu, ruuged juuksed ilma ühegi halli karvata, selged sinised lapsesilmad keset kortsuräga. Ja räme hääl, mis sõituminejaille hõikab: «Nael kummi!»

Sevostjan ja veel Varfolomejevitš ja veel Ogorodnikov — seda on ühe mehe jaoks liiga palju. Brigaadis kutsutakse teda lihtsalt Jaaniks, ja mees on rahul.

Saralasse elama asudes Sevostjan imestanud, et küll ikka eestlased on veider rahvas — tee asemel joo vad kohvi ja kõik on neil jürid (santehnik — torujüri, arst — joodijüri, autolukksepp — õlijüri jne.). Nüüd joob ta ise ka kohvi ja on meilt jüritamise ära õppinud.

Ka Giivi Tšoheli oli mulle nõu ja jõuga abiks. Meie kalluritebrigaadi brigadir on nii luine ja soonine ja nii tumeda nahaga, nagu oleks ta Gruusia palava

päikese eest siia põgenenud, et mitte päriselt ära kõrbed. Ta teenis siin sõjaväes, abiellus meie lopsaka Mariinaga ja jäi Saralasse elama.

Giivi on tõsine mees, liigagi tõsine. Tema kõhn, suurte tumedate silmadega ikooninägu ei naerata kunagi. Nalja kuuldes hakkab ta uurima, et mis ja kuidas — ja keerab nalja kihva. Armukade on ta ka nagu kurivaim. Aga kes meist vigadeta on! See-eest kuuleb ta juba kaugelt ära, kui su autol klapp reguleerimist või küünal puhastamist tahab. Ja tema abile võid alati loota.

Niisugused olid mu uued ametivennad. Kui vana ZIL jälle auto moodi välja nägema hakkas, saime isekeskis juba üsna hästi läbi.

Ka mootor tahtis kõbimist, ehkki vähem. Meie auklikud tänavad lõhuvad ju kere ja sillad varem kui mootori. Panin uued kolvirõngad, lihvisin klapid üle, vahetasin mõne tihendi — ja varsti olingi niikaugel, et võisin proovida, mis häält mu ZIL teeb.

Puudus vaid aku. Olin selle paar päeva tagasi laost saanud ja kohe laadimisele viinud. Elektrik kutsus nüüd järele. Kutt vaatas seda kuuldes mind kangesti kadedana pilguga.

Uhiuus aku on autojuhile terve varandus. Saad sügisel uue aku, on sul talv muretu. Pole vaja vara saabuvast pimeduses ähmaste tulede valgusel silmi pingutada, nii et õhtuks pea valutab, pole karta, et külmaga mootor starterist käima ei lähe ja sina muudkui vänta, kuni võhm väljas.

Õhtul, kui ma akule järele tõttasin, oli elektrik juba koju läinud. Tema toolil istus Kutt.

Kutil on väärt kunde

Istusin elektriku juures nimme. Ootas Peetrit. Mul oli talle üllatus varuks. Sedaaegu kui tema aku siin juhtmete otsas küpses nagu õun puuksal, otsisin mina üles ühe tuttava, kes ammust aega oli pärinud, kas ma ei tea, kust akut saaks. Paljude «Volgade» ja «Moskvitšide» kapoti alt võib leida veoauto aku. On

võimsam — ja kui tingida oskad, siis odavam ka. Nüüd ootas künde plangu taga.

Olin pisut närvis. Vanasti ei vaadanud Peeter seesugustele tempudele kuigi hea pilguga. Kas ma teda enne väeteenistust vähe hurjutasin: mis sa vahid teiste näppude peale nagu miilits, parem vaata ringi, ehk pudeneb sulle endale ka kuskilt midagi. Tookord elas ta ema tiiva all, ajas piskuga läbi — mis niiviisi viga ausat meest mängida! Nüüd, kui naisevõtt ees on, hakkab ehk temagi taipama, mistarvis raha trükitakse.

Peeter tahtis akut kaenlasse krahmata.

«Oota, kuhu sa kiirustad,» pidasin ta kinni.

«Tahaks pilli üürgama panna,» kibeles Peeter. «Varsti läheb pimedaks. Tule, vaatame, mis häält ta teeb!»

«Jõuad,» ütlesin talle ja võtsin ilma pikema jututa kimbu viielisi põuest.

«Ohoo,» ajas Peeter silmad suureks. «Sa oled ju püstirikas!»

Jagasin pataka kaheks. «Pööl on sinu, kui hoolid.»

«Võitsid loteriil?»

«Ma ise korraldan loteriisid — ükski pilet ei kaota.» Krabistasin vielistega. «Tead, me teeme ühe peenikese nipi. Pane aku käest ja kuula.»

Peeter toetas aku lauanurgale ja kuulas — umbuskliku näoga küll, aga ikkagi kuulas. Ju siis elukool on mehe arusaajaks teinud!

«Mul on väärt künde,» ütlesin. «Ta ostab su aku ära. Sa panid autovärvi peale omaenda avansi hakkama. Moorits seda sulle välja ei maksa. Nüüd tuleb see raha sulle tagasi.»

«Ma ei saa ju ilma akuta sõita.»

Näkkab, näkkab! — rõõmustasin ja lasksin nagu kuulipildujast edasi.

«Võtad minu vana. Sinu rusu jaoks käib küll. Varsti kantakse su kirjuksvõõbatud kirst kõige täiega maha.»

«Hm,» tegi Peeter.

«Mis sa veel mõtled, siin pole midagi mõelda. Auto sõidab vana akuga ka. Kui häтта jääd, vean puksiiris käima.»

«Kus su kunde on?»

«Plangu taga, essakarva «Moskvitšis». Säh, siin on sinu pool.»

Küünitasin ühe rahapataka tema poole.

Nüüd aga juhtus midagi ootamatut.

«Vähe,» sõnas Peeter.

«Möh?» jahmusin keeletuks.

«Ma ütlesin: vähe,» kordas Peeter kiretult. Oleks mul sihuke mask ees nagu Peetril: kunagi ei saa aru, mida ta sunnik mõtleb või kavatseb.

«Eks võta siis minu jagu,» pakkusin teisest käest.

«See nagu sutsu priskem.» Nägi vist, sinder, et ma karvapealt kaheks ei lugenud!

«Anna kõik,» sirutas Peeter käe.

«No tead... Sa oled kolmanda liigi autojuht, aga esimese liigi röövel.»

«Muidu ma ei mängi,» tõmbas Peeter käe tagasi.

«See on ju minu kunde,» püüdsin talle aru pähe panna.

«Ja minu aku.»

Tjaa, kutsul olid kihvad suhu kasvanud! Leppisin paratamatusega. Peetril pulmad ees, saagu see noos pealegi temale.

«Kas sa mulle liigud teed?» katsusin päästa, mis päästa annab.

«Nõus,» muigas Peeter.

«Vii siis ise ära ka.» Hakka veel va tinakolakat tassima, kui raha saab teine endale...

«Öhh... saagu või sandim!» sõnas Peeter, pistis raha tasku, haaras aku kaenlasse ja kadus hämarduvasse õue.

Vaata vigurivänta! — ei toibunud ma ikka veel imestusest. Ise räägib meile mingist veomarsruutide ratsionaliseerimisest, olen tema käes säärase pealkirjaga raamatutki näinud. Näha jah, et tal tarkus külge mööda maha ei jookse. Aku ratsionaliseeris paugupealt ära... Aga mis sellest. Peaasi, et poiss kampa lööb. Me veel möllame!

Ootasin hulk aega pimedas töökojasopis Peetri tagasitulekut. Väljas prahvatas käirma mootor. See polnud vana «Moskvitši» plekine põra. See oli veoauto jõuline urin. See oli ZIL-i hääl, kui ta pärast kauast seismist

kõhib ja aevastab, kui tal tühikäigutuudid on alles reguleerimata ja süüde silma järgi pandud. Sa püha-devahe... see oli Peetri ZIL-i hääl!

Lävel komistades ja küünarnukki valusasti vastu piita lüües tormasin õue. Aimasin juba, mida ma seal näen. Ja ma ei eksinud.

Peeter oli oma kirju käula õue ajanud. Poolest kerest saadik kapoti all — justkui loomataltsutaja lövi lõugade vahel — rihtis ta süüdet. Endal sihuke õnnelik nagu peas ja punane kui moon.

«Kuhu sa mu kunde panid?» karjusin.

Pidin seda veel palju kõvemini karjuma, enne kui ta mootorimürinas mind märkas. Siis ronis ta pörkerauvalt maha, kuulatas tükk aega, pea viltu, auto jõrinat, suretas mootori ja vastas, nartsuga käsi pühkides:

«Tal, vennikesel, hakkas äkki hirmus kiire. Litsus hüvasti jätmata minema.»

«Mis tüki sa jälle tegid?» oigasin.

«Ei midagi,» ütles Peeter ilmsüütult. «Sättisin selle aku ikkagi siia.» Ta viipas oma ZIL-i suunas. «Tead, uue akuga on autol kohe teine minek. Starter ajab mootorit ringi justkui õmblusmasinat,» kiitis Peeter.

«Ja... raha?» karjatasin.

«Pistsin su kundlele tema rublad pihku ja ütlesin — ostku poest. Siis tal hakkaski kiire. Kahju, muhe mees oli, ma oleksin temaga veel sõnakese juttu puhunud.»

«Või nii...» venitasin.

«Niimoodi neh,» kostis Peeter.

Mine võta kinni, on ta sihuke pöörane entusiast või lihtsalt loll. Sülitasin ja tuln tulema.

Peeter vaatab tähti

Kutt tormas minema, nagu oleks tal herilaseparv kannul. Olemegi jälle pahuksis. Aga on see minu süü?

Klassiveli Kutt on nagu need indiaanlased, kes andsid Manhattanile nime, mis tähendab: «Koht, kus me end täis jõime.» Maailm on Kutile koht, kus tema midagi teeb, saab või taotleb, muud midagi. Põõsas,

mille taga ta tüdrukut kallistas. Maja, mille peremehele sai koorma sütt maha sahkerdada. Semu, kellega pole võimalik äri ajada... Naiivne metsmehe-egoism. Millal Kutt ometi mõtlema õpib?

Mul kadus tahtmine süüte ja karburaatori reguleerimist jätkata. Pime oli ka juba. Tagurdasin ZIL-i garaaži, lukustasin ukсед ja läksin. Nagu iseendast keerasin koduteelt Lossimäele.

Esimest korda mitme nädala tagant sain mahti veidi ringi vaadata. Tõstsin pilgu taevasse. Külma, peaaegu talvine laotus oli tihedalt tähti täis. Maailm maailma kõrval. Kui palju neid on! Tore on teada, et me pole üksi. Seal kuskil oodatakse meie astronaute, nii nagu Maa peal on kosmosesse suunatud raadioteleskoobid tundmatute olendite signaalide püüdmiseks.

Meil peaks iga päev olema aega ja tahtmist korragi taevavõlvi silmata. Ehk me elaksime siis teisiti. Tähekompassi järgi. Elaksime nii, et me ei peaks oma koduplaneeti häbenema, kui kord kohtume arenenumate tsivilisatsioonidega.

Taevakummi vaadates ma tunnen: me kõik asume suurel kosmodroomil. Mitte teab kust, siitsamast meie juurest stardivad astronautid.

Küsin õige homme Kutilt, kas tema ka mõnikord taevast vaatab. Mõistab ta mind või ümahtab vastuseks midagi rumalat? Oleks ta minuga koos aega teeninud, küllap ta siis mõistaks.

Samasugustel tähistel öödel saatsime me kaugel stepis hõbevälke üles, kujuteldava vastase kujuteldavaid lennukeid küttima.

Raketid. Kui oled neid oma silmaga näinud ja oma käega katsunud, siis vast tajud, mis on meie aeg ja kuhupoole maailm sammub... ei, kihutab.

Üks kosmonaut ütles: raketti ei saa millegi enneolnuga võrrelda. Ta meenutab ainult iseennast. Õigus. Kui kõigest raketodroomi valjuhääldajaist kõmab: «Kolm... kaks... üks... stant!» ja hõbevälged pimedusse sööstavad, põksub su süda valjusti ja sa tunned, nagu oleksid Kolumbuse karavelli madrus või jookseksid tormi Talvepaleele või oleksid Aatomilinna füüsik. Sa tunned, et maailm on natuke ka sinu teha, sinu hoida ja sinu vastutada.

«Kolm... kaks... üks... start!» Kas läheb lahti lend naaberplaneetidele, algab Marsi kanalite saladuse lahendamine?

«Kolm... kaks... üks... start!» Või on see lõpu algus? Ühe sõjaka suurriigi kaitseministrilt küsiti, kes tema arust võidab järgmise maailmasõja, kui see kõigest hoolimata siiski puhkeb. Ja tema, juba ametikoha poolest üks maailma agressiivsemaid mehi, vastas, et kolmanda maailmasõja tulemust ei saaks üldse võiduks nimetada. Polevat õige sõna... Kas tõesti õitsev Maa inimeste süü läbi kord muutub elutuks kivikänkraks kõledas maailmaruumis?

«Kolm... kaks... üks... start!» Kui oled selle kordki kaasa teinud, ei vabane sa sellest iial. Sa ei saa teha nägu, et seda pole või see on kuskil kaugel ega puutu sinusse. Kuhu sa ka ei läheks, see on sinuga.

Oleks minu otsustada, ma korraldaksin kõigile ekskursioone raketõdroomidele, nii nagu lennuväe päeval iga soovijat linna kohal tiirutatakse. Siis ehk mõistetakse rutem, et muud valikut ei ole: kas võtab inim-sugu mõistuse häält kuulda ja õpib elama nii, nagu meie aeg nõuab, või... või tuleb Suur Eimiski.

4. ÖISED MÕTTED

Juta haletseb end

Mehed on unimütsid. Juba vajusidki Peetril silmad kinni. Vedasin õhukese vana teki tema lõua alla — ta naeratas tänulikult, silmi avamata. Libistasin teki all käe üle tema lihaselise rinna (justkui meistersportlane!), tegin end tema kaenla all mugavaks ja lasksin mõtted luusima.

Nüüd oleme siis jälle niikaugel. Olin seda väga oodanud, mõnikord olin igatsusest Peetri järele lausa hull. Siiasaabumise päeval aga rikkus ta kõik oma mõttetu tööletulekuga meie baasi. Kas on inimesel aru peas?

Oota sa! — mõtlesin. Las tuleb õhtu. Arvasin, et küllap temagi on kauasest eemalolekust kihevil ja kannatamatu. Peol ei näidanud ma välja, et mul tema pentsiku poisikesekuue pärast piinlik oli. Embasin teda tantsu ajal, naeratasin paljutootavalt, sosistasin õrnusi. Ootasin, et ta mu enda poole kutsub. Valmistusin pikaks pirtsutamiseks. Oleksin talle klassikalist pipranägu näidanud. Tahtsin murda tema tobeda jonni, kuigi ei uskunud hästi, et see mul korda läheb.

Tema aga (aimas ehk, kuripatt?) saatis mu otseteed üle Lossimäe koju, astus meie poole sissegi, ajas emaga — vanainimese suureks rõõmuks — sõnakese juttu, võttis katkise triikraua parandada ja läks. Pidin leppima põsemusiga.

Nüüd pole mu strateegial ja taktikal enam mingit mõtet. Peeter on ihu ja hingega töö juures. Hea, et ta vähemalt kaugõppesse astus. Kui tal raskeks läheb töö kõrvalt Tallinnas arvestustel ja eksamitel käia, küllap ta siis võtab mu nõu kuulda ja kolib koos minuga sinna elama. Seepärast ma ei kiusle. Täna tulin ise tema juurde, praadisin talle õhtusöögiiks härjasilmi ja pärast panin kõik oma naiselikud võlud mängu.

Mõneks ajaks plahvatasin ise põlema. Tundsin end Peetri käte vahel jälle kooliplikalikult armununa.

Ent kui me natuke maha jahtusime ja ma laisa mõnuga Peetri kaisus lebasin, kuulates tema ühtlast sügavat hingamist, sain taas kaineks. Ei mingeid palan-
guid, Juta! Ei mingeid vidinaid!

Mõtlen oma tulevikule.

Hea, et meie armsamad ei aima, kus me mõtted uita-
vad, kui me kallistustest raugetena nende kõrval lamame! Peeter kihutaks mu vist pika puuga välja.

Tundsin tema kätt oma rinnal ning mõtlesin magus-
kibeda enesehaletsusega: muud mul ju polegi. Hirmus,
et seda vähest, mis mul on, ei ole kuskil mujal välja
mängida. Või läheksin õige mannekeeniks, enne kui
on hilja? Aastad kaovad, ja varsti pole kellelgi minust
enam silmarõõmu.

Töstsin tasakesi Peetri käe oma rinnalt.

Jah, tüdrukud, kes elus teisiti läbi löövad, võivad
selle üle naerda. Aga mis parata, kui mul vaimuandeid
ei ole. Koolis proovisin kõik isetegevusringid järge-
mööda ära. Kuskil ei vedanud. Näidendites ei antud
mulle kunagi kangelannade osi, mängisin ikka nime-
tuid sõbratare. Tantsuringi juhataja tõi eeslavale tõnt-
sakad nubulad, mina pidin oma pika kasvu tõttu püsima
tagaplaanil, kus mind lava hämaras sügavuses vaevalt
märgati. Mis mul siis üle jääb? Leida endale mees,
kes elus midagi saavutab, mitte mõni tobukene, kes
ise hoolt ja abi vajab. Eluaeg kantseleis küürutada,
Sarala tänavail kontsi murda, süüa Raimu pirukaid,
mille ainult nende odavus ja minu hundiisu söödavaks
teevad? Ma tänan!

Naljakas Raimu. Peol vahib ta kogu aeg mind, ka
siis, kui ta mõne teisega tantsib. Tema teeks kõik, mida
ma soovin. Lubab auto osta ja mind sõidutama hakata,
juhtimisegi selgeks õpetada. Ah, lubama on kõik kang-
ged. Kutt lubas ka — kas ostis!

Peeter ei luba midagi. Tema on mul tubli. Tema teeb.
Kui ta vaid mõneski asjas mu sõna kuulaks — kui hea
mul temaga oleks!

Peeter justkui tundis, et ma jälle temale mõtlen. Ta
keerab end minu poole ja mina tegin sedasama. Ta

paotas suu, et minult midagi küsida. Ma juba aimasin, mida, ja küsisin esimesena:

«Millele sa mõtled, Peeter?»

«Sa hakkad naerma, kui kuuled,» ütles ta ning avas silmad.

«Ei hakka. Ütle.»

«Kas sa tead, et sa olid mu esimene tüdruk?»

Kuidas ma võisin seda teada? Olin tol suveööl pärast meie kooli lõpupidu nii armunud, et ei märganud maad ega ilma. Kus ma siis tema vilumust või vilumatust ära tunda sain!

«Tookord ma poleks seda sulle mingi hinna eest öelnud,» tunnistas Peeter. «Tahtsin elumeest mängida.»

«Ütle ausalt, Peeter, sa vist ei uskunud, et sa mul ka esimene võiksid olla?»

«Sa ju kekutasid igauhega.»

«Mis siis? Ei tohi või?» sädistasin. «Muud nalja meil siin pole. Iga laupäev Tallinna sõita pole raha. Jäta mulle see kekutamislõbugi. Sa ainult usu mind, ja kõik on korras.»

«Teed mulle profülaktikat?» muheles Peeter.

«Ei, natuke armukade võid olla, peadki olema,» õpetasin teda. «Aga mitte niisugune Othello nagu meie Giivi. See ei lase naisel teiste poole vaadatagi.»

Profülaktika oli õige sõna. Kes teab, mida Kutt minust võis ladrata. Vaevalt küll Peeter Kuti juttu puhta kullana võtab, aga üks midagi ikka hingepõhja pidama jää.

«Minu tujudest ära tee välja,» sosistasin Peetrile kõrva. «Need lähevad mul üle niisama ruttu kui tulevadki. Ja siis oled sa mulle jälle kõige kallim.»

Suudlesin Peetrit, ja me leidsime taas teineteise. Olime vabad esimese iha rabadast rutust, andsime teineteisele aega ja voli. Aga siis kargasin kähku voodist ja kustutasin varbaga põrandalambi. Ma ei tahtnud, et Peeter näeks mind riietumas, kui olen sasitud, justkui röövlite käest tulnud, ega mäleta, kuhu ma oma asjad viskasin. Tahtsin — oi kuidas tahtsin! — kogu ööks Peetri kaissu jääda, aga ei tohtinud. Midagi peab mul ju varuks olema. Ärgu Peetril tulgu tunnet, et oleme sada aastat abielus olnud!

Peeter teoretiseerib

Naljakas, niipea kui Juta koju lippas, oli mul unī läinud. Tundsin koguni kergendust, et ta mu üksi jättis.

On palju asju, mida ma saan ainult endaga arutada. Olen proovinud neist Jutale rääkida, aga ta ei viitsi kuulata või kui kuulabki, siis ei kuule. Hakkad temaga mõtteid jagama, tabad ta haigutust viisakalt alla surumast ning jääd kohmetult vait.

Niisiis ei tea ta minust suurt midagi. Mida minagi temast tean? Ainult meie koolipõlve juhtumusi. Kes ta on?

Imelik, et ma varem sellele ei mõelnud. Ta oli lihtsalt Juta, minu Juts. Sihvakas tüdruk armsa näoga ja imeliste kollakate silmadega, kus vahelduvad täistuled-pooltuled-täistuled. Mulle meeldib, kui ta mind täistuledega vaatab. Aga mõnikord ma kahtlen, kas need silmad mind näevadki. Äkki olen ma Jutale peegli eest, kuhu ta vaatab ainult selleks, et ennast näha?

On see aga üldse tähtis? Voodis on mul temaga hea.

Kõik nood armutarkuste koltunud käsiraamatud, mis meiegi päevil ühe vinnilise juntsu käest teise kätte rändavad ja mida minagi omal ajal — matemaatikaõpiku kaante vahel! — Kutilt lugeda sain, on sulaselgejamps.

Kord lamasin ägeda gripiga hospitalis. Raamatukogu gripihaigeid ei teeninda. Sure või maha. Vana doktor Samokvassov halastas mu peale ja tõi mulle oma kabinetist ainsa raamatu, mis lugeda kõlbas; teised olid puha retseptikogud. Ka see kandis eemalepeletavat pealkirja «Neurootik ja tema keskkond» ning oli ühe ameerika psühhiaatri kirjutatud. Aga kui ma seda igavuse pärast lappama hakkasin, leidsin sealt täiesti elulisi asju. Üks peatükk oli tervenisti armastusest, mis võivat targa hulluks ajada või vastupidi, hullu mõistlikuks teha.

Ma, muide, ahmin raamatuid nagu näljane toitu — ükspuha, kas satub kätte leib või kartulikoored. Loen võrdse huviga delfiinide keelest ja Veenuse atmosfäärist, elektriautodest, mille katsepartiiisid juba valmistatakse, ja gravitatsioonist, mille olemust veel nii pea

avastada ei loodeta. Peaksin end piirama, ajapõud lausa nõuab seda. Mitu korda olen kindlalt otsustanud: lõpp! Nüüdsest peale loeb Peeter Linnus ainuüksi õpikuid või erialale lähedast kirjandust. Aga mu hüvad otsused jäävad täitmata nagu desarmeerimiskomiteede soovitusedki.

Piinlik tunnistada, isegi kõige harilikuma populaar-teadusliku ajakirja, olgu see kas või südasuvinenumber, mille toimetajad tüütute kärbest vastu võideldes ja pikisilmi tööpäeva lõppu oodates kõiksugu jääkmaterralidest (kullalastiga uppunud laevad; uusi teateid meremadudest) kokku on seadnud, löön ma lahti niisuguse õhinaga, niisuguse äreva uudishimuga, nagu saaksin nüüdsama, otsemaid teada, misjaoks ma elan, justkui oleks värskest trükivärvist lõhnavas ajakirjas ära toodud meie olemasolu mõistatuse lahendus nagu eelmise numbriga ristsõnade vastused.

Nojah, too ameerika tohter... too kirjutab, et enamik inimesi elab ja abiellub ja soetab lapsi ja surebki, saamata tunda, mis on täiuslik armastus. See olevat üks põhjus — sotsiaalsete murede järel tähtsuselt teine —, miks meie ajal on nii palju hingerahuta õnnetusehunnikuid, kes ei tea isegi, mida nad tahavad. Ta nimetab täiuslikku armastust psühhofüüsiliseks ja seletab seda nõnda, et õige arm peab mõlemast, kehast ja hingest, viimase välja võtma.

Harilikult lepitakse vähemaga, ütleb ta, ja see on meie viga. Iga normaalne mees suutvat iga terve naisega, kui nad teineteisele just päris vastumeelt pole, midagi tunda, aga see polevat rohkem ühti kui tühipaljas kõdi. Nii et seelikukütid, kes kiitlevad, et vahevavad naised nagu kindaid, on tegelikult viletsad mehikesed. Aga kui sa oma tüdrukut kallistades tunned, et sa tema pärast ei tea mida kõik ära teeksid, siis oled õnnega koos.

Aga mina? Ja Juta? Mis meid seob?

Jaa, kahekümne üheselt on aeg need küsimused läbi mõelda. Kui ma kord, ütleme, kuuekümne kolmeseks saan, küllap siis huvitab mind rohkem toallilide eest hoolitsemine.

5. SÜGISEST SAAB TALV

Peetrile pakutakse kahingut

Kahutanud maa oli rõõmsalt valge, lompide kaaned rõksusid rataste all. Sügis hakkas talvele aset andma. Autobaasi kontori seinal aga tolgendasid ikka need-samad luitunud aukirjad. Satiirileht «Rutta aegamööda!» pidas ikka veel õilsat, kuid üsna lootusetut võitlust viinaninadega. Juta istus nagu ennegi rohmaka vanaaegse kirjutusmasina taga.

«Kas vana on siin?» küsisin temalt.

Juta noogutas. Koputasin Mooritsa kabineti uksele.

Meie brigaad sai täna vara õhtule. Liivakarjääris läks ekskavaator rikki ja muud tööotsa meile ühtäkki ei leitud. Polnud midagi varuks mõeldud ega klientidega kokku lepitud. Nojah, eks me pea kuu lõpus see-eest jälle ületunde vihtuma.

Koputasin veel kord.

«Jajah. Palun!» kostis nüüd kabinetist.

Uks kägises vastikult. Kuidas nad seda küll taluvad? Järgmine kord võtan õlikannu kaasa.

«Noh, mis kuulukse?» küsis Moorits. Tema meelekohal oli punane vorp ja silmad pilkusid kiiresti. Paistis, et vana oli laua taga käsipõsakil väheke tukastanud.

Jutustasin talle tänasest äpardusest, tuulde visatud töötundidest.

«See läks küll pahasti,» möönis Moorits. «Ma räägin dispetšeriga,» lubas ta.

Kukkus niimoodi välja, nagu oleksin ma Kaie peale kaebama tulnud!

«Roopaseadja pole süüdi,» laususin. «Roopad on kõverad ja liiprid liga-loga, ükskord läheb rong ikkagi kraavi. Kui mitte see, siis järgmine.»

«Aga kes teie arvates süüdi on? Mis?» päris Moorits

kähku. Tema unisus oli nagu peoga pühitud, ümarad silmad muutusid valvsaks, mees oli sekeldamisvalmis.

Jah, kes on süüdi? Et sellele küsimusele vastata, pidanuksin alustama õige kaugelt.

Olin murdnud endale antud sõna — lugeda ainult õppetöoks vajalikku kirjandust, vähemalt kuni eksamissessioonini. Muide, õppimine edenes täitsa hästi, seitsaadik kui ma garaazist ära, rooli taha pääsesin. Sõit mind ei väsita, õhtul on pea värske. Ja kui midagi õhtul meelde jätab, võid seda järgmisel päeval rooli taga korrata. Nõuab veel pisut treenimist, et hajakile kippuvad mõtted koos püsiksid.

Siis aga juhtus, et võtsin vahele õheda raamatukese vedude organiseerimisest. Võtsin ta lihtsalt kaanepildi pärast, mis mulle raamatukogus uudisteoste riivil silma hakkas: verivärske protektoriga autokumm perfolintide taustal. Võtsin raamatu kaasa, aimamata, et ta avab mulle ukse uude maailma.

Autojuhi elu käib kiira-käära nagu maantee. Iga kurvi taga võib varitseda üllatus. Seepärast sülitabki mõni muidu üsna mõistlik roolijüri musta kassi nähes üle vasaku õla.

Nüüd aga tõestati mulle must valgel, et ka meie töö allub matemaatika raudsetele seadustele. Jajah! Autobaas pole muidugi tehas, siin kõike ette ei arvesta. Kuid tuleb välja, et meilgi saab leida esimesel pilgul märkamatuid sõltuvusi ning väljendada need valemis, mis esimese kursuse üliõpilaselegi on arusaadavad.

Seda raamatut lugedes tundsin end taas raketodroomil olevat. Valemite täpsus ja kainus on justkui kõrgmäestiku karge õhk ja igilume külm sära. Imestan inimeste üle, kellele nad kuivadena, tuimadena tunduvad. Mina jälle ei harju kunagi mõtteviisiga: «Küll käib!», «Kuidagiviisi ajame läbi!», «Ehk näkkab!» Need sõnadki on mulle jälgid. Mitte nii ei sepihata inimkonna homset päeva, mitte nii ei leita teed mõtleivate olendite juurde, kes meid kuskil maailmaruumis oodata võivad.

Tuhat ja tuline! Kas me tõesti ei oska mõistlikumalt elada? Meie baasis käib ju töö nii nagu voorimeeste aegu. Veokid on uued, aga tööviisid vanad. Sõidad,

kuhu kästakse, see käskija aga saadab su sinna, kust parajasti helistati. Homsele ei mõtle keegi, ülehommest rääkimata. Kui aga ettevõtte ei näe oma tulevikku, siis elavad ka töölised palgapäevast palgapäevani.

Mõtlesin kõik hästi läbi, enne kui direktori jutule läksin. Aga kui ma nüüd Mooritsale rääkisin tööseisakuist, mis palga alla viivad, ja mustadest otstest, millega end vee peal hoitakse, keeras ta asja kohe jälle konkreetseks. Öelgu ma talle, kes on süüdi.

«Kõik,» vastasin kindlalt.

Moorits ajas silmad suureks.

«Mis jutt see on?» kurjustas ta. «Tahad kollektiivile varju heita? No seda me ei luba. Ma tean, sohvrid pole nii-öelda inglid. Aga kas ma lasen neil sohki teha? Kui keegi vahele jääb, kas ma kaitsen ja varjan teda? Ei mõtlegi. Ma annan süüdlase jalamaid kohta alla.»

«Ja mis siis? Ta saab tingimisi karistada. Mahasahkerdatud kauba hind peetakse palgast kinni — ja vaene patune hakkab uut haltuuraotsa piiluma, et võlga tasa saada.»

«Kuule, Linnus, ütle mulle, mida sa õieti tahad? Ei saa ometi iga sohvi kõrvale miilitsat panna!»

«Milleks seda?»

«Aga mida siis teha?»

«Kas me ei looks parem tingimusi, kus ausalt tööd teha on kasulikum kui petta?»

Moorits ohkas kergendatult. Nüüd oli selge, et ma tema isikule kallale ei kipu. Tema vastutab Sarala autobaasi eest, tööeeskirjad aga pole tema tehtud.

Ta oli valmis mind edasi kuulama ja kriitikale koguni järele kiitma. Läksin hoogu. See, millest ma rääkisin, pole ju mingi utopia. Mujal on niisuguseid asju juba tehtud, ja hea eduga. Miks mitte ka meil Saralas? Tuleks proovida — mis meil kaotada on? Hullemaks asi vaevalt võib minna. Jutustasin potentsiaalide meetodist. Moorits kuulas ja noogutas. Andsin lühida ülevaate optimiseerimisülesannete lahendamisest. Moorits aina noogutas. Jõudes algoritmide koostamise võteteni, taipasin järsku, et ta ei nooguta minu sõnade peale, vaid omaenda rütmis. Ümar pea võnkus nagu seinakella pendel. Vana magas avasilmi — lõputuil koosolekuil igavlenud mehe päästev harjumus...

Polnud mõtet kauem suud kulutada. Jäin löödult vait.

Moorits koogutas natuke aega masinlikult edasi, siis võpatas ja hakkas kiiresti silmi pilgutama. Märkas vist, et mu jutt on otsas ja ta peab nagu midagi vastama.

«Nojah,» ütles ta sügavamõtteliselt. «Mnjaa. Huvitav... nii-öelda... algatus. Kes seda soovitab?»

Seletasin talle. Moorits noogutas jälle. Kuid nüüd ma teadsin, et ta minu jutu lihtsalt kõrvust mööda laseb. Moorits usub vaid teisi, kõrgemalseisvaid mooritsaid. Jah, kui talle kord ülaltpoolt selge instruksioon antakse, kuidas Sarala autobaasis tööd teaduslikult organiseerida, siis küll... Aga omal algatusel? Niiivõttes oli niisuguse jutuga Mooritsa juurde tulla.

Kuid äkki näis direktoril tärkavat mingi mõte. Tema hoiak muutus. Ta koguni naeratas sõbralikult, nii et raud-, kuld- ja plastmasshambad välkusid.

«Tead, Linnus,» lausus ta teisel toonil. «Mulle see idee meeldib. Jaa. Need... kuidas sa ütlesidki... algoritmid.»

Ta uuris, kuidas tema sõnad mulle mõjuvad.

Olin rabatud. Kas ma näen und? Mida see tähendab? Ootasin meie ettevaatlikult direktorilt kõike muud, ainult mitte nii kiiret nõustumist.

«Jaa. Ma arvan ka, et näiteks meie tellisevedajad tuleks teisiti tööle panna. Tee neile, Linnus, nii-öelda teaduslikud marsruudid. Kui sul midagi tarvis läheb, tule ütle, ma aitan, toetan.»

Tellisevedajaile? Ah siin see nõks peituski! Takserisin veel kord Mooritsa vaheldusrikast hammastikku. Jah, mees, kes nii mitmeid aegu üle on elanud, oskab manööverdada!

Tellisevedajad on meil ikka mahajäänute kirjas. Nüüd lootis Moorits ilmselt ühe hoobiga kaht kärbest tabada. Läheb mul asi korda, siis saab tellisevedajate brigaad viimaks ometi plaani täis. Tabab mind aga ebaõnn, päästab Moorits ikkagi oma reputatsiooni. Tal on kohe hea seletus varuks: plaan kukkus läbi seetõttu, et katsetati uut, perspektiivset töömeetodit. Nii-öelda ajutised raskused mõjuvail põhjustel.

Aga tellisevedajaid poleks aidanud mingi kübernee-

tika. Vähemalt mitte ainult meie baasi ulatuses. Neid halvas eri organisatsioonide töö kooskõlastamatus. Kord ei andnud tehas nii palju telliseid, kui nõuti, kord ei jätkunud jaamas vaguneid.

Kahing oli kaval. Moorits andis mulle viguri puhtalt ette. Võta! Aga ma ei tohtinud lüüa, ei tohtinud. Sest kui ma seda partiid kindla peale ei võida, siis teist võimalust mul enam ei tulegi. Kui mul asi nurjub, siis on Mooritsal mulle edaspidi üksainus vastus: «Mäletad tellisevedajaid? Aa. Noo näed. Teist korda pole mul õigust riskida — see pole minu, vaid riigi ettevõtte.» Ja jutul lõpp.

Tundsin oma kõrvu õhetavat. Tõusin püsti.

«Ma mõtlesin meie kalluribrigaadile. Töö on tuttav ja inimesed ka... Seda telliste asja peaks enne uurima,» taandusin samm-sammult ukse poole. «Võib-olla kunagi hiljem, pärast eksamisessiooni...»

Moorits kehtas õlgu. Kuidas soovid... Mina andsin võimaluse, sa ise löid verest ära. Nii võis seda žesti tõlgitseda.

Vabandusi pomisedes väljusin kabinetist.

Juta silmitses mind teraselt ja tahtis midagi küsida. Küllap mul oli kole totter nagu peas.

Kohmasin talle: «Pärast räägime!» ja volksasin koridori, silmad häbi täis.

Üks oli selge: alustama peab kuidagi teisiti. Aga kuidas?

Kutt täidab plaani

Kui ma täna hommikul mootori käima panin, pistis äkki ventilaator kiunuma. I-i-i... vastiku peenikese häälega nagu hiirepiiks. Olin juba kahevahel, kas mitte kabiinist välja ronida ja tavotiprits otsida. Aga las mootor läheb soojaks, küll siis ventilaatori laager vait jääb. Ega see esimene kord ole.

Vurasingi garaazist õue ja pörutasin otseteed värvast välja. Sevostjan jääb viimaseks, las tema paneb garaažiukse ja hoovivärava kinni. Hea, et Jaan hommikuti oma auto kallal kaua kohmitseb. Nüüd jääb ta

minust maha, kaotab mu silmist ega saa pärast aru, mitmendat otsa ma teen. Mariina oli juba läinud ja Giivi muidugi ka.

Vaatasin peeglisse. Kumer peegel venitas Sarala majakesed poole kõrgemaks, kui nad on. Tänav oli tühi, Peetri ZIL-i veel ei paistnud. Taevale tänu!

Andsin gaasi. Ventilator ei teinud enam häält. Olin vastu tahtmist poole kõrvaga kuulatanud, kas vidin jääb järele või ei jää. Õnneks jäi. Tühja sellest ventilatorist. Kuid ega tema üksi määrimist taha. Ventilatori vastik vidin tuletas mulle meelde, et aeg on kõik määrdeniplid tavotti täis lüüa. See aga on üks kole pusimine. Mulle ei meeldi auto all roomata. Ah, põrgusse! — täna ajan veel niisama läbi, mis see masinale teeb.

Peeter on ikka naljavend küll, — juhtisin mõtted teisale. Me tuleme peaaegu igal hommikul koos tööle, nagu me kord koos koolis käisime. Kui ma varem kodunt tulema saan, siis ootan Peetrit. Päev läbi istu ihuüksi rooli taga, hea, kui niigi palju saad juttu ajada. Aga täna hakkas Peeter mind agiteerima. Käis peale justkui uni, et kas ma ei tahaks oma tööpäeva kronometreerida. Tund-tunnilt kirja panna. See aitaks tal mingeid arvutusi teha.

Ütlesin, et pole mul seesuguste tempude jaoks aega, ma pean plaani täitma. Ise aga mõtlesin: võta näpust! See on ju niisama hea kui paluda, et ma oma autol kummid läbi torkaksin. Sest kui ma kõik õigesti kirja panen, ei saa ma eluilmas normi täis.

Jaa... peab oskama. Novembris ületasin ma ainukesena normi. Paljudel jäi päris kõvasti puudu, Giivil ja veel mõnel teisel oli enam-vähem sada protsenti täis, minul aga tervelt sada kolm. Oleks võinud rohkemgi olla, aga ma ei söandanud. Pole kasulik. Niigi juba tuli mu juurde ajalehe kirjasaatja, kiitsakas prillidega naisterahvas. Vaatas mind üle prillide ja küsis, miks mina üksi niiviisi tööd teen. Kas ei saaks algatada liikumist ja kogemuste ülevõtmist, et teised mulle järele jõuaksid? Hoidku selle eest! Hakatakse uurima, mis ja kuidas... kuni oledki vahel.

Ajasin sõrad vastu: mis nüüd mina! Keegi peab ju esimeseks tulema. Kirjasaatjale meeldis mu tagasihoid-

liikus, ta sihtis mind üle prillide ja läbi klaaside ja viimaks tegi minust ja Giivist auto juures pildi. Õnneks läks tal Giivi nimi meelest ära, ja kui pilt valmis sai, tuli ta tagasi: kirjutagu ma nimed juurde. Maalisin abivalmilt pildi servale: A. Vent ja G. Tšoheli, aga nii, et otsekui kogemata sattus Giivi alla «Vent» ja minu alla «Tšoheli». Kirjasaatja vist ei hakanud kontrollima, küllap usaldas mind, eesrindlast A. Venti, ja nii meid pistetigi lehte. Oh sa sinine siiruviiuruline! Roolijürid said muidugi kõvasti naerda, seepärast ei pannud keegi minu esiletõstmist pahaks ega hakanud norima.

Ma ei taha nimelt kedagi kadedaks teha. Ja on veel üks põhjus, miks minusugusel mehel pole kasulik silma paista. Misjaoks peaks kogu Sarala rahvas mu nime teadma? Teinekord lähen musta otsa tegema, ütleme, poetan saunale määratud söekoorma mõne kasvuhoo-neomaniku õue. Eks ole etem, kui ta mind ei tunne? Määrin silmnäo tee peal söetolmuga mustaks nagu murjanil, autonumbri pritsin pori täis — ja asi ants. Hakkab keegi tagantjärele nuhkima, kust süsi saadud on, ei tea kunde muud öelda, kui et käis siin üks tahmanina...

Nii et Peetri saatsin ma kuu peale. Pangu omaenda tööpäevad kirja, kui tal isu on, mind jätku sellest mangust ilusti välja.

Oot-oot, mis asi siin armatuurlaua sahtlis põntsub? Kurvides veereb miski ühest sahtlinurgast mütsti teise...

Ühe käega rooli hoides avasin teisega sahtli. Nojah, muidugi! Seda võis arvata. Sahtlis veerles ümar paberinutsak. Harutasin selle lahti. Pakkimispaberi sees oli vahapaber, sellesse aga oli hoolikalt keeratud ilus kõva hapukurk. Juba selle nägemine pani suu vett jooksuma.

Kurki krõmpsutades mõtlesin tänumeeli Kaietele. Hoolitseja tüdruk! Ühtepuhku teeb mulle mõne väikese üllatuse. Mitte nagu Juta, kes ise iga kord kiikas, kas ma talle midagi toin ka või tulin niisama, tühjade kätega.

Ja üldse... Kui ma Jutaga rääkisin, vahtis ta mulle otse silma sisse; talle meeldis näha, et tema ilu tähele pannakse, siis ta säras nagu jõulupuu. Kai vaatab

mõnikord maha, kui ma temaga räägin, ometi kuuleb ta kõike. Kuuleb ja peab meeles.

Muhelesin. Kord sügisel rääkisin Kaiete lihtsalt niisama, jutujätkuks, et armastasin koolipõlves suusatada. Ja juba ta panigi meile mõlemale suusabaasi tuusikud kinni, mis sellest, et praegu veel õiget lundki maas ei ole.

Ükskord ütles ta mulle: «Sa peaksid siiski kooli ära lõpetama, August.» Ketra, Liisu! Kooli on mul niisama vähe vaja kui surnul kompresse. Ega koolitunnistus palka juurde anna. Aga selle vastu pole mul midagi, et raamatuid lugeda, nagu Kai tahab. Ta pakub mulle Emingveid. See on üks kirjanik. Koolis me teda läbi ei võtnud, vähemalt enne kümnenadat, kust ma tulema tulin, temast küll juttu ei olnud. Ütlesin Kaiete, et olgu mureta, küll ma ta läbi loen, ega ta ära jookse. Suvel järve ääres pole nagunii midagi targemat teha, külitän ja võtan päikest, miks kuradi päralt ma siis seda Emingveid ei või lugeda. Aga ainult siis, kui ta on hea kirjanik ja oskab lugu põnevaks teha. Igavaid raamatuid ma ei salli. Kui jutukas aiva arutatakse ja midagi ei juhtu, tuleb mul uni peale. Kai räägib, see Emingvei olnud kange lõvikütt ja käinud Hispaania sõjas ja pärast püüdnud koos Fidel Castrogaga kala. Einoh, siis tasub teda lugeda küll.

Aga sinna on veel aega maailm. Suvi on kaugel. Misjooks nii palju ette muretseda?

Olingi kohal. Ekskavaatori kopa all seisis parajasti Giivi tumehall MAZ. Veel üks kopatäis, ja tal on koo-rem peal. Siis on minu kord.

Hea, et mul ventilaator enam ei piiksu. Giivi ei salli, et autol midagi kuskil õlitamata on. Tema kõrv tabab kõik võõrad hääled juba kaugelt — ja siis hoia oma nahk. Brigadiril on juba kord sihuke koeraamet, selge see. Muudkui haugu teiste peale. Parem olla lihtne roolijuri. Nagu mina.

Sevostjan ei võta vedu

Soojendasin, saad aru, mootorit, sest kuidas sa lähed sõitu, kui mootor nagu kord ja kohus soe ei ole. Äkki kuulsin — keegi karjub kõva häälega: «Jaan! Jaan! Sevostjan!», nagu oleks garaažis tuli lahti.

Pistsin pea kabiiniaknast välja, vaatasin, mis on. Lin-nuse Petka tuli suure jooksuga, ise muudkui vehkis: pea kinni! Kartis, saad aru, et ma mootorimürinas teda ei kuule ja sõidan minema.

Mis muud, kui roni aga autost välja. Tarvis ära kuu-lata, mis poisil viga, äkki on abi tarvis. Alles kui ma jalad maha toetasin, märkasin, et mul oli süütevõti näpu vahel. Olin, saad aru, süüte masinlikult välja lüli-tanud — aga misjaoks, ei tea isegi. Mootor oleks ju võinud edasi podiseda, seda soojemaks ta oleks läinud. Aga kabiini ma enam ei roninud, sest juba oli Petka mu juures ja rabas mul mantlihõlmast kinni. Kartis vist, et ma teda muidu kuulata ei kärsi.

Ja siis rääkis Petka mulle ühe õige isevärki jutu. Kas ma ei tahaks oma päeva kirja panna? Et oleks teada, kui palju mul koorma pealevõtmiseks ja sõiduks aega kulub. Seda muidugi ka, kui kaua mul oodata las-takse ja kus rohkem aega raisku läheb, kas kopa juu-res järjekorras seistes või mahalaadimisplatsil või hoo-pistükkis dispetšeri juures. Mina küsisin, kes käskis, kas Aleksandr Aleksandrovitš Moorits? Petka seletas, et mitte keegi ei käskinud, tema ise palub. Tal olla tarvis meie tööpäeva kro... krono... noh, ühesõnaga, ära mõõta, saad aru.

Aga selle jutuga sattus poiss vale mehe peale, muud midagi. Mina sain noore mehena sõjas põrutada ja sest-saadik mu pea keerulisemaid asju ei jaga. Kui ma mil-legi üle kangesti mõtlema hakkan, käib mõte mul peas ringiratast, ringiratast, aga õiget otsa ma tal kätte ei leia. Seepärast on mul staažist hoolimata kolmanda liigi load. Kas mul praktikat vähe on? Eh, kui kõik kilo-meetrid, mis Sevostjan Ogorodnikov läbi on sõitnud, kokku arvata, siis on mul mitu-mitu tiiru ümber maa-muna tehtud, aga teise liigi autojuhi eksamist mu jõud üle ei käi. Pea ei võta teooriat, sellepärast.

Sõda mu elu tuksi panigi. Enne sõda ma viina ei võt-

nud, ehkki olin siis noor poiss ja kindlasti oleksin hulga rohkem kandnud. Aga rindelt tulles olin juba niisugune nagu praegu. Kui ma koju, Kuibõševi, jõudsin, tabasin naise ühtepuhku nutmast, kuni ta ühel päeval mu juurest pages. Sellest on veerandsada aastat möödas, ma ei mäleta enam hästi, mismoodi ta välja nägi, aga see on mul selgesti meeles, mis tunne inimesel on, kui ta töölt koju tuleb ja leiab naise asemel kirja, et anna mulle andeks, enam ma ei jaksa... Üks otsib niisugusel juhul naise üles ja toob koju tagasi või lööb maha, teine poob enda oksa, kolmas lööb käega ja ütleb, et tal juba oligi isu täis. Kuidas keegi.

Mina läksin raudteejaama, võtsin pileti nii kaugele kui rahakott kandis, ja rong tõi mu siia Saralasse.

Nüüd on mul Juula. Tema ei jookse kuhugi. Tal pole kuhugi joosta, elab omas majas Sarapuu tänavas. Juula on hästi pikk naine, minust peajagu pikem. Ei lootnudki vaeseke enam mehele saada, oli teine suurest kurvastusest, saad aru, palveõeks hakanud. Noh, nüüd on meil kolm last — Tiina ja Meeta ja Vasja —, nüüd pole Juulal enam aega palvemaja vahet jõlkuda. Öndsaks saada tahab ta küll ja paradiisis kannelt klõbitada. Ma seletan talle, et vaata, Juula, su sõrmed on aiatööst kanged nagu rehapulgad, sa ei saa kandlele häält sisse, aga tema ütleb, et kellele taevast kannel antakse, sellele antakse ka noore inimese sõrmed või mida sa ise tahad. Kui me leivad ühte panime, katsus Juula esiotsa mind ka palvevennaks pöörata, luges mulle hoolega piiblit, aga seal võtavad nood pühad mehed vahetevahel nina täis hullemini kui mina ja teevad päris seatempe, nagu näiteks too vana Lott oma kahe täiskasvanud tütreaga. Kui ma seda Juulale ette tõin, sai ta vihaseks ja sestsaadik mulle enam piiblit ei loe.

Viina Juula muidugi ei võta. Üksi pole mõnus juua, ei ole. Seepärast istun ma öhtul ilusti Juulaga pildiraadio ees, aga kui silmad siiruviiruliseks lähevad ja enam pildiraadiot vaadata ei kannata, siis lähen jaama restorani. Seal on hea olla, saad aru, keegi ei heida mulle ette, et olen vana joodik või nõndamoodi. Läbisõitjad ei tunne mind. Saralal olen kõigiga «sina» peal ja kõik teavad mu lugusid. Jaama restos aga on iga kord uued

inimesed, tulevad rongilt ja lähevad rongile. Seal saan ma end mõnuga tühjaks rääkida. Lauldagi saan, kui miilitsat lähedal ei ole.

Agaga ma sellepärast paha pereisa ole, ei, seda mitte. Lapsed on mul söönud ja riides. Mina ise palju ei söö, peasi, et suutäis hästi soolane oleks, siis maitseb pärast õlu hästi. Noh, ja kui ma mõnikord öösel ukse maha murran, ma panen ta teine päev ise ette ka. Kes käsib siis eidel kaagutada, et ta mind tuppa ei lase!

Nõndamoodi ma elan ja niisugune ma olen. Ja sellepärast ma ütlesin Linnuse Petkale: «Ära sa, poiss, minu peale suurt looda. Mina aitaksin sind kõigest hingest, aga mis abi minust seesuguses asjas olla saab. Sul on sõber Kutt, tema on minust mitu aastat rohkem koolis käinud ja üldse...»

Petka lõi käega. Ta olevat juba Kutiga rääkinud. Eks ma tundvat Kutti isegi. Nojah, õigus küll, aga Kutt arvepidamist hästi salli.

Petka laskis mu mantlihõlma lahti, läks noruspäi oma ZIL-i juurde ja sõitis minema. Mul oli nii paha, nagu oleksin ma abistamisest nimme ära öelnud.

Minulgi oli viimane aeg välja sõita. Kuhu ma ometi selle süütevõtme panin? Nüüdsama oli ta mul käes, mul ju mootor käis juba... Ah näe, siin ta ongi, porilaua vahele kukkunud...

Sõitsin alguses üsna vagusi, aga kui masin hoo sisse sai, hakkasin tasahiljukesti laulma. See aitab, ainult see aitabki, kui meel mures on ja pahad mõtted tulevad. Eh, vanasti teadsin ma palju laule! Nüüd ajan enamasti üheainsaga läbi. Aga see üks on niisugune, mis toob pisarad silma.

«Kas tahavad venelased sõda...» laulsin kaheda häälega.

Mistarvis inimesel peakski mitu laulu olema, kui üksainuke pisarad lahti päästab ja hingel hea hakkab?

Agaga ikkagi ei lähe mul meelest, et varemalt oli mul õige mitu laulu...

6. PALGAPÄEV, HÜVA PÄEV

Kutt saab kurjaks

Alles eile kallal vihma nagu hundi londist, täna on juba paks lumi maas. Detsember nagu Eestimaa detsember ikka. Sõida siis ja täida plaani. Peeter aga räägib: «Vaata, Kutt, oleks meil natukenegi vähem ootamisi ja tühje otsi, kõiksugu jahmerdamist ja peata kana moodi sebimist, siis oleks elul teine maik.» Ketra, Liisu! Enne tee linnale katus peale, siis tule oma marsruutide ja graafikutega, siis vuhi nagu rong sõiduplaani järgi. Taevas sülitab su küberneetikale, laseb sulle vett ja loppa kaela sadada, ja kõik su ilusad plaanid on mokas.

Andis kraapida, enne kui säarikud savilödist ja vesise lume lätakaist veidikenegi puhtamaks sain. Garaažist vaheseinaga eraldatud suitsetamishurgas istus Sevostjan, läikivmust plekkmantel seljas, kummikud jalas, nagu pilves ja morn justkui tänane ilm.

«Jaan, ae, kas palka makstakse juba?» küsisin temalt.

Küsisin seda lihtsalt jutuhakatuses, sest oluiks Sevostjanil palk käes, mis pagan ta siis veel siin oleks konutanud — tööpäev oli läbi.

«Ei,» ühmas ta.

«Mis muidu uudist?»

«Tühjagi.»

«Miks sa tujust ära oled?» ajasin silmad suureks. «Palgapäev ja puha...»

«See mu meele mõruks teebki, saad aru,» torises Sevostjan. «Ükski palgapäev pole pahanduseta öhtule jõudnud.»

«Nojah, sa ei võta viina — viin võtab sinu. Jood rubla eest, jaurad saja eest.»

«Aga miks?» ägestus Sevostjan. «Oled sa kunagi küsinud, miks ma jauran? Joomase peaga hakkab ma

aru pidama, mis elu me elame, ja süda kargab täis...
Äh, parem ära räägi!»

Seda juttu olin ma juba kuulnud, ja mitte ainult Jaani suust. Nagu teine Peeter. Virisejad!

«Eks ole?» osatasin. «Ah, oh! Kui Marx teaks, mis-moodi me siin Saralase kommunistide ehitame, ta keeraks end hauas ringi...»

«Sina taipad küll kommunistid palju!» vastas Sevostjan.

«Ütle mulle, kulla Jaan,» laususin mahedalt, nii mahedalt kui oskasin, «mis siis, kui meie baasist saaks äkki ilmatu eesrindlik ettevõte?» Tahtsin teda nagu kord ja kohus hirmutada, et ta ühtepuhku Peetrile järele ei kiidaks, vaid võtaks mõistuse pähe ja taipaks, mis teda ennast ootab, kui Peeter oma eesrindlikud ideed ellu viib ja meie teda õigel ajal ei takista. Maa-lisin Sevostjanile selle tondi elusuuruses seinale. «Kujuta ette: sa tuled ühel päeval tööle ja leiad — kõik käib aina seadust mööda. Ei mingit korralagedust, mille puhul võid end mõnusasti tühjaks vanduda! Bensiini mõõdetakse tilgapealt nagu apteegis, spidomeetril on sihuke kurikaval plomm peal, et keegi kurat kruttida ei saa. Tore, mis?» Tõstsin häält ja müristasin: «Su haltuuraotstel on ju siis lõpp peal, märjukesekraanid on kinni. Laula siis veel: «Kui tribüünist möödud sa, hüüa valjusti hurraa!»»

«Laulan jah,» raius tema omasoodu. «Kes haltuura maa pealt ära kaotab, sellele hüüan ma hurraa ja soovin südamest nagu sohver sohvrile: «Nael kummi!» Saaks ometi enne surma ausa inimese moodi elada.»

«Kes sind keelab? Hakka hommepäev pihta.»

«Üksi ei mängi välja,» lahutas Sevostjan nukralt käsi. «See pagana haltuura on nagu ahel. Tõmbad ühest otsast, tuleb teine robinal järele. Meie nõögime ehitajaid, ajame neil, saad aru, graafikud sassi,» kõverdas ta ühe sõrme. «Remonditehas nõögib meid — saadab kirvega remonditud mootoreid... kolvi ja silindri vahele võid näpu susata!» Ta tõmbas teise sõrme konksu. «Tänavatest ära parem räägi. Iga aasta lapi-takse, aga mis sellest kasu on? Annad gaasi, raputab hambaplommid välja...» Kui Sevostjanil lohakuste loetlemiseks enam sõrmi ei jätkunud, pöörutas ta viha-

selt: «Keda me siis lõppude lõpuks tüssame? Iseennast.»
«Pandagu palka juurde, siis kaob haltuura, enne mitte,» arvasin. Seda ütlen ma iga kord, kui minult suuremat kohusetruudust nõutakse.

«Sinu isu nüüd millalgi täis saab?» kahtles Sevostjan.

«Kas ma midagi muidu tahan?» registasin vastu. «Kurat, ma rabaksin kahe mehe eest tööd teha, aga makske mulle siis kahe mehe täis palk välja. Ei saa? Noh, siis ärge pange pahaks, ma aitan ennast ise. Tulin koolist ära, et omal käel elama hakata, aga mulle räägitakse tasuta haridusest! Olen terve, tahan autot osta, aga mind lohutatakse: kui sa kord põduraks jääd, on sul tasuta arstiabi...»

Vaidlushoos ei kuulnud me Peetri samme, enne kui ta ukse lahti lükkas.

«Nonoh! Kisa-kära nagu hungveipingide miitingul!» imestas ta. «Mis teil siin lahti on?»

«Me parandame maailma,» viisin ta asjaga kurssi.

«Kuidas edeneb?» küsis Peeter.

«Jutust kaugemale ei jõua,» kohmas Sevostjan ja tõusis jäiga plekkmantli krabisedes. «Parem lähen palgasappa.»

«Ja alustad uut elu, jah?» pilasin ma «Ketra, Liisu! Öhtul roomad käpakil kõrtsist koju.»

Sevostjan jõntsis soojast suitsetamisnurgast välja. Nägin aknast, kuidas ta väsinud sammul üle hämar-duva, lörtsise õue kontori poole läks, plekkmantel laternavalgel tuhmilt läikimas.

Peeter viskas jopi nagisse, kõndis paar korda seinast seina, torkas suitsu näkku, kuid laskis sel kohe kustuda.

«Kuule, Kutt,» alustas ta. «Ma tahaksin sinult midagi küsida.» Kikitasin kõrvu. Harilikult ta nii pikalt hoogu ei võta.

«Noh?» valmistusin kuulama.

Peeter tiris kitsaksjäänud kuue hõlmu koomale. Mitu korda on ta lubanud uue osta, aga käib tänini sellesamaga.

«Tead, ma ei saa kuidagi sotti,» ütles ta viimaks, «miks mul meie brigaadis kõige nirum palk on. Mitu sõitu sa täna tegid?»

«Üheksa,» sõnasin silma pilgutamata.

Nii palju oli Kai korraliku koolilapse käekirjaga mulle kirja pannud.

«Mh-mh,» mõmises Peeter. «Imelik.»

«Mis siin imelikku on?»

«Mina sain ainult seitse.»

See neetud punane lõust on tal nagu mask: ma ei mõista kunagi, millal ta tõsiselt räägib ja millal haneks püüab.

«Vajuta piip põhja,» soovitasin paha aimamata.

Ja nüüd tuligi sähmakas. Peeter laskis pea viltu ja vaatas mind nagu kukk viljaiva, mida ta kavatseb ära nokkida.

«Ajan sulle otsa, jah?»

«Mida sa sellega tahad öelda?» muutusin valvsaks.

«Minu logu naljalt teistest mööda ei pressi,» seletas Peeter asjalikult. «Sidur libiseb. Tossutasin sul päev läbi sabas justkui puksiirtrossi otsas. Seitse korda ehitusele, seitse prügimäele. Loe kumba pidi tahes, ikka teeb ühtekokku seitse otsa.»

«Ehk ma eksisin sutsu,» pidasin targemaks taanduda.

«Einoh, ma võisin ju ka eksida,» lausus Peeter suuremeelselt ja laskus pingile.

Ei tea, mis sarvik mind torkas, et ma ei mallanud riidu otsimata jätta. Vahest oli põhjuseks just Peetri suuremeelsus, mis paistis mulle hirmus üleolevana. Ma ei talunud seda.

«Kus nüüd sina,» teesklesin vagurakest. «Sa oled kõrgemat matemaatikat tudeerinud.»

Seda ma poleks pidanud ütlema. Peetri pilk muutus vimmaseks.

«Seitsmeni oskasin enne ka lugeda,» sõnas ta kuivalt. Ja ründas: «Ma vaatan, sul on iga päev üheksa või kümme otsa kirjas?»

«On tehtud ka,» raiusin. Ei mingit taandumist enam!

«Nagu täna? Pliiatsiga?» uuris Peeter.

«Tee oli nagu klaas. Eks sa katsunud kiiremini sõita.»

Kui ma teist milleski veenda püüan, hakkab viimaks seda ise ka uskuma. Ei nõustuta minuga, siis on mul tunne, et mulle tehakse musta ülekohut. Peeter teab: minuga vaielda on tühi töö.

«Libe oli küll,» möönis Peeter. «Hüva.»

Ta tõusis: äärepealt oleksin tasakaalu kaotanud ja pingi teiselt otsalt uppi lennanud.

«Kuhu sa lähed?» kargasin püsti. Peetrist võib nähtavasti kõike oodata. Kui ta juba sedaviisi nuhkida ei häbene, siis... Jah, varem või hiljem saab klassiveli Peeter mulle ohtlikuks.

«Palgasappa,» vastas Peeter. See oli öeldud nii enesestmõistetavalt, et ei jäänud mingit kahtlust — tal polnud muid mõtteid. Vähemalt sedapuhku veel mitte.

«Seitse korda sinna, seitse tagasi...» mõnasin, kui üks Peetri järel kinni klõmatas. «Et sind seitse kura-dit vardas praeksid! Et sind iga päev seitse inspektorit kimbutaksid! Et sa... et sa eluaeg palgast elaksid!»

Hullemat needust ei tulnud mul pähe.

Tundsin, et meie kokkupõrked heaga ei lõpe. Pean midagi ette võtma, enne kui on hilja. Pean midagi otsekohe ette võtma. Üksi ma ei jõua Peetrile midagi teha. Kuidas küll teisi mesti saada? Noh, küllap ma midagi välja mõtlen. Eks me näe, kumb meist kavalam on! Sevostjani mu sõnad juba vajutasid kööku...

Olin nii kihevil, et ei läbenud enam paigale jääda. Lõin rohmakalt kokkuklopsitud plankudest ukse jala-hoobiga lahti ning sammusin garaaži kaugemast nurgast kostvate häälte suunas.

Kui Peeter meie väikest igapäevast nägelust hungveipingide miitinguga võrdles, ei tea, mida ta oleks öelnud, nähes Mooritsat, Mariinat ja tema grusiinlasekõrendit Giivit üksteise nina all kätega vehkimas. Eemalt meenutas see tantsurühma proovi. Läksin ligemale.

Mariina on baasi meespere silmarõõm. Ta on turd ja tugev, ent üldsegi mitte kohmakas, nagu hiidnaised harilikult on. Mitte sinnapoolegi. Tal lihtsalt on kõike küllaga. Lust on näha, kuidas ta garaažis müttab. Käed on tal suured, kuid mitte tõntsid, lihavad, vaid pikkade sõrmede ja kumerate murdumiskindlate küüntega. Kummi vahetamine, mis mehedki vanduma paneb, on Mariinale naljaasi. Ma pole kuulnud, et ta kedagi appi kutsuks. Ta tuleb oma autoga ilusti toime. Näost on Mariina rõõsk, põsed punavad, hele kahupea on nii pillavalt kohev, et sealt saaks vähema juusteõnnistusega

sookaaslaste tarvis mitu parukat ja talle endale jääks veel paras jagu.

Peaasi, et naine on hästi proportsioonis. Saaks Mariinat normaalmõõtmeteri vähendada, ei suudaks keegi meist kiusatusele vastu seista. Nüüd aga... jah, tehku teised, nagu heaks arvavad, mina igatahes hoian Mariinat targu eemale. Sellelt kõva käega naiselt võib tappa saada. Kellele sa siis kaebama lähed — naerdakse välja!

Enne abiellumist olevat Mariina meestele lahke olnud. Nüüd on Giivi tal järel nagu päarakäru.

Tõsise Giivi ees tunneb Mariina seletamatut aukarust. Eks nad aeg-ajalt jagele ka nagu abielurahvas ikka — kuhu see jääb! —, aga üldiselt kuulab Mariina Giivit, nagu ta kedagi varem polevat kuulanud. Giivi jälle hoolitseb tema eest liigutavalt, ja kui vahetevahel käratabki peale, siis Mariina ei pane pahaks. Armukadedus võib ju meeldidagi, kui sellega hirmus tüütuks ei minda.

Täna oli Mariinal sõnadevool paisu tagant valla pääsenud. Asjata püüdsid Moorits ja Giivi midagi sekka öelda. Kuulsin aina kätsatusi: «Mis see siis olgu!» ja «Kaua ma veel kannatama pean?»... Ajasin kõrvad kikki. Huvitav, mis siin juhtus ja mida Mariina enam ei kavatse taluda? Pärast asjatuid jutuotsa haaramise katseid tõstis Moorits Mariina ees käed üles, mis kõigil aegadel on tähendanud: panen relvad maha.

«Vaene Moorits!» mõtlesin. «Pole kerge meie direktor olla.»

Mooritsal on uudis

Sarala autobaasi direktori amet ajab mu küll enne-aegu hauda. Sedasi teenin siin pensioni asemel rabanduse välja.

Too ninatark Linnus aina susib: miks meil pole see asi niimoodi ja too — naamoodi. Mida sihuke kollanokk elust teab? Tulgu ja seisku praegu minu asemel, küll ta siis tunneb, kui hea mul on. Muudkui seletab, et väeosas töötas transport nagu kellavärk. Mis sõjaväes viga täpsust nõuda! Kas kindral peab sõdurit paluma: «Ole

hea, täida mu käsk!)? Mina pean, ja veel hästi alandlikult, muidu võetakse kohe lõpuarve — ja mul seisab jälle üks auto ilma juhita.

Sellepärast ma ei tohtinud pahaks panna, kui Mariina mu peale karjus.

«Oota'nd oota!» vaigistasin teda leplikult.

«Ei oota ma midagi,» pragas Mariina ja raputas ägedalt oma heledat kahupead. Kirjutan avalduse ja — head aega!»

«Mis? Mis?» ägasin. «Sa oled mu kirstunael!»

«Mina, jah?» solvus tema. «Ise saadad mu jälle õhku vedama. Aitab, mul juba närv krussis.»

«Kuss, kuss. Hoi a närve, naisuke!» manitses Tšoheli. «Parem vedada õhku kui surra vähki.»

Ma hakkasin Tšoheli sõnadest kinni justkui päästerõngast:

«Kuulsid? Tark mees on sul, tarka juttu räägib. Keegi peab ju ehitustelt nii-öelda prahti ära viima.»

«Pärast veame jälle linna teisest äärest muud rämpsua asemele, jah?» kees Mariina edasi. «Milks ei lükka buldooser sedasama ehitusprahti kohapeal laiali? Muld peale — ja muruplats valmis! Kokkuhoid on silmaga näha.»

«Sulle on, mulle ka,» kiitsin takka. Vihasele inimesele ja perule hobusele anna järele. «Aga kas sa siit garaaži aknast nii-öelda Tallinna torne näed? Ei näe. Plaanitegijate aknasse meie ehitusplatsid ka ei paista. Aga kui sina plaani ei täida, pühi suu preemiast puhtaks.»

See argument mõjub peaaegu alati.

«Lähme siit baasist ära, ma palun sind,» kaebles Mariina. Ohkasin kergendatult. Tormijärgseil puhanguil pole jõudu. Kõige hullem oli nii-öelda möödas — kuni järgmise korrani.

«Kuhu?» küsis Tšoheli nukralt.

«Ükskõik kuhu, leivaauto peale või asfalti rullima. Ma ei taha tühipaljaid tonn-kilomeetreid teha. Tööl olgu mõte sees.»

«Kannata ometi,» ruttasin murrangut ära kasutama, lainetele õli valama. «Ma leian sulle mõne mõistlikuma otsa. Sa pole ometi egoist, Mariinakene, sa ei jäta meid nii-öelda jänni.»

Mariina ainult nohises.

«Uusi autosid saame ka,» tõin välja oma kõige vägevama trumbi. Olin seda viimase häda puhuks hoidnud; nüüd paistis oht möödas olevat ja ma võisin sohvritele head uudist kuulutada. «Tallinnast helistati just praegu: üks on juba kaubajaamas, tooge ära.»

«Teada juba, kes selle saab,» jorises Mariina.

«Ja mis sina siis arvad?» klähvas keegi mu selja taga. Vaatasin ringi, nii kähku kui vanadusest kanged luudkondid lubasid: Vent. Ma ei märganudki, millal ta tuli. Aga siin ta oli, ja silmanähtavalt riiakas tujus.

«Mu vana loks on omadega läbi, tükid pudenevad küljest,» pahandas ta. «Seo või traadiga kokku.»

«Rooli keerata sa armastad, aga mutreid pingutada ei viitsi,» pistis Tšoheli.

«Kas sa tead, Kutt, mismoodi auto altpoolt välja näeb?» pilas Mariina.

«Ketra, Liisu!»

«Jätke vaidlus,» ütlesin kindlalt. Kui sul korralikku põhjendust pole, siis anna tunda, et asi on otsustatud ja jutt ei aita. «Uue auto saab see, kes nii-öelda plaani täidab.»

«Just nimelt nii-öelda,» ei jäänud Tšoheli rahule.

Õigus. Ega vana Moorits pime ole, kullakesed. Aga kas see minu süü on, et meie tööd sedasi hinnatakse? Kas mina seadusi teen ja eeskirju välja annan? Ületad plaani, mis teadagi on allpool tegelikke võimalusi — oled eesrindlane. Jätad sa aga nõudlikumast plaanist kas või pool protsenti täitmata, siis satud sedamaid seanahavedajate kilda. Mis sellest, et sa õigupoolest riigile rohkem kasu tõid. Vana Moorits pole nii loll, kui ta välja näeb, ärge te arvake. Ma tean küll, et Linnus ja Tšoheli on tõelised peremehed, Vent aga mõisamoonakas, ometi ei saa ma ilma temata läbi, mitte ei saa! Tema mind alt ei vea, sõidab kas või tühjalt, aga kilomeetrid saavad kirja pandud ja plaan täis.

Pidin veel kord Venti kaitsma. Oijah... Kui oled kuradile nii-öelda sõrme andnud...

«Mis? Mis?» pöörasin ennast Tšoheli poole, nii et ristluudesse löi valu. «Kui meil midagi viltu on, Tšoheli, nõua vastust iseendalt. Kas me ei valinud sind par-

teikomiteesse? Kas me ei valinud sind rahvakontrolli? Nüüd ära teiste juurest süüd otsi.»

Sooh! Ühe nuraja suu toppisin kinni.

«Ole aga mees ja hoiä piip põhjas,» toetas mind Vent.

«Homsest päevast on sul, Vent, uus masin,» panin asja arutamisele punkti.

«Aituma, direktor. Mis ta siis on? MAZ või JAZ?»

«Vägevam. Autode auto,» muhelesin.

«Ega ometi BELAZ?» ei uskunud Vent.

«Aitab sulle kallutajatest. Saad paneeliveo «Kolhiida». Hakkad seinapaneele vedama. Sõit ja sein.»

«Ahaa. Sõit ja sein...» noogutas Vent. Tema nägu venis pikaks, suunurgad vajusid. Etskae, või siis minu uudis polegi meeie järgi... Pagana poiss! «Tšaikat» mul ju pole talle anda.

«Einoh, «Kolhiida» on priima masin,» alustas ta ääri-veeri. See kõlas õige tujutult. «Ole meheks, direktor, et sa mind meeles pidasid, aga...»

Tšohelid sammusid pettunult ukse poole.

«Giivi! Mariina!» hõikas Vent nad tagasi. Tema nägu elavnes. Ta oli ilmselt mingile mõttele tulnud. «Kuhu teil kiire on? Tulge tagasi, peame üks ümmargune nõu. Mis oleks, kui me selle uue sõiduriista hoopistükkis Linnuse Peetrile annaksime?»

Vent nautis oma ennastohverdava žesti mõju. Garaazis oleks nagu bensiniikanister plahvatanud. Ka mina olin rabatud. Alles nüüdsama oli Vent seda autot kümne küünega enda poole kiskunud, ja nüüd — säh sulle!

«See on juba mehejutt,» süttis Tšoheli. «Peetri logu koht on ammu utiliis.» Kuid kohe ta kahtles: «Ütle, miks sa nii järsku meelt muutsid?»

Vent pilgutab talle silma: «Hoolitse sõbra eest nagu sõbra naise eest.»

Tšoheli tumedad kulmud läksid kipra.

«Diplomaat!» muhelesin endamisi. Sedasi on Tšohelit kerge ägedaks ajada.

«Oled nõus, direktor?» küsis Vent. «Mina ootan, kuni meile mõni uus kallur tuleb. See nagu käe sisse harjunud.»

Räägi aga räägi. Mida sa sellega vead? Sütt, aia-

mulda. Puha nõutav kaup. Isegi ehitusprahti ostab mõni majaomanik teetäiteks. Aga kellele sa paneeljuraka maha sahkerdad?

Ega mina üksi asjast aru saanud.

«Teate kõige lühemat anekdooti?» päris Mariina.

«Ei tea,» raputas tema mees pead.

«Omakasupüüdmatu Vända-Kutt!» itsitas Mariina.

«Tee veel teistele head!» solvus Vent — rohkem küll moe pärast.

«Tahad öelda, et sul tagamõtet polegi?» pinnis Mariina.

«Hüva,» pani Vent oma kaardid lauale. «Kui Linnuse Peeter hakkab paneele vedama, siis oleme nagu raadiojaamad igaüks ise lainel. Tema ei sega enam meid, meie ei puutu talle ette.»

Õige mõte, pagana õige mõte. Kuidas ma ise selle peale ei tulnud? Vanaks olen jäänud...

«Diplomaat!» ühmasin heakskiitvalt ja tulin tulema.

Võib-olla jäävad nad nüüd vakka! — mõtlesin üle hoovi sammudes. Peaasi, et pahandust poleks.

Linnusega on igavene häda. Minu arust see uuendamistuhin on poisil lihtsalt lastehaigus nagu leetrid või sarlakid. Las ta põeb oma leetrid läbi, eks me siis näe, mis häält ta tegema hakkab. Kana kaagutab kah mis hirmus, et vaata, nüüd võtan kätte ja lendan kus see ja teine, aga potsatab naabri aeda, nii et tolm taga...

Kontoris kuutsusin Linnuse palgasabast välja ning teatasin: brigaad otsustas uue auto, paneeliveo «Kolhiida», temale anda.

Need praeguse aja noored on täitsa käest ära, tõsi mis tõsi. Miks Vent ei rõõmustanud, sellest saan ma aru, aga ole sa lahke — Linnus tegi veel mõruma näo. Ela siis ja ole. Otsustad nii või naa, ikka ei olda sinuga rahul.

Ka kodutee oli kiusu täis. Puud püüdsid oma lumekoorma mulle krae vahele poetada.

Jah, need noored... Oleks minu Viktor Kuramaa lahingust elusalt tagasi tulnud, ei tea, missugune tema nüüd oleks? Äkki käituks ta selle Linnuse moodi, õien-daks ja nõuaks tõde taga? Oh, poisid, unistused on kenad küll, aga elu on elu. Eks minagi olnud kord samasugune rahutu rähkleja. Mäletan, me kandsime

frentši ja tundsime end rahuajalgi mobiliseerituina. Uskusime, et maailmarevolutsioon algab kui mitte homme, siis ülehommel, ja püüdsime selleks valmis olla. Kui paljust me uhkelt loobusime! Me mõtlesime: veel üks pingutus, noh, nüüd veel üks, viimane, ja siis... Mis siis? Käänaku taga tulid jälle uued teed ja uued käänukohad. Pea läks halliks, üks kampaania järgnes teisele ja lõppu polnud näha.

Ega tänapäevalgi kergem ole. Meie olime surelikud inimesed surematust maailmas. Meie lohutuseks oli see, et nägime vaeva nii-öelda järelopõlvede heaks. Uskusime, et kui meid kord enam ei ole, siis maailm ometi jääb ja meie üritus ka. Praegused noored tahavad kohe elada. Neile anna kõik silmapilk kätte, rool ja tagavaraosad. Juba täna. Midagi edasi lükkamata. Jaa... Nemad teavad: maailmad on surelikud nagu meiegi. Oh seda aatomisajandit!

Sedasi endamisi heietades astusin kogemata lumevalli, mille buldooser oli kõnnitee äärde kuhjanud.

Peaks uued vildikud ostma, tõesti peaks. Hästi pika säärega, mine tea, äkki tuleb tänavu palju lund.

... Meie päevil ei vii hurraatamine ja tormijooks enam kusagile. Ei aita karujõuga rügamisest. Ega ma pime ole, ma ju näen. Veel suuremad muudatused seisavad ees. Majandusreform oli nii-öelda hakatus. Aga... aga tulgu see kõik pärast mind. Ma olen väsinud. Kas ma vähe olen rahmeldanud? Rassigu teised edasi. Oleks vaid baasis kõik korras, senikaua kui ma pensionile lähen, oma valveposti nii-öelda üle annan. Üks aasta veel, üksainus aastake — ja Aleksander Moorits on kalamees õngevetel, õngemees kalavetel. Siis las tulla Sarala autobaasi need uued meetodid ja uus süsteem ja kogu see küberneetika, mis võib ju hiiglama hea ja õige asi olla, ainult et mina saan sellest niisama vähe aru kui hiina keelest...

Jaa. Hommepäev ostan endale uued vildikud. Hästi pika säärega.

Hoidsin küll puudest eemale, käisin keset sõiduteed, aga ikkagi sadas mulle äkki telefonitraadilt külm, märg lumelätakas krae vahele. Brrr!...

Miks Peeter uut autot ei tahtnud

Palgasabast üle lirtsuva õue garaaži tagasi minnes tõmbasin pea õlgade vahele ja toppisin käed küünarnukist saadik püksitasku. Niiskest külmast vastikum oli kõle tarbetustunne: kõik, mida olin kavatsenud, jooksis tühja.

Valisin esimese kursusetöö teemaks meie baasi autode marsruudid. Ruttasin seega õppekavadest ette, aga lootsin toime tulla. Veidi kõhe tunne oli küll sees. TTO — meil Saralas? Naeruväärne oleks rääkida kõrgemast matemaatikast sellele, kes veel algebranigi pole jõudnud. Hakkame aga aritmeetikast pihta! Punastan praegugi, kui mulle meenub, kuidas ma Mooritsale optimaalsest vedude korraldusest pajatada tahtsin ja tema avasilmil magas... Meie baasis pole päevaprobleemiks mitte töö teaduslik, vaid natukenegi inimlikum organiseerimine, kord ja ausus.

Aga elu läheb edasi, küllap meilegi saabuvad teised ajad. Minu kursusetööst võib aegapidi välja kasvada diplomitöö. Eks ma püüagi sedamoodi sihte seada. Ja siis... siis tahaks juba tõesti midagi mõttekat ära teha. Põnev on näha oma diplomiprojekti mitte kuskil arhiivraamatukogus tolmumas, vaid ellu rakendatuna. Siin Saralas, minu töökohas!

Viimastel nädalatel olin peaaegu õnnelik. Jutaga polnud me mitmel ajal tülitsetud — seda esiteks. Teiseks sain iga päev isu täis sõita. Ja kolmandaks on rooli taga aega mõelda. Sõidan ju mööda tuntud teid, kurve võtan ja käilke vahetan peaaegu automaatselt. Öhtuti panin päeval läbimõeldust üht-teist paberile ja tegin arvutusi.

Elu läks just nii, nagu ma tahtsin. Ja üks see ole kõige tähtsam.

Nüüd on kõigel lõpp. Mind söödi brigaadist välja. Moorits ütles ju sulaselgesti: brigaad otsustas. Tema peisi oma käed puhtaks, tema on ju rahvamees, võtab kollektiivi arvamust arvesse. Noh, kui brigaad otsustas, siis on asi selge. Milleks keelduda, vastu punnida!

Kutist ma saaksin ehk jagu. Aga paistab, et teised on tema poolt. Tähendab — haltuura poolt.

Seisatasin keset õue, jalad harkis, et kramplikult

kinni hoida mõtet, mis mul äkki pähe kargas. Olin ammu pead murdnud: miks me küll haltuuralohest võitu ei saa? Miks tema maharaiutud peade asemele kohe uued kasvavad? Kas pole meie töötingimustes midagi, mis seda soodustab? Ei saa ju kõiki pahesid ja puudusi kapitalismi kaela veeretada, mida me enam õieti ei mäletagi.

Ja nüüd tuli mulle mõte: võib-olla ei maksaks palkasid külmutada? Miks ei tohi tööline teenida rohkem kui palk pluss mingi kindel protsent sellest? Inimesed ja nende vajadused on ju nii erinevad. Ja paistab, et mitte kõik ahvid pole veel inimesteks saanud. Mõned ei saagi.

Senikaua kui leidub ahnepäitse, kes teevad tööd ainult raha pärast — miks ei võiks neile nii maksta, et nad viimase välja paneksid? Ausam ikka kui kõrvalt krahnamine. Sotsialismi aluseid see ei kõigutaks. Kutt ei saa ju, ütleme, eraettevõtet asutada, teisi kurnama hakata. Ostku oma «Moskvitš» ja olgu õnnelik. Aga kui me ei lase tal ausal teel teenida nii palju, kui ta tarvilikuks peab, siis läheb ta haltuurat tegema. Hakkamist ja särtsu on Kutil ülearugi. Tee seadusi kui palju tahes, tema leiab ikka mõne kõvertee ja põrutab paragrahvi tõkkepuust vihti mööda.

Ei, kui me üksnes teadlikkusele loodame, näevad haltuuralohe surma alles meie lapselapsed...

Garaazi poolt tulid Mariina, Giivi ja Kutt. Mind nähes jäid nad justkui kokkuräägitult seisma: kolm kohmetut kuju hämaral õuel.

Läksin ligemale, vaatasin neile järgemööda silma. Ah et brigaad otsustas... Näidake, mis nägu te olete! Giivi pööras oma tumeda ikoonipalge kõrvale, Mariina lõi pilgu maha. Kutt aga vaatas mulle oma niiskete mustlasesilmadega otsa, nagu oleks kõik kõige paremas korras. Võidurõõmugi lugesin tema vaatest.

«Said oma palga?» küsis ta minult. See tuli nii ilmsüütult, palgapäevaselt.

«Sain,» vastasin. «Täna küsimast.»

«Uudist kuulsid?» ei talunud Giivi kauem pimesikümängu.

«Kuulsin.» See oli vähemalt aumehelik, et Giivi kohe härjal sarvist haaras. «Kellele ma tänu võlgnen?» tahtsin teada.

«Iseendale,» salvas Kutt. «Oma tublile tööle.»

«Jäta!» lõikas Giivi tema ilikumise katki. «Moorits pakkus «Kolhiidat» Kutile. Tema loobus... sinu kasuks.»

Minu kasuks! Kas Giivi mängib nüüd Kuti meeskonnas? Või paistab talle tõesti, et Kutt tegi mulle suure sõbrateene?

«Sinu auto on ju läbi, ja...» jätkas Giivi ootamatult vaikse häälega. Ma ei kuulnud tema lause lõppu. Võibolla ta ei lõpetanudki seda.

«Parajal ajal. Pagana parajal ajal,» ütlesin kibedalt. «Mul just hakkasid mõned marsruudid valmis saama. Kes neid nüüd katsetab? Kas Kutt?»

«Kus nüüd mina!» vigurdas Kutt mõnuga. «Ma tulin alles hiljaaegu puu otsast, ei oska seitsmeni lugeda. Meie, lihtsad inimesed, keerame rooli ja helbime viisuga suppi.»

«Aga sina, Giivi?»

«Mul on koolitarkus ammuilma meelest läinud,» pomises Giivi.

«Äkki riskib Mariina?» Seda küsisin ma juba kurjalt, pilkamisi, vastuses ette kindel olles.

«Ja miks ka mitte?» lõi Mariina äkki käed väljakutsuvalt puusa. Tema valge lakk lehvis trotslikult. «Miks mitte? Ainult sa pead mulle kõik üksipulgi selgeks tegema.»

«Hea meelega!» võtsin ma kohe tuld. Kaotusseisus on rõõm ootamatu liitlase üle poole suurem kui muidu. «Millal sul aega on?» Oleksin esimese röömutuhinaga kas või sealsamas lörtsisel õuel seletama hakanud.

«Tule, Mariina,» kutsus Giivi.

«Läki palgasappa,» lisas Kutt.

«Minge ees, ma tulen kohe järele,» lubas Mariina.

«Teine kord räägid. Tule!» käis Giivi peale.

Mariina järgnes neile.

Hakkasin kodu poole kõmpima. Taevas polnud ühtki tähte. Märjast, libedast Lossimäest läksin kaugelt mööda.

Nii. Nüüd teevad nad ka Mariinale selgeks, et ta ei topiks oma nina, kuhu pole tarvis. Homme laulab temagi sama laulu: oh, mis nüüd mina! Ma olen lihtne inimene, helbin viisuga suppi...

Oh seda nõndanimetatud lihtsat inimest! Ainuüksi mugavusest ja kavalusest teeskleb ta lihtsat-lihtsakest. Mis ka ei juhtu, tuim kroonuhing veeretab endalt vastutuse: mida te minult nõuate, ma olen ju lihtne inimene, ma ei tea midagi. Keegi varastab riigilt — mis siis, ega ta minu tagant võta. Teine rassib, nii et nahk märg, tema aga vaatab pealt ja irvitab: töö armastab lolle. Antakse talle tobe käsk, siis täidab ta selle vastu vaidlemata. Küll ülemused teavad, milleks see hea on...

Lihtsaid inimesi on lihtne üksteise kallale ässitada, Võts! Mine ja tapa, valitsus vastutab!

Nägin kord fotot, mis mulle meelde jäi. Hubase puumajakese ees istuvad kaks hallpead. Albert Einstein ja Ilja Ehrenburg. Apoliitiline teadusmees ja marksist. Usklik ja ateist. Füüsik ja lüürik... Tuli ja vesi! Ometi on nad nii kaugel vägivallast ja alatustest. Nad istuvad päikesepaistel ja naeratavad teineteisele, püüavad teineteisest õigesti aru saada. Mõlemad äraostmatud, mõlemad oma tõdedele truud.

Meenutan sageli seda pilti. Oleks siisuguseid inimesi rohkem! Siis ei neelaks töövilja totter võidurelvastumine. Ei, me ei härduks kõikemõistvas patsifismis. Kuid me jätaksime alles üheainsa sõdade liigi: ideede võitluse. Seal lööksin ma kaasa. Kus tõe peale jääb, võidavad kõik.

Meie ajal ei tohi olla lihtsaid-lihtsakesi, ükskõikseid kõrvaltvaatajaid. Tegutse, kaitse oma arvamust, mõtle, otsi!

Märkasin, et olin koduteel kujutehdavate vastastega vaieldes hoogu läinud: vehkisin kätega, astusin lumeveelõikudesse, koguni pobisesin poolvaljusti.

Sain nüüd enda peale tõsiselt vihaseks. Leidsid koha, kus oma võitlusvaimu välja valada! Tühjal tänaval.

Kuidas ma võisin kõhelda, kui Moorits mulle kord võimalust pakkus? Küll ma jõuan, las ma valmistan end paremini ette — nii ma vist õigustasin tookord oma taandumist. Aga teist siisugust juhust enam ei tule. Olin ma tookord ettevaatlik, hindasin kainelt oma jõudu, nagu mulle tookord näis, või lõin lihtsalt araks? Hakkasin ehk kartma, et ma ei tule toime? Nüüd jääbki mind torkima valus mõte: järsku oleksin siiski hak-

kama saanud... Pidanuksin riskima, alati peab riskima, saagu või sandim. Öhh!

Laksasin endale kurjalt vastu otsmikku. Miks tulevad mulle ikka tagantjärele head mõtted pähe ja sõnad suhu? Miks ma enda eest õigel ajal hea ei seisa? Ka kõige kaugema tulevikuühiskonna konstitutsioonis ei saa olla paragrahvi: «Unistuste täidminek on seadusega garanteeritud!» Mis mees ma olen, kui ma kedagi veenda ei oska? Või siis veengu teised mind, et mul pole õigus.

Ainult vaikida ei tohi! Kui me vaikime, siis maailm ei muutugi paremaks.

7. NÄDALALÕPP RATASTEL

Mariinas ärkab rännukihk

Lonkisime Giiviga, samm mõnusast väsimusest pehme, Sarala teise serva, uusehituste linnajakku, Siia, tuleviku-Saralasse, millel veel nimegi pole, püstitatakse praegu kooperatiivmaja. Meil Giiviga on kahe-toalise korteri eest juba mitu osamaksu tasutud.

Igal palgapäeval käime vaatamas, mitmenda korruse ni müürid on kerkinud. Tallinnas tehakse niisugune standardmaja üks-kaks-kolm valmis, aga meil Saralal ei jõua soolaleivapidu kuidagi ära oodata.

Kergem on loobuda, kui näed oma silmaga, mis sa vastu saad. Loobuda tuleb paljust. Mul jääb uus talvemantel tegemata. Giivi viis oma külgorviga mootorratta ja hõbedaga ehitud jahipüssi, gruusia relvameistrite kätetöö, juba suvel komisjonikauplusse.

Ehitusplatsil on õhtuti samasugune harjumatu, kumisev vaikus kui meil garaazis. Kraana sõrestik tilgutab roostevett: silk, solk! Oli tuulevaikne ilm, ehitusplatsi prožektor puuris oma kiirtekimbu piimakarva uttu. Ma ei saanud aru, kas taevas on pilves või selge, kas läheb külmale või kestab sula edasi.

Silikaatmüürid olid uduga ühte värvi, ainult akna-tühemed näitasid tööjärke. Neid oli kolm rida. «Juba on kolm korrust püsti!» hõõruvad ehitajad rahulolevalt käsi. «Alles kolm!» lausume meie pettunult.

«Kulub veel mitu kuud, kui samas tempos edasi läheb,» ohkas Giivi. Ta ei jõua ära oodata, millal me ühiselamu toapugerikust ümber kolime. Oma koju! Täna, nagu igal palgapäeval, lällavad ja jorutavad ehitusmehed meie barakis hommikuni.

Tagasiteel ütlesin Giivile: «Tead mis! Ma sõidan tädi Minnile külla.»

«Millal?» küsis ta.

«Täna. Järgmise rongiga,» vastasin.

«Ma ei mõista,» hämmeldus Giivi, «kust sul äkki see mõte pähe kargas — nüüd, vastu ööd, kuhugi sõita.»

«Oi, ma nägin eile jubedat und!» kurtsin. Ega ma ei valetanudki, olin tõepoolest mingit jampsi unes näinud, päeva askeldustes oli see mul meelest läinud. Ma ei mäletanud enam, kas seal oli just tädi Minniga tegemist — aga miks ka mitte? «Tead, tädi Minni oli voodis, kõhn ja kahvatu. Aina hüüdis mind: «Mariina! Mariinake!» Tal pole ju kedagi, kes ta eest hoolt kannaks, kui midagi juhtub. Mul ei jää süda rahule, enne kui näen oma silmaga, et kõik on korras.»

«Tädi Minni pole pooltki nii vana kui onu Šalvaa,» katsus Giivi mu sõidukiuhu jahutada. «Meil Gruusias läheks ta mehele ja saaks terve karja lapsi.»

«Selle libedaga, selles udus võib ka noor inimene jala murda.»

Giivi nägi, et tal ei õnnestu mind ümber veenda.

«Esmaspäeva hommikul oled tagasi?» päris ta.

«Muidugi. Ma ju ei küsinud töölt ära.»

Rongini oli nii palju aega, et jõudsime poes ära käia ja ühiselamus ka. Ladusin sardellid ja piimapudelid kandekotist välja, instrueerisin Giivit, mida ta endale laupäeval ja pühapäeval süüa peab tegema, ja võtsin kummutilaekast passi. Igaks juhuks.

Giivi tuli mind rongile saatma. Ta hoidis mul õrnalt käe alt kinni, ise aga heitis vilks ja vilks silmanurgast kahtlustavaid pilke. Tema vurrud liikusid, nägin, et tal oli kange tahtmine mind võimalike ohtude eest hoiatada ja mõistlikkusele manitseda, aga ta sai endast kangelasmeelselt võitu. Sa mu Giivilike!

Poolel teel vaksalisse tormas meile uduähmast otsa... Kutt. Ta lõõtsutas, nagu ajaks teda keegi taga. Mis ime see on? Kutt treeninguis, ikaks paari suuski õlal! Minu teada Kutt sporti ei tee, sest raha makstakse ju ainult tipp sportlastele. Kohe ilmus nähtavale ka tagaajaja. See oli Kai, samuti suusaülikonnas. Meid silmates hakkas ta naerma ja viskas Kutile määratud lumepalli nätsi vastu planku.

«Ela!» ütles ta armulikult.

Selgus, et ka nemad sõidavad Tallinna poole. Neli jaamavahet. Suusabaasi. Oi, kui vahva seal on! Enne

abiellumist veetsime seal Giiviga toredaid nädalalõppe. Nüüd ta mind sinna enam ei vii. Puha spordipoisid ümberringi, ei usalda. Jaa... Veel varem aga... ei, sellele ma parem ei mõtle. Need ajad on möödas.

Jaama jõudsimel aegsasti. Rongi tulekuni jäi veel üle poole tunni. Giivi läks restorani vaba lauda otsima, mina asusin piletisappa. Kutil-Kaiel olid piletid eelmüügilt ostetud.

«Mitmes vagun?» ootas Kai mind ukse juures, kui ma kassaluugi eest tagasi jõudsin.

«Kuues.»

«Meil on neljas. Vaheta ümber, sõidame koos.»

«Sellepärast nüüd teistele tüli teha,» tõrjusin.

«Hulgas hubasem,» arvas Kai.

«Oh, ma lähen varsti maha,» lõpetasin selle jutu. «Tulge, Giivi ootab.»

Ma ei saanud neile ometi öelda, et võtsin pileti mitte tädi Minni teivasjaama, vaid lõpuni, Tallinna. Miks, seda ei teadnud ma isegi. Tahtsin ja võtsin. Polnud veel kindel, kas ma sinna sõidangi. Mulle meeldib, kui mul on valikuvõimalus, tegutsemisvabadus. Mitte nagu kodus, kus Giivi iga mu sammu kohta aru pärib. Tahan — hüppan Minni-tädi teivasjaamas maha. Tahan — sõidan edasi.

Giivi istus juba lauas. Muidugi oli siin ka Sevostjan. Tema ei oodanud rongi. Teda võib õhtusel ajal tihtilugu jaama restost leida — see kõrts on kõige kauem lahti.

«Õhtust, Jaan,» ütlesin talle. «Sina veered sissesõidetud rada?»

«Ainult öökull ei võta kärakat,» vastas Sevostjan uhkelt. «Ja tead, miks? Päeval ta magab, saad aru, ja öösel on kõrtsid kinni. Ho-ho-ho.»

Keegi ei naernud kaasa. Sevostjani mälu oli lahinguväljadele jäänud. Ka toda habemega nalja on ta meile kümneid kordi rääkinud. Viimaks meenus see vist ka temale endale. Ta ruttas end õigustama:

«No ütle, mida mul muud teha või kuhu minna? Kinos miskit uut ei jookse; pildiraadiost on isu täis. Klõmm, roolijürid!»

Ta kallast meile kõigile koledat puskarimaigulist valget veini.

«Vaata, et sina, Giivi, võtma ei kuku,» sosistasin.

Giivi raputas energiliselt oma läikivmusta kräsupaad — mida ma temast õige mõtlen!

Jaama restorani kogunes ajapikku päris palju inimesi. Varsti olid siin kõik kohad võetud. Reede õhtul vajub Sarala rahvast tühjaks — kõik söidavad kuhugi, kes Tallinna, kes maale. Muide, kõlav silt «Jaama restoran» tähistab meil kolme-nelja iseteenindamisega lauda ning püstitjalabaari; puhvetist saab osta odavat piiritusega veini ja eilseid pirukaid. Aga siin on soojem rongi oodata kui perroonil või kõledas ooteruumis, ja puhvetineiu petab üsna mõõdukalt, igatahes mitte häbitumalt kui teistes «kiirabipunktides».

«Sa võiksid nüüd koju minna, Giivi,» ütlesin. «Ma saan ise rongile.»

«Mul pole kiiret. Barakk nagooni jaurajaid täis,» vastas Giivi. «Ohoo...» hakkas ta korruga toolil nihelema. «Vaata aga vaata!»

Restorani ukse juures seisis Linnuse Peeter. Ta otsis kedagi pilguga.

«Äkki sõidate samas rongis? Võib-olla koguni samas vagunis? Mis?» Giivi tasandas hääle ähvardavaks poolsosinaks.

«Ära tee ennast narriks, Giivi,» vastasin niisama tasa. Ilmaaegu. Sevostjan vahtis tardunud pilgul lakke, Kaiel-Kutil aga polnud meie jaoks silmi ega kõrvu. «Peeter läheb «Kolhiidat» tooma.»

«Homme on laupäev.»

«Kaubaajaam töötab ilma puhkepäevadeta. Jäta!»

Nüüd märkasid ka Kutt ja Kai Peetrit.

«Meie lauda tüürib...» tõmbas Kutt suunurgad alla.

«Las tuleb!» kätsatas Kai. Kuhu oli jäänud tema päiplikalik mahedus? «Tahaks näha, kuidas ta meile silma vaatab.»

Ennäe Kaikest! Millest see vaen? Või on asjalood juba niikaugel, et mis Kutil mõttes, see Kaiel keelel? Huvitav, mida Kutt talle Peetrist on rääkinud? Paisub, et mitte head.

«Tere õhtust,» sõnas Peeter.

Talle ei vastatud. Aga ta vist ei jaganud ära, et

nimme, sest olime ju alles mõne tunni eest lahku läinud.

«Kartsin rongist maha jääda, aga jõudsin, näete, päris õigeaks ajaks,» jätkas Peeter.

Oleksime pidanud ta lauda kutsuma. Meie mehed millegipärast ei teinud seda. Mina jälle ei riskinud — mine tea, äkki oleks Giivi siis minuga kaasa sõitnud!

Aga meie lauas polnudki vaba tooli. Ka kõrvallauas mitte. Peeter jäi meie juurde seisma ja küsis natukese aja pärast:

«Ega keegi... Jutat pole näinud?»

«Kas ta lubas sind saatma tulla?» päris Kutt, mustlasesilmad kavalalt pilukil.

«Ei, aga...»

«Küllap tal oli midagi muud ees. Keegi helistanud talle täna mitu korda. Oli nii, Kai?»

«Kes?» küsis Peeter ruttu Kaielt.

«Küsi tema enda käest,» vaatas Kai talle ilmsüütult otsa. Nojah. Kutt on jõudnud Kaie oma käe järgi välja reguleerida.

Jälle vaikiti. See vaikus käis mulle närvidele. Mul oli lauakaaslaste pärast häbi. Või... või oli mul Peetrist kahju? Ma poleks tahtnud tema nahas olla.

«Kõik on täna nii vait,» ütlesin. «Sündis autoinspektor.»

Ükski ei teinud kuulma. Tule ometi sinagi mulle appi, Sevostjan! Räägi, Jaanike, kas või seda vana öökullinalja...

«Mitmes vagun sul on, Peeter?» küsisin, lihtsalt et midagi öelda.

«Kuues,» kostis Peeter.

Oli mul vaja just seda küsida!

«Kuues?» võpatas Giivi. «Ja sul ka kuues?» pöördus ta minu poole nagu kohtu-uurija. «Mida see tähendab?»

«Kuuendas oli vabu kohti,» seletasin talle. Tema aga poleks nüüd enam uskunud ka seda, et kaks korda kaks vähemalt mõnel juhul on neli.

«Sa sõidad järgmise rongiga,» nõudis ta põlevi silmi.

Niisugustel puhkudel aitab vaid üks abinõu.

«Kui sa kohe vakka ei jää, Giivi,» ütlesin kulmu kortsutades, «lähen taksojuhiks. Sõidutan iga päev ükspäinis mehi.»

Mõjus. Giivi neelas alla kõik, mis tal veel keelel oli kipitanud.

«Häbenel!» lisasin kindluse mõttes.

Sevostjan kuulas seda sõnelust vaiksel, kord minu, kord Giivi poole pead pöörates. Nüüd proovis ta omakorda pinevust lödvendada. Ta ütles Peetrile:

«Tule, Peška, võta meiega üks klõmakas. Mis sest, et sa meie brigaadist ära lähed.»

Peetri nägu lõi punama nagu valgusfoor.

«Vara peate peiesid,» litsus ta läbi hammaste. «Ma olen veel elus.»

«Kes siis seda...» hakkas Sevostjan jooonu heasüdamlikkusega kohmetult õiendama. «Ma ju... heast meelest, saad aru. Sul nüüd uus auto ja... mis muud kui — nael kummi!»

Peeter aga oli täna pistehell. Ta pidas seda aasimiseks.

«Aitäh teile,» raius ta iga sõna. «Naelu torkama... olete väga lahked.» Ta tõmbas sügavalt hinge ja põrutas: «Kuradi... käkid!» Siis keeras ta meile selja ning sammus ukse poole.

«Kas kuulsite?» katsus Kutt ironiseerida. «Oi-oi-oi,» vangutas ta murelikult pead. «Peeter, meie eesrindlane, ütles: «Kurat!» Kellest me nüüd eeskuju võtame?»

Keegi ei naernud.

Õnneks kostis läheneva rongi mürin.

«Tuleb. Läki!» hüüdis Kutt. Nägin tema näol kergendust.

Tõusime lauast ja läksime lumisele perroonile.

Giivit vaevab südametunnistus

Rong viis Mariina minema. Vai, vai... nüüd ta sõidab kuuendas vagunis tolle tarkpeaga, kelle suu on alailma naerukil, nagu teaks ta midagi, mida keegi teine ei tea. Läksin restorani tagasi. Tujutult räntsatasin Sevostjani kõrvale.

«Oh-oh-oo...» tegi Sevostjan. See oli midagi haigutuse ja koera ulgumise vahepealset.

«No mis ma Peetrile ütlesin?» järgnes halemeelne

eneseõigustus. «Mitte midagi. Tema aga, saad aru, plahvatas nagu mustlase püss. Pauh!»

Sevostjan täitis oma klaasi.

«Poisil on närv must,» vastasin. «Kalla mulle ka, genatsvaale.»

Jõin ja krimpsutasin nägu. «Solk. Meil Gruusias ei võta keegi niisugust laket suu sisse, maksa või peale... Kalla veel!»

Paremat polnud kuskilt võtta ja kuidagiviisi pidin ma oma haiget meelt tuimendama. Endale kallas Sevostjan kahte klaasi korruga.

«Nii näeb välja mu laupäev,» tühjendas ta esimese.

«Nii näeb välja mu pühapäev,» kadus teine tema kurku.

Siis pööras ta pudeli, kus enam tilkagi sees ei olnud, vihaselt kummuli ja koksas pudelisuu vastu lauda.

«Ja minu esmaspäev on seda nägu!»

Tema meeleolu oli nagu rikkis spidomeetri osuti — hüppas ja kargas ega seisnud silmapilkugi paigal. Nüüd sama oli ta enda ja kogu maailma peale ilma mingi põhjusega kuri, siis läks niisama põhjusetult härdaks ja tundis kõigile kaasa, inimestele ja koertele ja sitikatele. Minu tuska märgates püüdis ta kohe mu tuju tõsta.

«Tead, Giivi, milks... milks öökull viina ei võta?»

«Kui sa mulle veel kord öökullist iitsatad, saad naha peale,» töötasin talle.

Nüüd ei osanud ta muud kui tuua puhvetist uus pudel.

«Noh, heureka, nagu ütlesid vanad kreeklased,» sõnas ta klaase täites.

Kust tal äkki see «heureka», kust need vanad kreeklased? Kas on Peeter juba Sevostjanilegi oma heurekaamatuid lugeda andnud? Ise ta muud ei tee kui loeb. Nii võib lolliks minna.

«Mis kreeklastel viga oli heureka öelda,» meenutasin Sevostjanile, kes me oleme. «Neil polnud autoinspektoreid.»

«Mina enam inspektorit ei kardada,» praalis Sevostjan. «Ei kardada ja kõik. Ja kas sa tead, milks? Ma mõtlesin uue viinavõtmise viisi välja. Tõmban enda täis, saad

aru, nagu tavotinipli, aga hingeõhk jääb puhtaks justkui neitsil.»

«Ah nii? Vai, vai...» imestasin viisakalt. Teadsin ka selle jutu järke. Et nüüdsest peale hakkab ta viinaga klistiiri tegema. Niiviisi läheb viin otse verre, inspektor võib end ogaraks nuuskida või toru nina alla torgata, ei saa aru ühti — ja pole nii kibe võtta iga.

Ma ei pannud talle pahaks, enam mitte. Vadraku pealegi, üks mul ole kaks kõrva, ühest läheb sisse, teisest välja. Vanade anekdootide korrutamine pole veel inimese kõige hullem puudus. On hullemaid.

Viskasin Sevostjani seltsis paar napsi; peale polnud haugata midagi muud kui kohaliku pirukategija nätskeid pläntse. Kuskil sööb mõni õnneseen praegu auravat tšeburekit!

Jah, Jaanike, Sevostjan Varfolomejevits! Siin me nüüd oleme. Miks me elame nii? Mis elu see on?

Kui me pärast tööd palgasabas seisime, ütles Mariina mulle: «Tead, Peeter-poiss arvutas ükspäev välja, et kui me sedasama sohvitööd teaduse järgi teeksime, oleks meil priima elu. Peeter arvas, et...»

Mul läks seda kuuldes kops üle maksa. «Peeter?» ühmasin. «Muud juttu sul enam polegi, Peeter ja Peeter.»

«Giivike, sa oled mul nii toredasti armukade!» naeris Mariina ja tegi mulle pai, nagu ainult tema oskab pai teha: pehme-pehme käega.

«Mina? Sa pole õiget armukadedust näinudki. Meil Gruusias on armastus palav nagu päike, ja armukadedus — see on nagu... nagu...»

«Äike,» naeris jälle Mariina. «Aga kas see siis minu süü on, kui mitte sina, vaid Peeter...»

Ma ei tohtinud tal jätkata lasta. Ta oleks hakanud mulle moraali lugema. Et minu kohus on mõelda baasi tulevikule, uurida, mida mujal maailmas tehakse ja mida meil teha annaks. Ja nii edasi. See on hirmus, sest ma tean: tal on õigus.

«Jälle see Peeter!» röögatasin. Mariina pööras näo kõrvale. Solvus. Võtsin end kokku ja otsustasin ta siiski ära kuulata. «Mida ta sulle siis ütles?»

«Ei midagi,» turtsus Mariina pahaselt. «Sinuga räägi või ära räägi. Parem olen wait.»

Kutt, kes seisis palgasabas meie selja taga, valas õli tulle. Tema oskab!

«Peeter on peaga poiss,» kiitis ta. «Peeter lennutab raketigi sinna, kuhu tarvis, asi tal siis meie veomarsruute ümber teha. Aga kas meie saame tema tarkusega elada?»

«Ega me temast viletsamad ole,» ajasin rinna ette.

«Kriitika mõjus,» torkas Mariina.

«Ja mis sina hõiskad?» asus Kutt nüüd Mariinat üles keerama. «Ütleme, Peeter hakkab teaduse järgi sõitma. Aga norme talle keegi eraldi tegema ei hakka. Norme, küll sa näed, tõstetakse meil kõigil. Sinul ka. Millega sa siis oma kooperatiivkorterit kinni maksad? Ei, Peetril ei tohi siin möllata lasta, muidu oleme varsti kimpus nagu matsid kuradiga.»

Oleks keegi teine niiviisi rääkinud... Kutt aga oli Peetri sõber või vähemalt oli seda olnud. Meil Gruusias pole nii kombeks.

«Vihamehetele viruta,» andsin mõista, «aga sõpra aita.»

«Jaa, muidugi,» osatas Kutt nüüd ka minu hella kohta. «Käsi peseb jalga, eks ole? Minu endist pruuti sõber juba aitab ihuhädas, oota-oota, küll ta aitab sinu naist ka...»

Siis jõudis kätte meie järjekord ja jutt oli otsas.

Kuti kartused on loogilised — mõtlesin hiljem. Väga loogilised. Kas Peeter — või tema. Kuid see väiklane loogika ei meeldi mulle.

Vaidlesin endaga, väitlesin poolt ja vastu.

Võib-olla ei sallin ma Kuti seda, mis mulle mu enda näruseid jooni meenutab? Ma ju tean: olen lolli moodi armukade.

Ja mis siis? Koolipäevil lugesin Šolohhovi «Üleskündud uudismaad». Hea jutt, mäletan, kirjutasin sellest isegi kirjandi. Seal on üks tegelane, Makar, täitsa minu moodi, niisama käre määlega ja armukade, aga sellegipärast kange mees. Võitleb elu eesliinil nii et ragin taga. Hm. Aga mina? Mida mina olen korda saatnud? Või loodan ma ainult, et ühel päeval kutsub kodumaa mind ja siis ma näitan oma vaprust ja ennastsalgavust... Ei, siin on midagi viltu. Kommunist ei saa endast ainult sellepärast lugu pidada, et ta teeb ausalt

tööd nagu teisedki, et ta ei valeta ega varasta. Partei juhib rahvast — mida see tähendab? Seda, et iga kommunist peab oma ajast, oma ümbrusest kas või kuke-sammu võrra ees olema. Mina ka.

Ega Sevostjangi rahul ole, aga mida ta on teinud, et elu karvavõrdki paremaks muuta? Linnus katsetas — kas me aitasime teda? Võib-olla Sevostjan matabki siin pudelisse oma muret, et jälle läks üks lootus tühja...

Linnuse Peeter rabeleb ihuüksi, rirkub Mooritsa rahu, segab Kuti haltuurat, millele meie läbi sõrmede vaatame, tahab meid harjumuste orjamisest lahti raputada. Ärgu Mariina arvaku, et ainult tema seda näeb. Aga teised? Kus nende südametunnistus on? Kui mina lasen ennast üles ässitada nagu viimane loll, siis nemad ometi võiksid mõistlikumad olla. Kas nad saavad aru, mis me sellele poisile teeme? Me ei võtnud temalt ainuüksi toda vana autoloksi, me võtsime temalt usu inimestesse!

Esimene armastus, esimesed töökaaslased, esimene töökoht — see jääb ju eluajaks meelde...

Veeretasin tinaraskeid mõtteid, kuni laua põrumine sundis mind pilku tõstma. Sevostjan oli kätega lauale toetudes end püsti ajanud.

«Kuhu nüüd?» pärsin temalt.

Sevostjan viilbutas sõnatult pudelit — see oli jälle tühi.

«Näe, puhvet pannakse juba kinni,» hoidsin teda tagasi.

«Ehk... ehk saab veel?» ei rahunenud Sevostjan.

«Aitab tänaseks.»

«Tean ise, kui aitab. Ega ma mõni joodik ole,» örises Sevostjan.

«Õigus. Lähme nüüd ilusti koju.» Tõusin, võtsin lauanurgalt mütsid, panin endale säbrulise papaaha, Sevostjanile lotaka läkiläki pähe, ning me väljusime vaksalist.

Värskes õhus jäi Sevostjan veel hullemini jommi. Kõigepealt tahtis ta laulma hakata. Aga tema suust tuli kuuldavale ainult arusaamatu kähin ja pisarad veeresid tal üle põskede. Siis vajus ta vastu planku lösakile. Võtsin tal ümbert kinni ja vedisin ta bussipeatusse. Bussi oleksime sel kellaajal võinud hommi-

kuni oodata, aga peatuses oli pink, me võisime seal istuda, kuni Sevostjanil pea vähe klaarimaks läheb.

«Jood seda siitrahva (kartuliviina,» pahandasin, «jalad on kartulipudrust ja pea putru täis. Tahad, et süda oleks rõõmus ja pea lahe, genatsvaale — joo tsi-nandaalit nagu meil Gruusias.»

«Teil Gruusias, teil Gruusias...» osatas Sevostjan. «Miks sa siin elad, kui Gruusias parem on?»

«Mariina pärast. Nii heledat naist ei või meil Gruusias üksi tänavale lasta. Ei, genatsvaale, Mariinaga ma Gruusiasse elama ei lähe. Viisin ta külla, näitasin onu Šalvaad, kes on saja kahekümne aastane, näitasin tädid Eterit, kes ei tea isegi, kui vana ta on. Saame puhkust, sõidame jälle.»

«Kas puhkuse aegu oht väiksem on?» päris Sevostjan.

«Parem puhkuse päevil pabistada kui aasta ringi, õigus?»

«Aga... aga mis sa teed, Giivi, kui keegi su Mariina siiski üle lööb?»

«Ma kisun tal saatanal...» Nonoh! Kas ma just praegu ei otsustanud ennast tõsiselt kätte võtta, totrast armukadeduseigandist võitu saada? «Ma ütlen, nagu mees ja džigitt peab ütleva: head teed tal minna!»

Sevostjan rahunes, nagu oleks ta ei tea kui tähtsa probleemi lahendanud, tema pea jõnksus mõne korra üles-alla nagu bensiinimõõtja osuti, kui paak hakkab tühjaks saama, ning vajus siis tonksti rinnale. Nüüd oli targem teda mitte segada. Mõnikord aitab kümneminutilisest tukkumisest, ja vaene väsinud sõber tõuseb jälle jalule.

Jaa. Aga mida ma teeksin, kui keegi tööpoolest Mariina minult üle lööks?

Nägin Mariinat esimest korda Sarala jaama perroonil, kui ma pärast väeteenistust koju sõitsin. Meel oli rõõmus, Tbilisi pilet taskus ja laulud suus. Imelik, et ma just siia aega teenima sattusin, veel imelikum, et mereväkke, ja kas põlnud see lausa ime, et ma läbisõidul vaksali ees Mariinat nägin!

Helevalgest pehmest juuksekahest uudistasid mind suured hallid silmad. Neis oli ütlemata palju elulusti ja enesekindlust. Tulin rongilt maha, et neid silmi lähe-

malt vaadata. Küsisin tüdrukult midagi vene keeles, ei mäleta enam, mida, ja tema vastas, ja mina küsisin jälle midagi, et ta vaid ära ei läheks ja mind oma hallide silmadega vaataks. Ja siis äkki oli rong kadunud ja tüdruk naeris, et kuhu ma nüüd lähen, ja mina naersin ka ja ütlesin, et ma ei lähe kuhugi, jään siia elama. Jäingi.

Sest kohe, kui ma teda nägin, ütlesin endale: vaata, Giivi Tšoheli, see on su laste ema ja su lastelaste vana-ema. Mis sellest, et ta sõnagi gruusia keelt ei osanud, ühtki meie laulu ei teadnud. Nüüd ta juba oskab mõned sõnad ja on mulle vastutasuks niipalju eesti keelt õpetanud, et ma saan hädapärasemad jutud aetud. Siin osatakse küll vene keelt ka, aga hääldamine on meil nii erinev, et minu vene keel eestlaste vene keelt igakord ei mõista.

Aimus ei petnud mind. Sobime Mariinaga suurepäraselt. See tähendab, mõnikord oleme päev läbi vait, kumbki ei ütle ühtainust sõna. See-eest kui rääkima hakkame, räägime mõlemad, kumbki ei kuula. Aga seda juhtub harva. Eksib, kes arvab, et grusiinlased on kõik hästi lärmakad ja lõbusad, kogu aeg vehivad ja sagivad nagu jalgpallivõistlusel. Kui ma baasi töökohta kuulama tulin, näitas vana Moorits, meie direktor, mulle kohe oma raud- ja kuldhammaid, plastmassi ka, ja kui ma küsisin, mis talle lõbu teeb, ütles ta, et ma meenutavat talle noores eas nähtud Pati ja Pataschoni filme. Ma ei mäleta, kummaga neist kahest filmitolast ma tema arust sarnanen, aga üks olnud täpisealt minu moodi, sihuke vurrusorakatega loikam. Mina solvusin, keerasin kannapealt ringi ja tahtsin ukse väljastpoolt kinni lüüa, las nood Pat ja Pataschon juhivad tema autologusid, utiliikandidaate. Aga siis hakkas Moorits hädaldama: ega tema teadnud, et minu radiaatoris vesi nii kergesti keema läheb. Mida ta siis halba ütles? Pat ja Pataschon olid väga, väga head inimesed ja väga, väga head näitlejad, nii-öelda tolle aja Toots ja Kiir (neid ma siis veel ei tundnud) . . . või nagu Tarapunka ja Štepsel (neid olin ma kinos näinud — vahvad sellid!), ja kui ma baasi tööle tulen, annab ta mulle kõige, kõige parema auto. Ma nõustusin ja rügan siin tänapäevani.

Kuhu mul ongi minna ja kus see parem põli mind ootab? Seda ei juhtu ju meil Gruusiaski, et lammas end ise šašlõkiks praeb ja sulle suhu jookseb.

... Istudes hakkas mul külm. Pink oli märg. Kogu Sarala oli nii märg, nagu poleks siin eales kuiva kohta olnud. Müksasin Sevostjani. Kui see ei aidanud, saku-tasin teda kõigest jõust. Tal kukkus läki peast. Rapsisin selle lörtsist puhtaks ja surusin talle kõvasti pähe.

«Jaan! Se-vost-jan! Lähme koju!»

Ta avas silmad, aga kohe vajusid need jälle kinni.

«M-mine ise, mis sa m-mind sunnid...» mõmises ta.

«Kui ma su siia jätan, viib miilits su ära.»

«Minu miilits hoiab mind, saad aru,» vaidles Sevost-jan vastu, kuid tõstis juba pea.

«Küll ta sind hoiab. Viisteist päeva kindlas kohas.»

«M-mitmes täna on?»

«Kahekümne viies.»

«Viisteist päeva... tähendab, ma saan koju... ma saan koju alles neljakümnendal kuupäeval,» ehmus ta.

«Ei, kus sa sellega!» Ta ajas end püsti.

Nüüd viisin ma ta ilma suurema vaevata koju ja läksin ise ka.

8. PROHMAKAS

Peeter võitleb kiusatusega

Kuues vagun oli pooltühi. Mariina valis aknaäärse koha, riputas oma kortsumiskindla tumesinise poriloonmantli nagisse ja vajus mõnusasti selle najale. Ka mina tegin end tema vastas mugavaks, toetasin küünarnukid klapplauale ja lõua kätele. Ikkagi tööpäev seljataga ja mitmetunniline sõit ees.

Mariina väljakutsuv toon täna autobaasi õues oli minus tema vastu suure huvi äratanud. Mul kõlasid veel kõrvus tema trotslikud sõnad: «Miiks ka mitte?» Mariinast saaks väärt liitlase!

Kuid ma ei vaadanud Mariinat praegu hoopiski mitte liitlase pilguga. Tema lopsakad vormid äratasid minus teistsuguseid mõtteid. Olin teda näinud ainult koos Giiviga ja harjunud teda pidama millekski Giivi juurde kuuluvaks — mehe küljeluuks, nagu vanasti öeldi. Nüüd oli ta ükski ja vaba. Täies jõus naine, minust mõni aasta vanem. Naine, kes ei vaja iluravi ega järeleaitamist. Tükk ehedat loodust.

Vaatasin teda iha ja hirmuga. Mõistsin järsku, millise meeletu pinge all Juta elab, järelejätmatult edvistades. See on lakkamatu võitlus võimu pärast, alaline valvelolek, et teha kõik «tasemel», mitte vääratada, mitte reeta oma nõrkust. Mariina seevastu võib endale lubada suurimat luksust — lihtsust. Tõelist, mitte teeseldut. Ta tohib olla, nagu ta on. Tema võim on absoluutne nagu looduseadus. Minu silme ees oli Giivi hoiatav eeskuju... Ja ometi — peaks Mariina mind kutsuma, ma riskin, tulgu mis tuleb!

«Tühja sul tädi Minnist,» lõõpisin. «Parem põrutame koos Tallinna.»

«Ära ahvatle — järsku ma teengi nii!» naeris Mariina kumedalt.

Õhtune väsinud rong loksus aeglaselt Tallinna poole. Mõne jaamavahe järel oli vagun juba puupüsti täis; mida ligemale me sihtkohale jõudsime, seda hullemaks asi läks. Loovutasin oma koha ühele tudisevale eideke-sele, ja mind 'trügiti Mariinast eemale, vaguni kesk-kohta. Lasksin sel sündida; jutuajamisest ei tulnud säärases suminas nagunii midagi välja. Minu ümber seisis tihedalt külg külje vastas, nii et võimatu oli kätt tõsta, läkiläkis mehed, lõug nädalalõpu auks kriimen-dama kraabitud. Villaste pearätikutega kerekad mam-mid ohkisid ja hingeldasid. Täiskasvanute vahel seisis vagusi koolilapsed, silmis ootusärevus: üks saab linnast uue talvepalitu, teine soojad saapad, lisaks juturaama-tuid ja maiustusi ja teab mida veel.

Pealetulijad surusid mu üha kaugemale. Kaotasin Mariina silmist. «Küllap ta läks juba maha,» mõtlesin.

Viimaks peatus rong Balti vaksali ees. Kui ma liiva-tatud perroonil kangeid liikmeid sirutasin ja kopse tuu-lutasin, kõlas mu kõrval kume naer ja mul võeti käe alt kinni. Vaatasin — Mariina.

«Ma ei saanud maha minna. Ei pääsenud välja,» kae-bas ta muigvelsui.

Viisin ta hotelli. Vanades raamatutes on episoodidel, kus teise mehe naisega hotelli minnakse, täiesti ühe-mõtteline tähendus. Meie ülerahvastatud linnades aga on hotellis kord rangem kui kloostriks. Vestibüülis, administraatori laua ees tungeldi nagu äsja rongis. Ainult tänu mu komandeerimistunnistusele saime öö-majale, mina — tuppä, kus juba norskas kaks meest, Mariina — naiste ühiselamusse.

Terve järgmine päev kulus «Kolhiida» kättesaami-seks, paberite vormistamiseks, tehniliseks ülevaatuseks, transiitnumbri muretsemiseks, tankimiseks. Laupäev on imelik päev. Enamik inimesi puhkab, ja kuigi seda ükski teadlane veel kindlaks teinud ei ole, küllap nende puhkavad ajud kiirgavad välja mingeid muid bioelektrilisi mõjusid kui argipäeval. Igatahes on mõnes kohas laupäeval väga raske kätte saada ka neid inimesi, kes tegelikult peaksid tööl või valves olema. Öeldakse: oi, just praegu oli seltsimees see ja see siin, ta on kind-lasti majas; palun, oodake. Sa ootad pool tundi või tunni, siis tõttab oodatav oma kabinetti, vabandab:

«Olin... khm... nõupidamisel,» ja pühib taskurätikuga suud, kust tuleb isevärki hingeõhku, nagu oleks käidud vähemalt banketil.

Tagurdasin auto hotelli hoovi juba pimedas. Koputasin naiste ühiselamu uksele, küsisin seltsimees Tšohelilt. Ust paotamata vastati kileda vanatüdrukuhäälega: «Gruusia korvpallinaiskond elab teisel korrusel.» Ütlesin, et naiskonda pole mul tarvis, mulle aitab seltsimees Tšohelist, Mariina Tšohelist. «Kuidas ta välja näeb?» uuriti. «Tipp-topp,» vastasin, kuid siis taipasin, et ilumõiste on ju äärmiselt suhteline, ja täpsustasin: «Blond. Hästi blond.» — «Öelnud siis kohe nii,» kihistab nähtamatu naishing. «See Sarala blond läks välja.»

Läksin minagi linna hulkuma. Kõik ruttasid kuhugi, kellel tordikarp näpus, kellel pudel põues. Päevane lõrts oli jääks hangunud. Küll oli kukkumisi, küll oli kirumist!

Minul polnud kuhugi tötata. Millegipärast oli mul hirmus narr olla, justkui oleks mind kuidagiviisi alt veetud.

Neetud mehelik egoism! — kirusin ennast. Ahnitsed kõike, mida silm näeb. Mul polnud ju Mariina peale mingit õigust. Ta polnud mulle vähimatki lootust andnud. Sellegipärast tundsin end petetuna, solvatuna.

Vaatasin kinos mingit spioonifilmi ja läksin hotelli tagasi.

Magasin mehemoodi. Alles keskhommikuks sain riided selga ja habeme aetud. Vestibüülis kohtasin Mariinat. Ta oli juba (või veel?) üleriietes, ise rõõsk ja rõõmus nagu ikka. Ma poleks pead andnud, et ta tuli ühiselamust. Võib-olla hoopis linnast. Nagu öeldakse — otse.

Aga hommikul elab inimene teises rütmis, ta näeb, tunneb ja mõtleb teisiti kui õhtul. Nüüd ei läinud mulle korda, mis Mariina on teinud või teeb. Mida tean mina tema tuttavaist Tallinnas või tema käikudest, jah, ka saladustest ja seiklustest, kui tal neid on. Mind ootas õues uhiuus, nitrovärvist lõhnav auto, olin suurepäraselt välja maganud, reibas ning värskes, ja polnud mul keda kuraditki tarvis!

«Lähme linna, Peeter!» haaras Mariina mul jälle käe alt kinni. Läksime sööma. Tagasiteele asuda me siiski

veel ei saanud: kes siis tühjade kätega koju sõidab! Ja kui Mariina oli mul mõne naiste asja valida aidanud, ei saanud ma ka temale abist ära öelda, ja nõnda me käisime ühest kauplusest teise. Õnneks on pühapäeval suurem osa kauplustest suletud, muidu me vist polekski Tallinnast tulema pääsenud.

Kell neli olime stardivalmis. Viimasel minutil, hotelli hoovis manööverdades aga selgus, et autol kipub üks pidur peale jääma. Eile ma seda ei märganud. Uut autot vastu võttes ei näe sa pooli asju. Koduteel saad targemaks, aga siis on juba hilja. Muidugi mõista on olemas niisugune hüva asi nagu garantiiremont, aga sinna on lihtsam viia käekella kui autot. Endast lugu pidav autojuht nõuab garantiiremonti ainult tõsise häda korral, kui, ütleme, mootoriplokis tuleb ilmsiks pragu või radiaator lekib. Väiksema veaga püütakse omal jõul toime tulla. Nõnda me tegimegi. Mariina aitas mind, algul nõuga, pärast ka ihurammuga. Sattus hoogu, viskas mantli kabiini ja muudkui kruvis. Leidsime, et kui käed juba kord õlised, siis poleks paha üksiti ka teisi pidureid kontrollida. Ühesõnaga, maanteele jõudsimme kuuvalgel.

Õine tee väsitab topelt. Veel hullem on uue autoga. Sissesõitmise aegu on karburaatori külge plommitud kiirusepiiraja, selle tohib ära võtta ainult autoinspektor, kui oled sõitnud nõutava arvu kilomeetreid. Nii et vajuta gaasi või ära vajuta, sõit meenutab ühtlast ja sirgjoonelist liikumist klassikalise füüsika ülesandes. Suigutab, suigutab... kuni kord ärkad maanteekraavis.

Mariina teadis, kuidas unist inimest kõige paremini ärkvel hoida. Rääkigu ma talle see jutt nüüd ära, mida meil üleile rääkida ei lastud. Pajatasin esiti natuke umbusklikult. Leidis ka teema öiseks vestluseks! Aegajalt kõõritasin: kas mind kuulatakse? Nägin Mariina tähelepanelikku pilku ning siis lasksin aiva edasi.

Ma polnud enam nii loll, nagu Mooriga jutule minnes. Tehnilistesse üksikasjadesse ma enam ei laskunud. Rõhutasin seda, mida töö ümberkorraldamine meile, autojuhtidele, annaks. Asi pole ju mitte ainult majanduslikus kasus, vaid ka meie eneseväärikuses. Ma olen kindel, Kuti kelkimishimu ja vägikaika vedamise tahe tulevad just sellest, et ta ise kogu aeg kahtleb, kas ta

võib endast lugu pidada või mitte. Mina küll ei saaks nii elada. Parem siis juba ausalt teeröövliks hakata!

See, mida ma Mariinale rääkisin, pole mingi uudis. Ma pole mõni eluvõõras igiliikuja leidur. Juba praegu on linnu, kus matemaatikud kõik tähtsamad veosed ja sõiduteed läbi raalivad, et autojuhtidele optimaalset, parimat varianti pakkuda. Läheks see ometi ka meil Saralase korda! Sind ei vaeva siis enam rumal kilplasetunne: kuidas me mõisa köit lohistame, aega ja kütust raiskame! Sa tead, et teed oma tööd nii hästi, kui antud tingimustes üldse võimalik. Paremini ei suudaks mitte keegi. Kas see tunne ei tasu vaeva?

Meil Saralase, tõsi jah, raali ei ole. Aga misjaoks mul siis jaokaaslane Sass Polütehnilise Instituudi statsionaaris õpib! Lepin temaga kokku ja ta raalib mu andmed arvutuskeskuses läbi.

Umbes niisuguse loengu pidasin Mariinale. Vahetevahel tabasin end vanalt patult — olin eksinud spetsiaalterminite valdkonda, üldiselt aga õnnestus mul vist olla arusaadav.

«Noh, mis sa ütled?» küsisin lõpuks Mariinalt. «Kas mul on õigus?»

«Muidugi,» noogutas Mariina innukalt oma heledat kahupead.

«Aga näed, ometi ei võta asi vedu.»

Mul tõmbusid käed rusikasse ja pigistasid vihaselt «Kolhiida» kuulekat rooli, kui mulle meenus, kuidas mind brigaadist kavalusega välja tõrjuti. Erk «Kolhiida» oli mulle järsku vastik, nagu olnuks temagi mu vastu sepitsetud vandenõu kaasosaline.

«Vanaviisi on mugavam,» muigas Mariina. «Kommunistlikud noored käivad organiseeritult operetiõhtul. Jälle üks üritus läbi viidud! Parteiorganisatsioon abistab šeflusalust kolhoosi: saadab tagavaraosi, mida meil endil vaja ei lähe. See on ju lihtsam kui uute tööviiside uurimine.»

Jah, kui nii võtta, siis olen ma küll rahurikkuja!

«Tead,» jätkas Mariina avameelsusehoos, «koolis mu pea täitsa lõikas, aga kui sa mulle oma küberneetikast räägid, ei jaga ma pooli asjugi. Selle marsruutide värge pead ise lõpule viima. Ja viid ka. Sul on selgroogu.»

«Oli kord... nüüd ma enam ei tea. Mõnikord mõtlen, et võitlen tuuleveskitega, mängin tola.»

Mu hääl kõlas kuidagi kähedalt. Kõhatasin, kuid see ei aidanud.

«Ära räägi nii, Peeter,» palus Mariina. «Muidu... muidu ma teen mõne rumaluse.»

«Kas sa neid veel vähe teinud oled?» ohkasin.

«Kust sina tead?» õrritas Mariina.

«Nüüd ma mõistan, miks Giivi pabistab,» jätkasin.

«Midagi sa ei mõista. Just sellepärast, et ta mind nii tüütult valvab, käingi mõnikord hüppes. Sa ei usalda mind — säh sulle!»

«Kes on kuuma piimaga suu kõrvetanud, puhub ka külma vee peale.»

«Miks sa kiusad mind? Kas ma sind kiusan?» kaebas Mariina. «Või... kiusaks veidi?» muutis ta tooni. «Mis sa arvad, Peeter? Ma tahaksin väga sind veidi kiusata.»

Tugev soe käsi võttis mul kaela ümbert kinni. Tundsin palavat hingeõhku oma paremal põsel.

«Kolhiida» kabiin on nagu kämpingumajakake. Juhiistme taga on koguni midagi diivanvoodi taolist, kus pikamaareisidel puhata saab. Ja pidurdada on nii neetult lihtne!

«Ära mängi, sa ajad meid kraavi,» kallutasin pea ettepoole ja keskendasin pilgu teele.

Mariina naeris.

«Tead, mis Giivi mulle rääkis?» küsisin ruttu.

Seda ta ei oodanud. «Jäta Giivi rahule,» sakutas ta mu juukseid. «Tahad, et ta naabrid luksumisega üles ärataks?... Peeter, pea korraks kinni.»

Mis virre selles naises küll käärib!

«Sa pead hommikuse rongi ajaks koju saama,» meenutasin.

«Jõuame. No peata siis juba!»

Lahutasin siduri, pidurdasin. Mootorit ma välja ei suretanud.

Enne kui jõudsin käe süütevõtmeni küümitada, tundsin Mariina sõrmi oma kuklal. Ta tõmbas mu pea ligemale ja suudles mind.

Polnud tema suudluses plikade kohmakust ega ka Juta ülepingutatud püüdlikkust. Selles oli hella jõudu, väljakutset.

Valehäbi poleks mind tagasi hoidnud. Me võime ühele truud olla, tema eest, kui tarvis, surma minna — ning ometi himustada teist, kas või korraks. Tean ka seda, et võib eluaeg ühele kuuluda ja iga päev teda reeta — mürgitada tema elu irisemisega, välja lobi-seda tema saladused, rikkuda rõõmud, ajada ta iseen-daga konflikti ja sõpradega tülli.

Mina igatahes hoolin mõttekaaslusest rohkem kui voodikaaslusest. Truudus ei tähenda mulle mitte seda, et mu kallim endale voorusevöö ümber paneb ja võt-med minu kätte hoiule annab, vaid et ta mind maha ei müü, et ta seisab mu kõrval mu raskeil päevil, kui ma teda vajan.

Nii vastaksin, kui küsitaks, mida Peeter Linnus arvab moraalist. Aga need teooriad ei aidanud mind.

Mariinat ma ei saanud puutuda.

Giivi on minusse ikka hästi suhtunud. Ta on mu sõber. Naljakas, armukade sõber. Noh, see pole tema enda teha. Mis mulle ja Mariinale pole üldse probleem, on Giivile — tragöödia. Väljamõeldud piin on ju nii-sama julm ku tõelinegi. Juhtub, et jalutu kurdab jala-valu. Või näiteks mõelge, mõelge kõigest jõust, et ham-mas valutab — ja juba ta hakkabki tuikama.

Ta ei saa teada? Ei loe, mina ju tean. Ma pole enam Peeter, vaid siga, kui ma Giivile sarved pähe teen!

Nõnda ma mõtlesin. Ise aga suudlesin Mariinat.

Ta tajus, et midagi on viltu.

«Peeter... Peeter, ae!» hüüdis ta sosinal. «Kus sa oled?»

«Siin,» ohkasin.

«Ei ole. Pole tunda. Millele sa mõtled?»

«Giivi rääkis mulle...» kavaldasin.

«Sa oled niisama tüütu kui Giivi!» pahvatas Mariina. Ta vist arvas, et narrin teda.

«Sõida edasi!» nõudis ta, nagu poleks see olnud tema, kes nüüdsama peatada palus. «Sõida edasi, kuuled, kaua me siin passime?»

Lükkasin käigu sisse, andsin gaasi.

«Noh, pai poisu, mida Giivi sulle siis rääkis?» Mariina oli lõikavalt irooniline. Pidin talle rahunemi-seks aega andma.

«Oma vanaisast. Kord lõhkunud vanaisa puid. Väsi-

nud ära ja õhanud: «Tuleks ometi surm!» Vaadanud — seisabki viikatimees tema kõrval. «Sa kutsusid mind, vana?» — «Jah, genatsvaale, ole hea, aita puud ära lõhkuda!» Surm olnud rõõmus, et eluga pääsenud.»

Mariina sasis mu juukseid.

«Kas sa Jutale ka muinasjutte räägid?»

Vaikisin. See oli valus kättmaks. Jutaga on mul viimasel ajal lugu õige segane. Ta nagu väldib mind. On tal ehk keegi teine? Ütleks ta seda sõnaselgelt, siis oleks asi vähemalt ühel pool. Aga niipea kui ma teen katsed meie vahekorda klaarida, on Juta mu vastu kohe üle ootuste hea. Ta oskab mu kahtlused silmapilk hajutada. Ja nii on mul varumehe rumal tunne.

«Või räägib tema sulle muinasjutte — ja sina usud?» keeras Mariina ora mu hingehaavas.

Vaikisin ka nüüd. Kui ta midagi teab, siis öelgu välja... ei, parem ärgu öelgu. Teiste käest ei taha ma seda kuulda.

«Hea küll,» halastas Mariina mu peale. «Enam ma sind ei kiusa. Lepime ära!»

See tuli südamest.

«Ära pane pahaks, et ma vingus olen,» vastasin. «Tead, kui sul kord hakkab viltu vedama, siis lööd ka selili kukkudes nina veriseks. Tee mis tahad, ükski kant ei löi ka. Kõik läheb untsu.»

«Kõike ma sul heaks keerata ei oska,» lahutas Mariina käsi, «aga brigaadi nõuame su tagasi. Katseta, proovi.»

«Seda ütled sina,» kahtlesin. «Aga teised?»

«Sevastjanil ja Giivil pole sinu vastu midagi. Kutt ässitab neid sinu vastu üles. Aga ära sa Giivile iitsata, et ma sinuga Tallinnas käisin, ta läheb marru.»

Jah, oleks see kõik nii kerge! Kuidas nende kõigiga ühist keelt leida?

Vaikisime kümme-kilomeetrit. Otse mu ees oli kuusõõr nagu kollane valgusfoor. Hoiatus tundmatu ohu eest.

Olime kaua oodanud külma, et lörts kaoks. Täna oligi selge, külm öö. Liivatamisautod hilinesid nagu ikka. Konarlik jäätanud maantee silledas kuuvalgel. Kuni sa otse sõidad, hoiavad värsked protektorid auto kindlalt teel, aga katsi sa pidurdada või rooli veidi järse-

malt keerata! Lasksin keset teed, sest sahk oli lume kraavi lükanud ja ma ei näinud, kus perv lõpeb ning kraav algab.

«Kui sa väsid, teeme vahetust,» ütles Mariina.

«Mis nüüd enam,» haigutasin valjusti. «Poole tunni pärast oleme kodus.» Vahepeal oli mul silm tõepoolest looja kippunud, nüüd hakkas suur unehäda juba üle minema.

«Näe, juba ongi Veskimetsa teerist,» elavnes Mariina. Eemalt paistis jah teerist.

Ja imelik — seal tantsis keegi. Või viirastus see mu väsinud silmadele?

Hetk hiljem mõistsin, mis see oli. Metsatuka tagant lähenes autotulede hubisev valgus ja pani varjud tantsima. Teeristil aga seisis kõhnuke inimkogu, käsi püsti. Ilmselt oli ta nädalalõpuks maale sõitnud ja tahtis nüüd, enne kukke ja koitu, linna jõuda.

Võtsin gaasi maha. Ja hästi tegin, sest samas sööstis lumiste puhmaste tagant välja «Moskvitš-408» ning kihutas meile täistuledega vastu. Tõstsin käe silmi varjama, teisega pöörasin nii palju paremale kui sain. Juba oligi «Moskvitš» meist õnnelikult möödas. Rool aga ei andnud enam tagasi keerata. «Kolhiida» vajus kaldu. Prauh!... Olime kraavis. Mõttetult, masinlikult vajasin kasutule pidurile, keerasin süütevõtit ja millegipärast lülitasin tuled välja.

Enam ei paistnud teeviita ega selle juures «hääletanud» inimkogu. Neid lihtsalt ei olnud enam.

Koolipäevil Tallinnas ekskursioonil käies juhtusin nägema trammi alla jäänud meest. «Lähme edasi, lapsed!» hüüdis meid õpetaja, mina aga trügisin uudishimulike parvest läbi. Trammi kõrval lamas selili hallijuukseline mees kulunud palitus. Kael oli tahapoole kooldunud, nii et pealagi puudutas asfalti. Mitte tramm — valu oli mehe kõverasse muserdanud. Seal, kus olid olnud jalad... aga sinna ma hoidusin vaatamast. Nägu oli puhas, verega määrdumata, ja ma tahtsin näha tema ilmet. Ma polnud ju surnud inimest kunagi näinud. Tahtsin teada, mida ta tundis oma viimisel hetkel. Lasksin pea längu ning nägin rauga hääletuks karjeks tardunud suud ja avali jäänud silmi. Mind hämmastas, et silmad olid lahti ja ometi neid nagu pol-

nudki. Siis taipasin. Valu oli nad pahupidi pööranud... Kiiresti järgnesin teistele.

Ma pole kihutaja. Nende silmade tõttu olen ikka ettevaatlikult sõitnud. Ma ei taha leida oma auto alt kedagi, kes veel äsja oli nagu teie ja mina, nüüd aga vaatab mind nahksete, silmitute silmadega.

Neetud öö! «Moskvitš» oma täistuledega, kraav, teerist, kadunud inimkogu...

Istusin kinnisilmi ega liigatanud. Kartsin välja ronida ja näha «Kolhiida» külje all muserdatult — keda? Oli ta mees või naine? Noor või vana?

«Peeter! Ega sa viga ei saanud?» kuulsin Mariina kohkunud hüüet.

Raputasin pead.

Kuulsin ukse klõpsu. Mariina. Avasin silmad ja sundisin end välja hüppama.

«Mis tempe te, sindrid, teete!» sajatas korraga kraavi teisel kaldal kime vanamehehäääl. «Lakku täis, kuradid, litsuvad mööda teed, justkui pureksid neid parmud... Nüüd on masin mokas — ja palju siin puudus, et oleksite minust jõuluingli teinud!»

Mees seisis põlvini lumevallis, silmad ehmatusest jõllis, läkiläki ühe kõrva peal viltu. Ta raputas kondiseid rusikaid ja nõtkutas kentsakalt põlvi. Sööstsin tema juurde, krahmasin tal ümbert kinni, tõstsin ta õhku ja keerutasin ringi. Naersin valju häälega. Mul oli pagana hea meel, et maailmas on kräbedaid vanapapisid, kes liuskjalt teelt aegsasti üle kraavi ohutusse kaugusse oskavad pugeda. Kui ma mehe lahti lasksin, vangutas ta pead, pomises midagi poolemeelsetest inimeseloomadest ning hakkas sülitades ja torisedes Sarala poole kõmpima. Vaevalt ta järgmist autot peatada proovib — jalgsi on ikkagi kindlam!

«Numbrit nägid?» kuulsin Mariina häält.

Ilmselt ei küsinud ta seda esimest korda. Nägin tema näol vastuse ootust.

«Mis numbrit?» pärisin totralt. «Ei näinud,» vastasin viimaks, kui küsimuse mõte minuni jõudis. «Ma tean seda autot,» lõin käega. «Üks lihakombinaadi mees hiljuti ostis. Kuradi kakk!»

«Kes seal sees oli?» uuris Mariina.

«Oli, kes oli... tont temaga,» kostsin vastu tahtmist. «Vaata parem, mis «Kolhiidast» on saanud.»

Tegime tiiru ümber auto. Suurt viga ei paistnud tal olevat. Ainult kabiini nurk, mis teeviida maha niitis, oli mõlksis. Kraav pehmet lund täis — vajusime nagu padja sisse.

«Omal jõul me välja ei rabele,» nentis Mariina mõnelt.

«Pole lootagi,» kinnitasin reipalt. Hea, et meil niigi läks ja too mehike praegu kuuvalgel metsa poole tuiab.

«Hakka sa astuma, jõuad õigeaks ajaks koju,» soovitasin. «Mis see paar kilti minna on!»

«Aga sina?» kahtles Mariina.

«Ma ootan siin. Keegi ikka sõidab mööda ja tirib mu kraavist välja.»

«Millal?» ei uskunud Mariina.

Kell oli viis. Kuskil kires kukk. Kukk — lugesin kuskilt — hakkavad alati just siis laulma, kui Canopus silmapiiri kohale tõuseb, olgugi ilm pilves ja kukk ise kanalas, kust ta Canopust näha ei või. Kummaline maailm. Mis on kukkedel kauge tähega asja?

Ja mis on sul kukkedega pistmist? — pahandasin, tabades end sedavõrd ajakohatult mõttekäigult. Hoolitse enda eest!

«Sa külmud siin kringliks,» muretses Mariina.

««Kolhiida» kabiinil on hea küte sees,» vaidlesin vastu, ehkki teadsin, et ma ei riski mootorit käivitada. Auto seisis kõvasti kaldu ja ma ei tahtnud uhiuut mootorit kihva keerata — vaevalt see niisuguses asendis korralikult õli saab. Parem vehin natuke, kui külm hakkab.

«Tead mis,» tuli Mariinale hea mõte. «Ma ostsin Gii-vile pudeli tsinandaalit, võta see külmarohuks. Sa ju nüüd jalamees.»

«Aitäh.»

«Katsun sulle abi saata. Nägemiseni!» Mariina viipas mulle ning hakkas kärmesti sammuma sinnapoole, kuhu oli kadunud õnnelikust õnnetusest kokkunud taaditudi.

«Kaiel, Mariinal, Kutil ka — kõigil oli õigus!» põhjasin end üksi jäädes. «Mina olin ainuke pime.»

«Moskvitšist» ei näe «Kolhiida» kabiinis istujaid, nagu kõnniteelt ei küüni teise korruse aknasse vaatama. Nemed aga olid «Moskvitši» avara tuuleklaasi taga justkui vitriinis. Justkui pulmatarvete kaupluse vaateaknal. Õnnelik paarike...

Mulle meenus, kuidas ma sügisel Jutat mõnikord oma vana ZIL-iga sõidutasin. Kuue laotasin istmele, et tal kleit ei määrduks, käikusid vahetasin vasaku käega, et paremat tema ümbert mitte ära võtta. Ja nüüd lamaskles ta nii mugavalt seal pirukamätsija kaisus... Ah, kuradile Juta, kuradile kõik!

Lõdisedes tõstsin jala viltusele astmelauale ja ronisin jahtunud kabiini.

9. MIS NÜÜD?

Kai täidab kohust

August käib muidu pärast lõunat ikka esimesena teekonnalehte võtmas — ta on mul ju igal pool esimene! —, aga täna tuli ta viimasena. Tal läinud direktori juures aega.

«Sa võiksid mind ka asjasse pühendada,» ütlesin talle. «Mis nõu te vana Mooritsaga ühtelugu peate? Räägi välja! Sa ju lubasid mulle kõik ära rääkida.»

Tema aga pillas mulle: «Ketra, Liisu!», pistis teekonnalehe põue ja vedrutas pikkade sammudega minema.

Oi! Ma ei suuda ikka veel uskuda, et nüüd on ta minu, päriselt minu. Minu August! Kõige mehisem, kõige ilusam... Kui kena ta suusabaasis välja nägi! Treeningud sobivad talle hästi, ta on treeningutes nii sportlik. Ma nägin küll, kõik tüdrukud piilusid teda ja kadestasid mind.

Mina aga... ah! Praegugi hakkab häbi, kui sellele mõtlen. Esimesel öhtul majutati meid, kuhu juhtus. Aga järgmisel öhtul olime juba teiste puhkajatega tuttavad, vahetasime kohti ja kombineerisime, kuni saime endile omaette toa ülemisel korrusel. Tillukese katusekambri nagu rongi kupee, aga omaette. Läksin varakult üles, tegin enda kenaks nagu pruut pulmaööl. Eks ta meil sedamoodi pidanudki olema. Väikese ennetusega. Olin selleks puhuks imeilusa öösärgi muretsenud. Särk nagu muinasjutt, vaatad peeglisse ega tunne end äragi... August aga tahtis soliidne olla ja istus all meestega kaardilauda. Mängisid vist bridži. Ja kindlasti raha peale. Igatahes niipea ta üles ei tulnud. Ja mina olin päeval nii kõvasti suusatanud ja nii hirmus väsinud, et jäin viimaks magama. Jajah. Magasin oma pulmaöö maha. Hommikul pahandasin Augustiga, miks ta mind üles ei ajanud. Tema ütles, et ei raatsinud, ma magasin nii magusasti.

Hommikul, kohe kui silmad lahti sain, äratasin ta suudlusega. Ja sel päeval meist suusatajaid ei olnud. Lõunagi tõin tuppa. Oi, kui hea meil oli!

Minu, minu August... Kargasin laua tagant püsti: rõõmust võib lolliks minna, kui sa seda kellegagi jagada ei saa.

Lippasin Jutta juurde.

Jutta lobises telefoniga, nagu ikka. Ja jälle tolle liha-kombinaadi poisiga. Oh sa tuulelipp! Ei, temale ma ei räägi, mis mul põues pakitseb. Tema ei saa sellest aru. Suvel ta mehkeldas Augustiga, siis tuli Peeter tagasi, ja nüüd... Huvitav, kas ta ise teab, mida ta tahab?

Kui Jutta viimaks toru käest raatsis panna, küsisin:

«Ütle, Jutta, kes sul siis lõpuks see õige on?»

Jutta muigas. Mis sa muigad, varem võisid sa minule ülalt alla vaadata, aga nüüd pole ma sinust enam raasugi rumalam. Ma pole enam laps.

«Tead, Kaieke,» lausus Jutta kulme kergitades ja jälgis ise, kas ma märkan, kui moekalt tal kulmud on kujundatud. «Ma mõtlen iga kord, kui mul keegi on, et nüüd ongi see õige.»

Ole lahke! Seda Jutta küll... päris pahviuks lõi mu oma vastusega. Kui ta mõnele kavalerile hambasse puhub, sellest saan ma aru, ta ju ise ütleb, et poistega on väike hädavale alati lubatud — aga mulle pole tal põhjust luisata. Küllap ta mõtlebki niiviisi.

«Anna mulle üks ilus suur paberileht,» palusin, et hämmeldust varjata. Viisin selle oma tuppa. Enne õhtut mul suurt midagi arvestada ega korraldada ei olnud, otsustasin pisut ühiskondlikku tööd teha.

Komsomolikomitee andis mulle ülesande: joonistada Linnuse Peetrist seinalehte karikatuur. Selle avarii pärast. Me ju peame reageerima, — mis meist muidu mõeldakse! Pärisime Peetrilt komitees aru, aga ta ei tahtnud rääkida. Ütles, et autoinspektor koostas protokollid, seal on kõik kirja pandud, võtke ja lugege. Noh, kui sa meile rääkida ei taha, meie sind ei sunni. Oma asi. Oleksime sind natuke kritiseerinud, muud midagi. Sina aga teed oma olukorra ise täbaramaks.

Näo kontuurid tabasin kohe esimesel katsel. Kandle line tugev lõug. Mehine lõug. Mitte nii lennuka joo-

nega kui Augustil, kuid siiski üsna sümpaatne. Kõrvad aga justkui takjalehed.

Nii. Juba võis minu pildil Peetri ära tunda. Juuksepiir läheb siit... siit... ja siit. Juuksed on Peetril karmid ja sirged nagu traadid. Mis värvi? Hm. Ei punased ega pruunid. Rusked? Roostekarva — jah, see on õige sõna. Peetri nägu ma küll peedipunaseks ei värvi, nagu see tal on. Sünnivigu ei naerda. Ja kui ma näo punase teeksin, siis ei tuleks nina küllalt/ kontrastselt esile. Nina peab selle pildi peal tingimata punane olema. Peeter-punanina. Selleks see karikatuur ju tellitigi. Kes tal käskis rooli taga juua! Isegi Sevostjan on ettevaatlikum.

Üksikasjad olid nüüd paberil, aga tervikut veel ei tekkinud. Uurisin pilti õiget pidi ja tagurpidi — mis siin küll puudub? Ahah. Selge. Peetri nägu on lohakas, koguni puisevõitu, aga mida tema miimika edasi ei anna, seda ütlevad silmad. Need on tal — jah, missugused nad tal õieti ongi? Pilt sai sellepärast elutu, et ma ei osanud tema silmade ilmet edasi anda. Joonistasin ja kustutasin, katsetasin uuesti ja kustutasin jälle maha. Ei, nõnda ei tule mul mitte midagi välja!

Tõusin, võtsin palitu lahtiselt õlgadele ja jooksin jäätanud õuel liugu lastes garaaži. Ma pidin Peetri silmi veel kord nägema.

Peeter kükitas oma tohutu «Kolhiida» kõrval ja kompas kabiini mõlkis nurka. Ta kompas seda otsekui midagi mõõtes või meelde jättes. Ühe suure ja sügava mõlgi asemel, mida olin autol näinud avariipäeva hommikul, oli nüüd mitu-mitu väikest. Neid ta uuriski ja jättis meelde. Siis ronis ta kabiini ja lõi paar korda seestpoolt kõvasti haamriga. Välja tulles viskas ta suure haamri käest ja võttis betoonpõrandalt teise, väiksema. Küll oli tal ümberringi haamreid, suuri ja pisikesi!

«Ega Augustit siin ei ole?» pärisin moe pärast, kui ta pilgu küsivalt minu poole tõstis.

Peeter raputas pikkamisi pead. Teadsin isegi, et August on sõitu läinud, aga ma ei saanud ometi Peetrile öelda: «Kas sa ei tahaks mulle karikatuuri jaoks poseerida? Vaata siia, ma pean nägema, missugused silmad sul on.»

Nüüd ma nägin. Peetril olid kurvad silmad.

Kontorisse tagasi minnes ma enam ei lasknud jääl vissi. Peetril olid kohe hirmus kurvad silmad.

Ah, mõtleks! Mis mul sellest on. Tegin südame kõvaks. Tal peavadki kurvad silmad olema, kui ta uue auto kraavi kupatas ja mundrimehe saatel baasi toodi.

Hirmus on inimestes pettuda. Ei tahaks ju kellestki halba mõelda. No kust võisin ma teada, et Peeter ainult teeskles oma edumeelsust, ja kõik, mis ta meile rääkis, oli tühipaljas sõnakõlksutamine. Oleks tal tõsi taga, küllap ta siis kaitseks end, võitleks, mässaks... Augustit mustab ta kadeduse pärast. August juba sohki ei tee. August on uljas ja sõidab julgemini, päris loomulik, et ta jõuab rohkem otsi teha. Tema ei targuta. Ja eks ta ole omajagu häbematu ka, kopa alla trügib ta vist küll väljaspool järjekorda. Trügigu, mis mees ta muidu on, kui ta teistest ette ei püüa jõuda. Kadekops Peeter tahtis Augustile auku kaevata — ja kukkus ise sisse. Paras talle!

Ma ei joonistanudki Peetrit nii, nagu ma teda garaazis nägin. Joonistasin ta nii, nagu ma temast mõtlesin. Mitte kurbade silmadega, vaid viinauimas mehe hanelaljaka pilguga. Hästi totra ilmega. Siis tõin Juta käest neli knopkat ja torkasin karikatuuuri seinalehte. Olin oma kohuse täitnud.

Peeter vaikib

Plekksepatöö on tüütu töö, vähemalt mulle. Ma ju ei tunne asja. Aga õiget plekkseppa meie baasis ei olegi. Kes veoautolt ilu nõuab! Kui juht porilaua või veokasti lömmi sõidab, lööb ta ise mölgid välja ka, nii hästi või halvasti kui oskab.

Tagusin «Kolhiida» kabiini nurka siledaks terve tänase päeva. Lööma peab väga ettevaatlikult, õrnalt, muidu venib plekk välja ning jääbki laineliseks. Lõin kord ühelt, kord teiselt poolt. Väljas vähemalt nägin, kuhu lüüa, kabiini hämaras sapis aga kobasin käsi-kaudu, et õiget kohta üles leida. Harjumatust asendist hakkasid käed valutama.

Hommikul käis Giivi mind vaatamas. Ta küsis, kuidas mul see lugu juhtus. Pomisesin midagi arusaamatut, pugessin kabiini ja hakkasin valjusti kõlksutama. Kill... kõll...

Mis ta pärib! Ta pole enam mu brigadir, ma pole kohustatud talle aru andma.

Giivi rääkis midagi, õpetas vist, kuidas on parem mügaraid ja mõhnu välja lüüa. Ma ei kuulanud teda. Õpetama olete kõik kanged!

Ühmasin: «Mh-mh...» ja tagusin edasi.

Siis jõudsid minuni lausekatkendid: «Mul on üks... võta, genatsvaale... hea sirge kannaga... läheb tarvis...»

Miski kukkus kilinal betoonpõrandale. Kui ma kabiinist välja ronisin, oli Giivi läinud. Põrandal lebas väike haamer. Vaatasin — oli teine tõepoolest hästi kanti viilitud ja hoolega sitkest kasepuust varre otsa sobitatud.

Muul ajal oleksin kindlasti rõõmus ja tänulik olnud. Nüüd aga mõmisesin: «Enne raiud mul pea otsast, siis tuled pai tegema... Kuradi kääkk!»

Kõlksutasin kurjalt edasi.

Lõuna ajal käis Sevostjan garaažis. Natuke aega vaatas ta vaikides ja nohisedes mu tööd pealt, siis hakkas pajatama: «Tead, hommikul seisis Kaare uulitsal üks «Moskvitš», lõuad laiali. Lõugade vahelt rippusid kellegi jalad ja taguots. Jalad, saad aru, lühikesed nagu pörssal, taguots lai nagu vanal orikal. Pidasin kinni — ehk saan kuidagiviisi aidata. Vahest on aku nõrk või küünlad märjad, siis vean trossi otsas käima. Ja kas sa tead, Petka, kes kapoti alt välja ronis? Toosama kehkadivei, kes Jutale ilmast ilma pirukaid tassib! Sülitasin ja sõitsin minema. Las pusib. Tema, saad aru, mind pulma ei kutsu. Sina, Petka, oleksid kutsunud...»

Ma ei vastanud ka Sevostjanile musta ega valget, tegin ainult: «Mh-mh...» Tunned kaasa? Hilja! Miks sa mind õigel ajal ei aidanud...

Sevostjan otsis midagi põuest, kummardas ähkides ja pani mu juurde põrandale... haamri. «Väärt riist,» lausus ta rämeda häälega. «Kui enam vaja pole, tood tagasi.»

Kohmakalt nagu puuhunt pöördus ta ringi ning jõntsis minema.

Tema haamer oli tõepoolest väärt riist: üks ots kumer, teine sirge.

Päeva jooksul kogunes mul nõndamoodi terve haamrite kollektsioon. Kuid see ei tõstnud mu tuju.

Ka koolivend Kutt käis mind vaatamas ja tõi mulle mõne tööriista lisaks. Muidugi luges ta peale vältimatud õpetussõnad ja pillas viimaks hästi varjatud rahuldustundega nagu muuseas, et Moorits on otsustanud mu süüteo seltsimehelikku kohtusse anda. «Ahah,» kostsin. «Mh-mh...»

Kutt lahkus reipal sammul, nagu oleksid tal vedrud all olnud.

Mina muudkui kõksisin. Ma ei tahtnud kellestki teada. Sundisin end kõiki tundeid maha suruma nagu kord koolipõlves, kui ma iseloomu karastamiseks otsustasin süüa kolm sidrunit ühtejärke silma pilgutamata ja suud virildamata. Ja sõingi.

Plekk hakkas siledaks saama. Et kõige pisemadki mügarad ja lohud silma hakkaksid, tõin kandelambi ja valgustasin kabiini küljelt.

Kui nad on otsustanud minust maksiku mis maksab lahti saada, — mõtlesin, — siis pole selleks põhjust vaja otsidagi. Piisab ettekäändest. Ja ettekääne leitakse alati, tarvitseb vaid tahta. Meie amet on kord juba niisugune. Autojuht, kellel on ühiskondliku inspektori tunnistus taskus, võib oma ametivennale mõne päevaga mitu protokollikoostada. Teel juhtub ju ikka midagi ja inimene on ekslik. Ütleme, varahommikul on kuhugi uus keelumärk üles seatud. Eile seda veel ei olnud. Paha aimamata sõidad sa vanas heas usus tuttavasse tänavasse sisse — ja juba kõlabki vile. Või, ütleme, sa kontrollisid enne väljasõitmist kõiki tulesid. Kümne minuti pärast aga pörub sul üks suunatuli teekonarusel lahti või põleb läbi — ja jälle oled sa tahtmatult määrusi rikkunud! Ettekäändeid leiab alati.

Ei, mis ma ilmaaegu kemplen! Kui me kõik üksteise vastu ausad ei ole, kust siis tõde oodata? Kas kavaldajate ja petiste kamba koostöö tulemusena võib kuskilt äkki välja karata tõde ja õigus? Ei. Kõik algab meist endast.

Oot-oot... Kas asi on nii hull? Kas ma ei viska üle? Kas kõik need haamid, mis mulle täna toodi, ei löö musti kannatajapriile puruks?

Mulle meenus, kuidas me hiljaaegu ühel lõunatunnil olime kontoris istunud ja Juta taskuraadiot kuulanud. Äkki kostis raadiost diktori hääl: «Erakorraline teade. Erakorraline teade...» Siis jäi krapp lootusetult vait.

Kuidas me kobaras koos õnnetu transistori kallal püüesime, üksteist pigem segades kui abistades! Ma hüüdsin õhinal, et küllap nüüd mindi Kuu peale. Millalgi see ju peab tulema. Kutt irvitas skeptiliselt: «Kettera, Liisu!» Moorits pistis pea kabinetist välja, et näha, kas me kiskleme või mis on lahti; seletust kuuldes tõmbus ta kergendustundega tagasi: Kuu peal tehtagu, mida tahetakse, see pole tema mure...

Õhtul kuulsin päevauudiste saates, et inimese lennust Kuule polnud seekord veel juttugi, oli välja saadetud järjekordne Maa tehiskaaslane, muud midagi. Nendega oleme me juba harjunud.

Nägin tookord, et millised mu töökaaslased oma argipäeva-askeldustes ka ei oleks, neis kõigis elab ometi midagi puhast ja ülevat, midagi, mis on suurem kui nad ise.

Aga mis mul sellest abi on! Mul pole kuuraketti, millega neid argielu tardumusest, ükskõiksuse ja minnalaskmise meeolust üles raputada...

Kus see kumera otsaga haamer on? Kuhu ma ta ometi panin?

Vaatasin ringi — ja silmasin enda kõrval kellégi jalgu. Väga tuttavaid saledaid jalgu. Millal ta oli tulnud? Kui kaua ta mind juba jälgis? Kuidas ma tema samme ei kuulnud?

Kargasin püsti. Viivu vaatasime teineteist vaikides. Mina teda — sõnatu etteheittega, tema mind — uudishimuga: huvitav, mida ma ütlen ja kuidas ma sellest kõigest üle saan. Juta jäi endale truuks.

«Nii et... sul on nüüd Raimu?» küsisin.

«Ja mis siis? Kas ma ei tohi käia, kellega tahan?» edvistas Juta täpisealt nagu varem.

«Egas ilmaaegu öelda: oleksid onul rattad all...»

«Peeter!»

Kõige naljakam, et see protestipurse oli täiesti siiras. Juta ripsmed tõusid ja vajusid masinlikult. Täistuled... pooltuled... täistuled.

«Nojah... ta on hea inimene, eks ole?» norisin edasi. «Imelik, et sa sellest just siis aru said, kui ta käru ostis.»

«Miks sa räägid minuga, nagu oleksin milleski süüdi?» Ka see kaebus oli ehtne. Viivuks nägin endist Jutat, minu Jutsi.

«Ei, meie pole kunagi süüdi,» lohutasin teda. «Sa ütled, sul on igav...»

Lõin järsku kahtlema, kas ma käitun temaga õiglaselt. Ma pole ju tüdruku nahas olnud. Kas ma ei nõua Jutat võimatut? Lõppude lõpuks, me oleme niisugused, nagu me oleme. Jätksin sootuks teisel toonil:

«Aga äkki sul ongi õigus? Vahest peakski kogu selle krempli pörgusse saatma ja Tallinna kolima?»

Viivuks tundus kõik võimalikuna. Talvisel eksami-sessioonil langeb osa üliõpilasi välja, kaugõppest võib statsionaari üle minna. Ja kui Juta seda väga ihkab, kui see on talle nagu palveõele hingeõnnistus... Kes teab, ehk annab midagi veel heaks pöörata? Meeleldi, oh kui meeleldi oleksin seda uskuma hakanud. Meil on ikka kergem, kui leiame mõne patuoina. Käes! Sarala, sina oled süüdi! Oled vaene ja kohtlane ja mahajäänud, suure maailma suurtest teedest eemal. Siit pagedes pääseme iseendi eest!

Kuid jälle seisis mu ees nüüdne, võõras Juta. Asjaliku^{lt} raputas ta värvitud pead:

«Sinuga, Peeter, ei tule ma enam kuhugi. Sõida Tallinna või Nuustakusse, sina hakkad igal pool oma tobedat õigust taga nõudma. Hommepäev oled kõigiga pahuksis. Mis elu see on? Ma ei taha, et inimesed ka minust eemale hoiaksid, nagu oleksin kärnas.»

«Aitäh.»

«Võta heaks. Ära pea pikka viha, eks ju?»

Tema juutt oli kole tuttav, tuli nagu magnetofonilindilt. Ei, seda tüdrukut ei saa ma enam kunagi armunud koolipoisi pilguga vaadata... Siitpeale näen ma teda ennast, mitte minu Jutsi, pooleldi väljamõeldut. Kuidas ma varem ei märganud, et tema edvistamisvõtted,

jah, isegi tema nükked ja torked nii vaimuvaesed, nii üksluised on?

Olin oma armuloos üle mäeseljaku jõudnud. Sealpool, kust ma tulin, oli kõik päikesepaistel sillerdanud, nüüd nägin järsku ainult varjukülge. Kas või jooksepiruka-Raimut tänama! Kui see silmade avamine vaid nii valus, nii alandav poleks...

«Miks sa üldse siia tulid? Narrima?» küsisin karmilt.

Juta uudishimu ja mängulust olid rahuldatud. Ta muutus üliasjalikuks: «Moorits käskis öelda, et homme pärast tööd keegi ära ei läheks. Homme on seltsimeheleliku kohtu istung. Arutatakse sinu avariid. Ta käskis seda kõigile öelda. Sulle ka.»

Kähku küll. Ah, mis siis, saabki rutem asjad ühele poole. Eelistan alati selgust.

Kükitasin ja võtsin haamri. Kill... kill... kill... kill...

Ma ei vaadanud tagasi, kui garaažiuks kinni kolksatas.

10. VANA AASTA VIIMASED VEMBUD

Kutt elab läbi segaseid tundeid

Hommik oli sompus. Kõigest kolm päeva oligi külma pidanud, nüüd kiskus jälle sulale. Sirutasin end, hingasin mõnuga sisse kuuselõhna. Jõuludeks toodud kuusk oli kuivama hakanud ja poetas okkaid, aga ta pidi jääma tuppa veel paariks päevaks, uusaastani. Meie peres peetakse niihästi jõulusid kui ka nääriseid: kahed pühad on kahed pühad.

Kargasin voodist, läksin mõne pikka sammuga üle toa akna juurde ning väratasin — põrand oli külm nagu too röske hämu seal väljas. Inimtühjal tänaval tabas silm üheainsa valge akna. Linnuste aken. Kunagi plinkis see mulle morset. Mina vastasin. Sain võõrasisa käest valusa võmmu: mis sa, poisilontrus, plöksutad, salter maksab raha ja ega lektritki muidu anta!

«Peeter on täna varajane,» mõtlesin. «Mina ka,» tungatas kohe. Säärasel päeval ei maga keegi sisse. Hommik tuleb armutult nagu sõdurisalk, kes aovalgel asub tribunali otsust täide viima.

Pärast tööd pidi meil tulema seltsimehelik kohus. Protsess seisis alles ees, aga ma juba teadsin, millega see lõpeb. Ega Moorits ilmaaegu kiirustanud, et pahan-dused kõik vanasse aastasse jääksid, ega ta ilmaaegu oma lavastusele nii hoolikalt osatäitjaid valinud.

«Osad on vahetatud,» parastasin. «Enam sa, puna-nägu, mu kallal ei kraaksu!» Täna istub süüpinkil Pee-ter — ja süüdistaja olen mina, August Vent. No nüüd ta saab, mida ta ammu teenis. Täna teeme arved klaa-riks. Katsugu ta veel nina püsti ajada. Ta on mul peos ja ma pitsitan teda, nii et ta ägiseb!

Olin seda päeva oodanud nagu kõuts kevadet. Peetri tööletulekust saadik polnud elul enam õiget maiku. Ei, mitte Juta pärast. See oli tunane mure. Ausalt

öeldes, mulle passibki rohkem end Kaiel hellitada lasta kui Jutale järele joosta. Lõppude lõpuks pidi ju Peetergi Jutast suu puhtaks pühkima. Nii et siin oli meil seis üks-üks. Asi polnud hoopiski mitte Jutas. Enam mitte.

Ma lihtsalt ei viitsi enam rügada helge tuleviku heaks, mis võib ka hoopistükkis tulemata jääda. Juba mitmendat kuud seisab mu hoiuarve kinnikülmunult. Sedasi läheb inimene halliks, enne kui ta omaenda «Moskvitši» istumise alla saab. Ja mõni neetud sell, minust igatepidi nirum, vuhiseb ühel päeval minust mööda, Kaieke kaisus. Ei, kuramuse pärast, Kai pole ometi Juta... aga mine sa tea!

Sootuks vabam tunne on, kui Peeter kuskil mujal oma eksperimente teeb ja tarku raamatuid puurib. Veel etem oleks, kui ta robotite peale üle läheks. Tal endal kergem ja teistel ka. Vendadel robotitel pole muud tarvis — olgu ainult aku laetud ja programm peas. Vehivad tööd teha ega küsi tasu.

Kuidas Peeter küll meie omadele kärbsed pähe ajas? Peaaegu nädalapäevad on ta brigaadist ära, kuid keegi ei riski esimesena otsi juurde kirjutada nagu vanal heal ajal. Annaksin ise eeskuju, aga Kaiega võib ütlemist tulla. Ta maalib nüüd mu teekonnalehti nii hoolikalt, nagu tahaks ta nad kirjanäitusele saata. Ka poolpime revident leiaks sealt vea. Hüva, ootan veidi, las õhk saab päriselt puhtaks. Peetrist ja tema voorustest jääb varsti paljas mälestus. Siis teen Kaiete väikese selgitustöö — ja võin jälle «vasakule» sõita.

Kaua vahtisin Peetri akna kollakat kuma. Siis kuulsin köögist ema pikka magusat haigutust ja kohvikannu voolava vee pahinat. Mõtteist virgudes tundsin äkki ebamäärast ärevust. Otsekui oleksin sõitnud Tallinnas üle Võidu väljaku teiste sabas, valgusfoori vaatamata. Ja järsku hakkab süda tagantjärele kripeldama: mis siis, kui valgusfooris siiski juba põles kollane tuli ning miilits mu numbri kirja pani?

Midagi oli juhtunud. Midagi oli teisiti kui varem. Aga kuidas?

Lagedam. Kõledam.

Vaatasin välja. Nojah. Muutunud oli suislepp mu akna all, tänava ääres. Suvine suur maru, milletaolist

ka kõige vanemad inimesed ei mäleta, oli teda imekombel säästnud. Nüüd aga olid tal kaks jämedat haru kadunud. Sestap mu aknatagune ongi nii lage.

Kaks punast värvilärakat korbatanud tüvel. Kaks veritsevat haava.

Nii kaua kui ma mäletan, on suislepp mu aknast sisse vaadanud. Uhkena, kaharana. Nüüd oli mul tunne, nagu tuleks lapsepõlve lemmikjõumees, kelle pilte ma «Spordilehest» välja lõikasin, kätetu sandina mulle vastu...

«Miks sa suislepa ära nüsisid?» pärisin hommikusöögi aegu võõrasisalt. Ta oli nüüdsama voodist tõusnud ja kratsis end unesegase mõnuga. Seepeale kõhis ta hääle puhtaks ning vastas mulle oma tavalise põhjalikkusega. Talle meeldib oma toiminguid pajatada. Nähku ja kuulgu kõik: siin majas pole juhusel asu. Taavet Kõvamees teab, mida ta teeb.

«Vaata, poiss, harilikult harvendatakse viljapuude võra kevadel, enne kui õienupud lahti lähevad. Ma mõtlen, kasulikum on teha see töö talve hakul. Siis koguneb ramm neisse okstesse, mis jäävad.»

«Miks sa tänavaäärsed harud maha saagisid? Need kandsid ju hästi.»

«Ilmaaegu kurnasid puud. Õunu ma sealt ei saanud. Kes aga mööda läks, ajas käe õieli ja napsas nagu omast aiast.»

«Võõrasisal jääb õigust ülegi,» tusatsesin tööle minnes. Mõnus on endas nii kindel olla. Mida sa ka ei ütle, mida ka ei tee — kõik on vaieldamatu nagu liiklusmäärustik. Vihvatas muigamapanev mõte: võõrasisal ja Peetril, kes muidu on justkui rooste ja raud, on ometi ka midagi ühist. Huvitav, kas nad ise aimavad seda?

Ega siis mina saaginud meie lapsepõlvesõprust läbi, nagu mu võõrasisa ilusa puu kasutud oksad ära nüsis... Peeter, justkui võõrasisagi, ajab ikka oma õigust taga. Kui kaua ma pidin seda veel taluma?

Mööduisin just Peetri majast, kui tuli tema aknast kustus. Lisasin sammu, aga ta jõudis mulle nurga peal

järele. Kätt andmata ühmasime tere ja läksime koos edasi. Silmanurgast nägin Peetrit läbi lirtsuva lume kahlamas, käed taskus, punetav nägu nii tõsine, nagu poleks ta kunagi osanud naeratada oma aga-mina-tean naeratust. Parastamishimu kadus, kättemaks ei pakku- nud mulle enam rõõmu, kui nägin vana semu seesugu- sena. Habegi oli tal ajamata, mida temaga muidu kunagi ei juhtunud. Esmakordselt märkasin, et tal on hele habe, palju heledam kui juuksed. No milks, pagana pihta, ta ei või ise elada ja teistel elada lasta?

Peeter nagu aimas mu mõtteid. Ta küsis: «On sul süüdistuskõne peas... prokurör?» Tema silmad pune- tasid magamata ööst.

Ausalt öelda, kavatsesin selle kõne paberile visata, et mõjuvam välja kukuks. Sahtlis sorides leidsin vana vihiku. «August Vent, IX-a klass,» seisis kaanel. Vii- mased leheküljed olid puhtad, mine või uuesti kooli, hakka otsast peale. Pistsin vihiku sahtlisse tagasi, kõne jäi kirjutamata.

«Mis sa norid! See on ju jant,» hakkasin täiesti oota- matult end kaitsma. «Vana peab protokollile kuidagi- viisi reageerima. Kahetsed pattu, annad sõna, et enam ei tee, ja asi ants.»

«Kui lihtne!»

«Tembutamise pead muidugi maha jätma.»

«Niutsumise ja sabaliputamise selgeks õppima, eks ole?»

Kargasin talle ette, sulgesin tee ja viibutasin tema nina all näppu:

«Loll! Tee oma ratse, kui see sulle löbu pakub. Pane oma autole kandilised kolvid või puurattad, aga meid jäta rahule, kuuled! Kui see sulle ei istu, siis mine siit ilusti omal soovil...»

«Aga kui ma ei soovi?»

«Mängi jah nüüd ka veel narri! Kas sa ei mõista, mis sind ootab? Juhiload võetakse ära nagu niuh. Siis tehakse sulle tuul alla ja antakse niisugune iseloomus- tus kaasa, et siga ka ei söö.»

Peeter uudistas mind, nagu näeks ta mind esimest korda, vaikis natuke aega ja lausus siis rahulikult:

«Üks surm puha, kas sind raiutakse pooleks või nel- jaks.»

Lõin käega: «Eks mees ise tea, mis mees teeb.»

Peeter hakkas minema. Ta läks oma saatusele vastu ja ma suutsin teda niisama vähe takistada kui lattaed tanki. Vaikides andsin talle teed, muidu oleks ta mu pikali tormanud. Me sumasime läbi lirtsuva lume, Peeter ees, mina järel.

Peetri üle mõistetakse kohut

Läksin ees, Kutt tilpas järel. Ma ei vaadanud tagasi, aga kuulsin kogu aeg selja taga tema lirtsuvaid samme. Ta ei jäänud minust maha. Vihkasin teda.

Kui minult oleks küsitud, mida ma praegu kõige rohkem tahan, oleksin aru pidamata soovinud, et see vastik kohtukomöödia päev oleks möödas.

Inimest ei või liiga palju nöökida. Keeratakse tal vint maha nagu poldil, siis pole tal enam pidamist. Ka mina tundsin nüüd, et mind siin enam miski kinni ei hoia. Kutiga olin vaielnud ainult jonni pärast. Las vihastab! Põues aga oli mul lahkumisavaldus. Annan selle Mooritsale — ja elage rahu. Peeter Linnus teid enam ei sega.

Kuid ees oli veel terve tööpäev. «Kolhiida» oli nüüd sile nagu enne. Las pahtelkitt kuivab ilusti ära, siis siristan värvi peale, ja kes just ei tea, see ei märkagi, et auto on kraavis käinud. Täna anti mulle ühe kalluri piduriklotsid vahetada. See pole suur töö, aga kui trumlid maha võtsin, selgus, et kogu pidurivärk tahtis igast kandist rihtimist, ning päev möödus rutem, kui olin lootnud.

Palju tüütum oli kontoris kohtu algust oodata. Giivi ja Mariina tirisid dispetšeritoast toole. Kutt tuli, vaatas tulevase lahinguvälja väepealiku pilguga üle ning kadus direktori kabinetti. Osavõtmatult vaatasin seinalehte «Rutta aegamööda!», kuhu Kai minust väga püüdlilikult punaninalise karikatuuri oli maalinud, ja tundsin end hirmus ülearusena.

Kui Giivi taas toole läks tooma, tõttas Mariina minu juurde.

«Peeter, ma ei suuda enam,» alustas ta poolsosinal. «Ma pean ütlema.»

«Misjaoks? On sul seda tüli ja pahandust tarvis?»

«Muidu läheb sul halvasti.» Mariina silmad läikisid kahtlaselt. Kui temasugune naine nutma hakkab, tuleb vist uputus.

Halvasti läheb mul nagunii. Esmaspäeva hommikul, kui mu «Kollhiida» puksiiris õue veeti, ütles Mariina mulle: «Nad söövad su nüüd ära. Kutt ei jäta krillimist.» Siis ma veel ei uskunud teda. «Tühja!» vastasin hooletult. Kutt Kutiks, aga vana Moorits kardab lärmi. Ja Kutt on kõigest hoolimata ikkagi mu vana... semu. «Sõber» ma siiski enam ei riskinud öelda.

Jah, lärmi Moorits kardab, aga seekord ta vist arvas, et väike lärm — seltsimehelik kohus — aitab ära hoida suurema. Mine tea, mis sekeldused ma talle veel kaela toon, kui ta minust õigel ajal lahti ei saa! Nüüd oli selleks äärmiselt soodne juhus. Moorits võib öelda, et ta on selle demobiliseeritud sõjamehe heaks kõik teinud. Ta võttis Linnuse tööle, suunas õppima, andis uhiuue auto. Mida võib autobaasi direktor veel teha? Linnus aga, näete, ei õigustanud usaldust... Tee, mis sa teed, aga ära vahele jää! — meenus mulle meie voolujoonelise direktori loosung. Võisin süüdistada ainult iseennast.

«Mind see enam ei aita,» laitsin nüüd Mariina õilsa kavatsuse maha.

«Miiks mitte? Tõtt võetakse ometi kuulda!» valjendas Mariina ettevaatust unustades häält.

«Kas neil tõtt vaja on? Nad tahavad minust lahti saada. Ma olen neil risuks jalus.» Tundsin, et teen brigadikaaslastele ülekohtu, võrdsustan nad Kutiga, kuid õhutasin endas magusat viha. Põletan kõik sillad. Nõnda on kergem lahkuda. «Lase neil poris püherdada, siis on nad õnnelikud.»

Oleksin samas vaimus edasi ilkunud, ent juba tuli Giivi, kummagi kaenla all tool. Ta hõikask väljendusrikkalt:

«Ma-riina!»

Mariina pöördus, silmad maas, ja läks koos Giiviga toole juurde tooma. Miiks ma teda solvasin?

Ukse jätsid nad praokile, ja kui dispetšeritoas helises telefon, kuulsin tahes-tahtmata pealt Juta kudrutamist:

«Ma juba ootasin, millal sa helistad. Tead, isegi su pirukad on sümpaatsemaks muutunud.»

Justkui Tšehhovi «Südameke», kes iga kord kiindus mitte ainult mehesse, vaid ka tema kutsealasse. Armastada pirukaid? Ega seegi võimatu ole, tuleb välja.

«Ei, veel ei saa,» vabandas Juta teises toas. «Tööpäev on läbi, aga meil on siin üks üritus ees. Ah, on üks jama.»

Jama, kas kuuled, Raimu! Lihtsalt kellelegi pannakse sulg sappa... Pole viga. Söön ka kolmkümmend sidrunit nägu krimpsutamata, kui tarvis. Ma saan, saan sellest kõigest üle. Elu ju alles algab. Ma olen alles, kas kuuled, mitte juba, vaid alles kahekümne ühe aastane!

«Mida sa õhtul teed?» tundis huvi Juta. «Kes? Jälle Toots ja Kiir? Ja vana eeskavaga? Oi, Raimukene, läki parem niisama lusti söitma. Tuulutama, nagu sa ütled. Hüva. Pai-pai.»

Telefonitoru kukkus kõlkesti hargile, ja juba seisis Juta lävel. Mind märgates löi ta korraks ilusti silmad maha (pooltuled või koguni parktuled). Kuid kohe süütas ta täistuled, astus sisse ja tegi väga sõltumatu näo. Seda ta oskab.

Ka mina vaatasin temast püüdlilikult mööda. Silmitsesin tapeedimustrit. Õõtsutasin end tasakesi kandadelt varvastele... varvastelt kandadele... jälle varvastele... kandadele... No kaua nad seal ometi mökutavad!

Nii me seisime kontoris nagu võhivõõrad. Süda peksis valjusti. Kartsin, et Juta seda üle toa kuuleb. Olin rõõmus, kui viimaks direktori kabinetist veeres välja Moorits ja Kutt sammus tähtsalt tema kannul.

«Kutsu rahvas siia,» käskis Moorits.

«Hakame pihta!» hõikas Kutt dispetšerituppa. Tuldi sealt, tuldi koridorist, õuestki tuldi. Kontor sai rahvast puupüsti täis, kõigile ei jätkunud toole.

Inimesed tulid töölt. Nad olid käsi ja nagu pesnud, riided vahetanud, aga kummitaldadest õhkus kibedat bensiini- ja õlilehka. Enam polnud need roolirüütlid ja õlijürid mulle võõrad nagu tol sinikuldsel septembripäeval. Tundsin neid kõiki. Seda piinlikum oli mul süüpingis istuda.

Kohtulaud oli kahest kontorilauast kokku pandud ja pika rohelise linaga kaetud. Giivile sobis seltsimeheliku kohtu eesistuja osa. Tema ilmes on ranget tõsidust, mis on vajalik selleks, et inimest kollektiivi nimel hukka mõista. Kaasistujad — Mariina ja Kai — ei tundnud end kuigi mugavalt. Nad nihelesid toolil ega osanud asjakohast nägu teha. Nende käed otsisid tegevust, lehitsesid seltsimeheliku kohtu põhimäärust, tegid mingeid märkmeid või veeretasi niisama pliiatsit.

Kaitsjaks anti mulle Sevostjan. Kuradi põhjalikult oli režissöör Moorits oma lavastuse läbi mõelnud! Sevostjan pole kainest peast kuigi sõnavõtlik mees. Pealegi pani tema määramine kaitsjaks publiku juba ette muigama: nojah, paras paar! Joodik kaitseb punanina.

Moorits ise istus pealtvaatajate hulgas õige tagasihoidliku näoga: mis nüüd mina... kuidas rahvas otsustab, nõnda sündigu!

Kui saal vaikseks jäi, tõusis Giivi tooliga valjusti kolistades püsti.

«Seltsimehed,» alustas ta kuidagi liiga vaikset, kõhatas hääle puhtaks ning alustas uuesti, valjemini. «Seltsimehed, meil on arutada kahetsusväärne juhtum. Ööl vastu esmaspäeva leidis autoinspektor Peeter Linnuse koos autoga kraavist. Protokollis on öeldud: «Autojuht Linnus oli joobeseisundis.» Ma arvan, kuu-lame kõigepealt ära tema seletuse.»

Tõusin ning vastasin:

«Õnnetus ei hüüa tulles. Inspektor samuti.»

Ma mõistsin, et see kõlas ülbelt, aga mida muud mul oli öelda? Nad olid ju kõik Mooritsa kabinetis ette kavandanud ja võinuksid parem otsuse kohe ette lugeda. Talusin kogu seda tsirkust ainult sellepärast, et nad ei annaks mulle kaasa hävitavat iseloomust, mis mu edaspidise elu mõneks ajaks kihva keeraks.

«Ära vigurda,» kortsutas Giivi kulmu. «Sa seisad kohtu ees.»

Mul kihvatas. Kohtu ees! Hüüatasin:

«Kohus peab olema õiglane.»

«Kohus on õiglane. Räägi.»

Giivi ütles seda etteheitva varjundiga. Kas ta on

pahane, et ma kometit küllalt mõndlikult kaasa ei mängi?

«Kuidas avarii juhtus?» järgnes asjalik küsimus.

Ah, oleksin ma aimanud, Giivike, et sa Mooritsa ja Kutiga mesti lööd... Ilusad mitmeharulised sarved oleksin sulle teinud!

Valjusti aga ütlesin:

«Olin väsinud. Silmad seisid hädavaevu lahti. Just enne Saralat tuli üks «Moskvitš» vastu. Täistuledega.»

«Protokollis seda ei ole,» heitis Giivi pilgu paberitesse kohtulaual.

Tee rutem, milleks venitada!

«Kas sa inspektorile rääkisid?» oli Giivi järgmine küsimus.

«Ei.»

«Jäätanud tee muidugi läikis? Sa olid kraavi sõites pimestatud?»

Mul sähvatas korraga ootamatu mõte. Mis siis, kui Giivi tõepoolest tahab asja selgeks teha, mind aidata? Miks ta muidu pärib niisuguseid asju, miks ta püüab leida minu kasuks kõnelevaid seiku? Mina aga ärplenen...

«Ega ma sellepärast kraavi sumatanud,» löin käega.

«Mida sa ise avarii põhjuseks pead?»

«Lumesahk oli kraavi umbe ajanud, ma ei näinud perve.»

Siinkohal hüüdis Kutt vahele:

«Autojuhil olgu silmad ees ja taga ja mõlemal küljel!»

«Näe, mul ei olnud,» trotsisin. Ma ei võinud ometi öelda, mis mu pimestas!

«Auto suurt kannatada ei saanud,» nentis Giivi monotoonselt. «Paistab, et kiirus oli väike. Järelikult ettevaatamatuses Linnust süüdistada ei saa. Ta võttis õigeaegselt gaasi maha. Avarii tagajärjed likvideeris ta ka. Mõlgid löi ta ise välja.»

Miks küll muidu nii toredad inimesed ametiasutustes ja ametlikel protseduuridel niisugust imelikku, nahkset keelt rääkima hakkavad? Järelikult... likvideeris... Aga see, mida ta ütles, on sula tõsi.

«Kuule, kohtunik, sa ju kaitsesid mind!» hüüatasin tahtmatult.

Giivile tundus see mõte vist kohatuna. Ta tõrjus ägedalt tagasi:

«Ei mõtlegi. Selleks on sul kaitsja. Mina teen õigust.»
Ja pärast väikest pausi: «Kellel on küsimusi?»

Nüüd ajas Kutt enese püsti. Kui laisalt, kui enesekindlalt ta tõusis!

«Protokollis seisab: «Autojuht Linnus oli joobeseisundis.» Kas see vastab tõele?»

«Võtsin küll lonksu tsinandaalit,» seletasin, pöörduedes mitte Kuti, vaid kohtuniku poole, «aga siis olime juba kraavis.»

Hammustasin keelt, kuid hilja.

«Aa, tsinandaalit...» lausus Giivi heakskiitvalt. Aga kohe nõksatas ta ettepoole: «Pea, pea! Teie olite kraavis? Kes sul seal veel oli?»

«Meie — see tähendab mina ja auto.»

Ütlesin seda nii veenval ja endastmõistetaval toonil kui oskasin.

«Ahah. Palun, jäätka.»

«Kraavis ma jõingi. Külma hakkas. Abi polnud enne valget loota. Ja esimene, kes mööda sõitis, oli inspektor.»

Mulle vaatasid vastu osavõtlikud näod. Missugune autojuht pole kas või kordki elus niiviisi kimpu jäänud! Jälle kihvatas mul sees: kellelegi teisele poleks te protsessi lavastanud. Tahate minust lahti saada, siis parem öelge ausalt, ja ma lähen. Ise.

«Kas on veel küsimusi?» päris Giivi.

Kutil oli.

«Miks sa ei läinud abi otsima?»

«Kas sa oleksid oma auto pimedas üksi teele jätnud?» küsisin vastu.

Nagu ta ise ei teaks: uus auto on nagu tagavaraosade ladu. Keegi võib midagi ära virutada — ja mine siis otsi!

Kui Kutt toolile laskus, tõusis Sevostjan:

«Sa ütled, et olid enne avariid kaine. Kas sul on, saad aru, mõni tunnistaja, kes seda kinnitaks?»

Tahad mind päästa? Või aitad uputada?

«Ei ole,» lausulin kindlalt. Mariinat ma ei reeda.

«Kellel on veel küsimusi?» vaatas Giivi ringi. «Ei kellegi? Sõna on süüdistajal.»

Noh, näita nüüd, Kutt, mida Sarala poisid oskavad!

«Mul pole kerge süüdistada,» alustas Kutt ja koguni ohkas. «Oleme Linnuse Peetriga ühes liivakastis mänginud ja koos koolipinki kulutanud... Te teate, direktor pakkus seda «Koolhiidat» kõigepealt mulle. Mina loovutasin selle sõbrale, aga mitte purjuspäi kraaviajamiseks! Mõtlegem nüüd, mida teha, et sääraseid häbi-väärseid asju ei juhtuks.»

Kutile sobib moraali lugeda. Nagu kõik egoistid, teeb ta seda väga enesekindlalt. Viitsiks ta õppida, siis tuleks temast kord musterbürokraat!

«Meie eesmärgiks ei ole mitte karistada, vaid kasvatada,» jätkas Kutt. Miks ta küll näiteringis kaasa ei tee! «Minu ettepanek on jätta Linnus remondibrigaadi, kus ta avariist saadik töötab. Seal saab ta oma eksimuse heaks teha.»

«Kuulsite hiire aariat ooperist «Kassi matused!»» pistis Mariina vahele. Siinkohal märgitakse tavaliselt istungi protokoll: «Lõbus elevus saalis.» Mariina ise kohkus naerupahvakust ja vaatas vilksti Giivi poole. Mul oli pagana hea tunne. Südame all läheb mõnusaalt soojaks, kui keegi sind hädas aidata tahab.

«Kohus pole naljategemise koht,» hoiatas Giivi. «Sõna on kaitsjal.»

Sevostjan vaikus tükk aega ja tammus ühelt jalalt teisele, enne kui alustas:

«Noh, mind te tunnete. Ma võtan sedasamust hundi-jalavett, saate aru, nii palju kui sisse läheb ja natuke peale ja pudeliga kaasa ka veel. Aga rooli taga ma ei tinuta, saad aru, ja jommis peaga vahele jäänud ka pole.»

See kaitsekõne paneb kõigile «i»-dele punktid! Kül-lap Moorits nii arvestaski.

«Pea, pea,» katkestas Giivi Sevostjani. «Su jutt ei kannata protokollis panna. Hundijalaveed, tinutamised... jommis peaga vahelejäämised... Enne mõtle, siis ütle.»

Giivi krimpsutas nägu, justkui valutaks tal hammas.

«Vabandust,» kohmas Sevostjan. «Aga kas sa tead, Giivi, milks...»

Vaene segadusse aetud Jaan ütles seda samal toonil, millega ta harilikult joomalauas oma öökullijuttu

alustab. Giivi arvas, et ta pillkab, ja kargas tulivihaselt püsti.

«Sevostjan!» käratas ta.

Korralekutsutu kehitas õlgu, mõistmata, mida ta jälle valesti tegi.

Kena kaitsmine! — ohkasin mina.

«Kas sa tead, Giivi, miks ma seda kõike räägin,» lõpetas Sevostjan lause, mille algus Giivit nii ärritanud oli. «Ma ei usu, et niisuke mõistlik mees nagu Linnuse Petka uue autoga esimest korda sõitu minnes enda täiskaanis...» (Sevostjan vaatas ehmunult Giivi poole.) «...see tähendab, alkoholi tarvitas. Õige roolijuri... khm, nojah, õige autojuht sissesõitmise aegu sihukest nalja ei tee, saad aru. Sissesõitmise aegu hoiad autot justkui pruuti...»

Näe, raudse argumendi leidis. Vana hea Sevostjan!

«Pahandusi on Petkal meie baasis ennegi olnud,» jätkas mu kaitsja, «aga mitte va kibeda pärast. Mõnele ei meeldi, et ta oma palga ausa mehe kombel rooli taga välja teenib. Ta ei tee teekonnalehtedega mustkunsti.»

«Kaitsja kaldub kõrvale!» hüüdis Kutt.

«Las räägib,» vaigistas teda Giivi. «Sind ei segatud.»

Tegin sulle ülekohut, Giivike! — häbenesin oma kätemaksuhimulisi mõtteid.

«Kohtumõistmise korrast ja kõnedest mul, jah, suurt aimu ei ole,» tõstis Sevostjan oma rämedat häält, et teda enam ei katkestataks. «Aga Linnuse Petkast pean ma lugu ja kaitsen teda nii, kuidas oskan. Tahate teda ilmtingimata karistada? Võtke ta käest see uus «Kolhiida» ära ja tulgu ta oma külaga... ma mõtlen, oma vana samosvaaliga meie brigaadi tagasi. Vohh!»

Sevostjan võttis istet ja pühkis suure ruudulise taskurätikuga leemendavat otsaesist. Ta polnud vist kunagi elus nii palju ühtejärke kõnelnud.

«Seda ei otsusta seltsimehelik kohus, vaid juhtkond,» kummardas Kutt Mooritsa poole. Kohe toetaski Moorits teda:

«Ma ei taha kohtupidamist nii-öelda autoriteediga mõjutada, aga kohus peaks selgusele jõudma, kas Linnusele üleüldse võib rooli usaldada.»

Tekkis paus. Vaikusele tegi lõpu Giivi:

«Sõna on kaebealusel.»

Ma alustasin kaugelt, ääri-veeri:

«Kirjutasin täna hommikul ühe avalduse.»

Võtsin selle põuetaskust, silusin sirgeks ja lugesin ette:

««Sarala autobaasi direktorile. Palun mind omal soovil töölt vabastada. Peeter Linnus.» Miks ma seda tegin? Mõtlesin, et mis ma siin müttan, kui kõik... kui kõik teed mu ees püsti on.»

«See on nii-öelda kõige õigem lahendus,» kuulsin Mooritsa häält. Oh sa sinine siiruviiruline! Kui krapsilt vana püsti kargas ja tõntsi käe õieli ajas, et minult avaldust vastu võtta!

Tõmbasin avalduse tagasi:

«Ei ole.»

Sõjaväes mõtlesin: ei tea, miks raketodroomidel ei loeta nagu mujal: üks, kaks, kolm? Meil loeti: kolm... kaks... üks... start! Nüüd ma tean, miks. Et numbrid otsa saaksid. Et ei jääks mingit taganemisteed. Ainult edasi, saagu või sandim.

Rebisin avalduse mõnuga pooleks, neljaks, kaheksaks, kägardasin tükid peos ja pistsin tasku. Tundsin trotsimisirõõmu nagu tol septembripäeval, mil ma Mooritsale ühe teise avalduse viisin.

«Hmh,» kehtitas Moorits ümaraid õlgu. Ta vajus pettunult toolile. Rahvas reageeris meie lühidialoogile heakskiitva naeruga. Olin toetusest liigutatud ega leidnud sõnu. Meenusid haamrid betoonpõrandal, suured ja väikesed, kumerad ja sirged. Minu mustad kannatajaprillid purunesid tuhandeks killuks.

«Ma arvasin... aga nüüd näen... Kuradi käkid!» hüüdsin. «Te usute mind, ja ma ei vea teid alt,» pahvatasin.

Igäihel meist tuleb elus ette hetki, mil meid ollakse valmis ära kuulama. Me saame öelda, mida mõtleme, võidelda selle eest, mida peame õigeks. Mõnikord annab niisugust silmapilku kaua oodata. Aga see tuleb, kuhu ta jääb. Sa pead selleks valmis olema. Ära siis kohmitse, ära kõhkle. Juhus võib mitte korduda. Vahest on sinu pingutus see viimane tõuge, mis puudus, et Archimedese kangi liikuma panna!

«Me peame õppima üksteist mõistma,» raiusin selgesti iga sõna. «Me peame teisiti, hoopis teisiti elama ja

töötama. Saage aru — ühestki heast kavatsusest, algatusest või uuendusest pole tuhkagi kasu, kuni me iseendaga kavaldame, ühe käega anname, teisega võtame.»

«Mehejutt,» põristas Sevostjan rämeda häälega. Ta tõusis püsti ja vehkis, nagu tahaks uut kaitsekõnet pidama hakata. Ma ei tundnud meie vaikset Jaani äragi.

«Pst!» sisistas Giivi. «Las Linnus räägib.»

Mu jutt sarnanes kõige vähem süüaluse viimase sõnaga. Sattusin hoogu ega mõtelnudki lõpetada, enne kui suu puhtaks räägitud. Veri lõi pähe, süda vasardas. Enam ei näinud ma üksikuid kuulajaid, näod sulasid ühte. See üks kuulas mind, kuulas ja sai minust aru.

«Kuskil ehitavad meiesugused kosmoselaevu,» pöördusin ma selle arusaaja kuulaja poole. Ei tea, kas ma teistega oleksin söandanudki nõnda rääkida. «Aga meie? Kes me oleme? Tööliklass või veovoorimehed? Arvate, et autobaaasi saab teaduslikult majandada ainult siis, kui direktoriks panna akadeemik...»

«Nonoh! Vali sõnu!» solvus Moorits.

«... ja rooli taga on professorid?» lõpetasin lause. Südamekloppimine andis järele, veri valgus silmist. Nüüd nägin ma jälle neid kõiki. Nad kuulasid mind tähelepanelikult.

«Kaua me niiviisi elame — palgast palgani? Meie tulevik saab ju täpipealt niisugune, nagu me ise ta teeme.»

«Stopp!» hõikas Moorits. «Palun kohtu eesistujat demagoogiale lõpp teha. Meil on arutada Linnuse süüasi. Kui me siin nii-öelda maailmapoliitikat lahkama hakkame, ei jõua me õhtuks valmis.»

«Tänapäeval on kõik seoses,» hakkasid Giivi tumedad vurrud kavalalt liikuma. «Räägid inimesest — räägid maailmast. Räägid maailmast — räägid inimesest.»

«Ma ei tulnud siia süüaluse kriitikat kuulama,» nävas Moorits.

«Kriitika ees oleme kõik võrdsed nagu vesinikupommi ees,» põristas Sevostjan.

Niivõrd üksmeelse vastulöögi järel ei jäänud Mooritsal muud üle kui vaikselt istet võtta. Ootas, kuni saal rahunes.

«Aitäh, sõbrad,» ütlesin siis. «Ma tean, et olen mõnikord liiga äge. Andke andeks. Iseloomu viga... Aga

meelt muuta ma ei tööta, seda ärge lootke. Ragistame ka edaspidi, kui tarvis. Pärioolu ujuvad lõpnud kalad.»

«Sa ei lähe meilt ära?» küsis Giivi.

«Tuled brigaadi tagasi?» uuris Sevostjan.

«Kui te mind võtate,» vastasin vaikselt.

«Sõida! Nael kummi!» soovis Sevostjan.

«Ärge rutake,» püüdis Kutt initsiatiivi haarata. «Pole veel teada, kas talle juhiloa jäävad.»

Hommikul Kutt ei paistnud nii tigidana. Teda oli haaranud jahimehe hasartne, arutu viha — ta nägi kindlat saaki otse nina alt minema lipsavat.

Moorits ruttas Kutile appi:

«Vent räägib õigust. Protokoll on ametlik dokument. Mida me autoinspeksioonile vastame?»

Sõna palus Sevostjan:

«Linnus ütles juba, et ta viskas kärakat... khm... tarvitas alkoholi pärast avariid. Külmarohuks.»

«Õelda võib kõike,» pareeris Kutt. «Keelel pole konte sees.»

Raudne haare! Kutt tundis, et ta seisab faktide kindlal pinnal. Protokolli vastu ausõnaga ei saa.

Samas aga tuli kohtuprotsessi käiku ootamatu pööre. Kohtulaua tagant tõusis Mariina, põskedel punased lai-gud.

«Peetril on tunnistaja,» lausus Mariina selgesti ja kõlavalt.

«Kes see on?» huvitus Giivi.

«Mina.»

«Sina?» imestas Giivi.

«Me sõitsime Peetriga koos.»

«Ja mina kuulen seda alles nüüd?» Giivi silmad väl-gatasid vihaselt, vurrud tõusid turri.

«Näed ise, sulle ei või ju midagi rääkida!» kurtis Mariina.

Esimeses raevuhoos nõudis Giivi mu süüdistusakti täiendamist uute kuritegudega: Linnus olevat amoraalne donžuaan (topelt ei kärise!) ja võrgutavat isegi tööülesannete täitmisel oma kollektiivikaaslaste naisi. Giivi oli hirmuäratav. Ent Mariina leidis vaigistava rohu.

«Giivi! Sa istud ja oled vakka,» nõudis ta kategooriliselt. «Muidu sõidan ma hommapäev ära Gruusiasse.

Omal käel ja ihuükski. Küll tädi Eteri mulle peavarju annab.»

Täbarast olukorrast oli üksainus väljapääs. Seda Giivi kasutaski. Ta kuulutas: «Seltsimehelik kohus läheb nõu pidama.» Ja sammus tagasi vaatamata dispetšerituppa.

Mariinat kõrvetas ta enne äraminekut niisuguse pilguga, et naine talle järgnedes igaks juhuks temast eemale hoidus.

Kai sähvas üle toa minnes Kutile: «Ma pole veel su naine — ja juba sa valetad mulle!»

Seinalehest möödudes rebis ta sealt Peeter-punanina karikatuuri maha ja käkerdas nutsakuks.

Ma ei tea, mida nimelt Kutt Kaiele oli valetanud. Aga mis see ka ei oleks, väike pahandus nende vahele kiilu ei löö. Kaieke on jäägitu kiindumise õnnelikus eas. Kasvagu Kutile üleöö saba taha ja sarvemuksud pähe — tema poissi ei jäta.

Kõik kadusid kuhugi — kes koridori suitsu tõmbama, kes õue jalgu sirutama.

Viimasena lahkus Moorits. Kabineti lävel andis ta Jutale käsu vormistada talle komandering Tallinna, ministeeriumi. See oli öeldud nii, et ma pidin kuulma ja järeldused tegema. Ärgu ma arvaku, võitlus pole lõppenud. Uksel mühatas ta veel: «Õelge mulle, kui kohus tuleb otsust kuulutama.» Meie rahuarmastav Moorits oli üksainus nohisev vihakera.

Jäime Jutaga kahekesi. Juta võttis kirjutusmasinal katte pealt ja hakkas komandeerimistöendit tippima. Minu jaoks olid tal nüüd üksnes parktuled. Huvitasin teda nüüd niisama vähe kui tühi loos pärast võitude väljakuulutamist. «Moskvitši» ma talle ju ei toonud.

Vaikust Juta ei kannata. Vasaku käega paberit võllile sättides keeras ta paremaga transistori häälitsema.

«Me kolmekesi tuleme...» hõiskas näärilaulu harjutav lastekoor, «...präänikutemaalt!»

Astusin koridori. Selle kaugemas sosis, välisukse juures, seisis Kutt. Ta oli ükski.

Tagasi pöörduda oli pentsik. Mööda minna — samuti. Läksin Kuti juurde.

«Sa siis jääd?» ta pigem tõdes kui küsis. Uhke kongusnina ja lõug moodustasid järsu kaare. Kutt oli sel hetkel oma vanaema nägu...

«Jah, kui sul midagi selle vastu pole,» kostsin.

«Sul on hea naerda. Aga kas mul on kerge?»

«Tunnen kaasa. Kui käed augukaevamisest valutavad, puhu peale.»

«Loll. Kas siis mina...»

«Muidugi. Kus nüüd sina! Sina, lihtne inimene, helbid viisuga suppi.»

«Moorits tahtis sulle põntsu panna. Aga ise löi põn-nama.»

«Ei tea ühti,» andsin Kutile lootust. «Ta sõidab kõr-gemalt poolt instruksioone saama.»

Kutt vaatas mulle otsa — kas ma ei irta. Siis küsis ta:

«Nüüd on vist minu kord avaldust kirjutada?»

«Kuhu sa paged?» löin käega. «See, mida sa kardad, jõuab sulle igal pool järele. Aeg on niisugune.»

«Ah, ker! oma targutustega...» ärritus Kutt. «Arvad, et su vägev kõne mu ümber kasvatas? Ketra, Liisu! Tead, mis mu täna pahviks löi? Kui sa siin avaldusega vehkisid, oleksin pidanud juubeldama. Kolm — null, minu võit! Aga mul polnud rõõmuraasugi. Sant tunne oli. Mõtlesin, et kui sa nüüd lähed ja enda järel ukse kinni lööd, jäävad kõik meie tembud ja meie tüdrukud ja mu paremad päevad selle ukse taha...»

Ma ei tahtnud näha Kutti vingerdamas. Mul oli temast kahju, kui ta seal seisis, pea norus nagu isetege-vusringi näitlejal, kes osade jaotamisel kõige viletsama rolli on saanud. Vaatasin koridoriaknast välja. Pilve-dest näitas end korraks loojangueelne päike, värvis lumeveelombid roosaks ja kadus jälle.

Oleksin tahtnud Kutti uskuda, aga ei suutnud. Võib-olla rääkis ta siiralt, vähemalt oma arust. Tema must-lasesilmis oli põhjatu valu, nigroolmustad juuksed rip-nesid sohvrümütsi randi alt. Kuid ma ju tean, varsti vis-kab ta mulle jälle kaika kodaratesse.

Kutt ootas vastust või et ma lihtsalt midagi ütleksin, et ma ei vaikiks. Mida oli mul talle öelda?

«Söö fosforit.»

«Misjaoks?»

«Ehk tuleb aru pähe.»

Nägin teda sellestki piskust heameelt tundvat. Vis-tisti oli ta oma mõtetes juba sealpool ust olnud.

Lonkisin kontorisse tagasi, Kutt jäi koridori suitsetama.

Ootasin...

Varsti ilmub dispetšeritoast nähtavale Giivi pühaliktõsine nägu.

«Seltsimehelik kohus tuleb!» kuulutab ta tähtsalt.

Mida nad otsustavad? Ükskõik. Minu otsus on tehtud.

Kaotasin palju. Kaotasin kallima ja sõbra. Äärepealt oleksin kaotanud kõige olulisema — usu endasse ja teistesse. Nüüd oli mul tunne, nagu oleks keeristorm mu Veskimetsa kuuselatvade kõrgusele tõstnud ja maha paisanud. Olen üleni valu täis ja puutehell. Läheb aega, enne kui mu haavad paranevad.

Aga tont võtaks, ma saan sellest üle. Kindlasti saan. Haamrid korjasin ma pärast plekitöö lõpetamist garaaži põrandalt kokku ja andsin tagasi. Aga seda tunnet, mis mul nüüd on, ei anna ma kellelegi. Mind ei jäeta hätta. Mind usaldatakse.

Küll ma kord leian oma armastusegi. Kuhu see jääb...

Elu läheb edasi. Kirju, mitmepalgeline elu. Siin me askeldame oma argipäeva-askeldusi. Arvustame mõne napsivenna käitumist või ülemeeliku naise kõrvalehüpet, kirume, et laos jälle puudub tihend või puks...

Kuskil aga hõbelevad taevarannal sihvakad raketid. Valjuhääldajaist kõmab: «Kolm... kaks... üks... start!» Inimene alustab kahekõnet kosmosega. «Kolm... kaks... üks... start!» Inimene ründab tundmatust. Meie elame kosmodroomidest kaugel, hirmus kaugel.

Ega igaüks kannatagi välja raketisööstu. Väsimushetkedel mõtleme: milleks tormata, milleks rassida! Sihtjaama, mille nimi on Tulevik, saabume ju kõik korraga. Sinna jõuavad niihästi need, kes istusid näoga sõidusuunas, kui ka teised, kes vahtisid tagasi.

Olgu kuidas on, mina eelistan vaadata sõidusuunas. Nii on põnevam. Näeb rohkem.

Hea on teel olla. Pole tähtis, kas tee lõpus ootab õnn. Teelolek ise on õnn. Teistsugusest õnnest ma ei hooligi.

SISUKORD

1. Noormees hommikuselt rongilt 9
2. Öhtu lõssimäel 31
3. Argielu ja hõbevõlgud 41
4. Öised mõtted 49
5. Sügisest saab talv 54
6. Palgapäev, hüva päev 65
7. Nädalalõpp ratastel 81
8. Prohmakas 94
9. Mis nüüd? 106
10. Vana aasta viimased vembud 115

Ханс Луйк, ДАЛЕКО ОТ КОСМОДРОМОВ. Роман. Оформление
Х. Ларетей. На эстонском языке. Издательство «Ээсти Раамат».
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja H. Nigols. Kunstiline toimetaja A. Raja. Tehniline toimetaja
H. Kruustee. Korrektor O. Kajando.

Laduda antud 6. III 1969. Trükkida antud 15. IV 1969. Paber
54×84/16. Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik. Trükipoognaid
8,5. Tingtrükipoognaid 7,14. Arvestuspoognaid 6,60. Trükiarv 24 000.
MB-02476. Tellimuse nr. 1471. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk
t. 2. Hind 38 kop.

7—3—5

29862

74564